

MLADIKA

+ DRUŽINSKI LIST +

V S E B I N A O K T O B R S K E Š T E V I L K E

LEPA POLJANA Trop brez zvoncev (Janez Jalen) | Pravljica o Aleksandri in Sidoniju (Emilijan Ceve) | Pismo (France Kunstelj) | Slovaška pota (Viktor Smolej) | Oblojar (Jan Plestenjak) | Gosposki hlapec (Ivan Zorec) ★ PESMI Gazela (Vinko Žitnik) | Zorenje (Mihael Vodeb) | Zdaj ljubil bom... (Paul Verlaine - Ivan Čampa) ★ PISANO POLJE Ovece, govedo in cowboys v Avstraliji (Albin Zalaznik) | Nadmikroskop (Hugon Turk) | Knežji kamen in vojvodski stol (dr. Josip Žontar) | Danska in Danci (Fran Erjavec) | Še o rovaših (Leopold Stanek) | Nove knjige | Naše slike ★ DOM IN DRUŽINA Kuhinjsko perilo (Štefanija Humek) | Pletena jopica (Eliza Skalický) | Dobra kuharica (M. R.) ★ ZABAVA IN ŠALA Epigrami (Rojen Komar) | Spretnosti iz papirja | Smešnice | Uganke in mreže

SLIKE Riko Debenjak: Kmetška Madona | B. Jakac: Ob mehaničnem nakovalu; Plavžar; Iz martinarne; V martinarni; Pred plavžem; Izlivanje žareče kovine; Zunanost plavža; Plavž prebadajo | K članku Slovaška pota: Oravski grad nad reko Oravo; grad Lietava v gornjem Považju | Fotografija (Fr. Krašovec): Korak v svet | Nazorna risba k članku o nadmikroskopu | Umeščanje koroških vojvod (k članku o knežjem kamnu in vojvodskem stolu)

KROJNA PRILOGA Članki: Bolni otrok se igra; Otrokov razvoj v prvem letu; Skrb za otrokove oči; O vrednosti žene; Varčevanje in skopuštvu; Kako konzervirane stvari pravilno shranjujemo; Aluminijska posoda; Pranje kavnih in čajnih prtičev | Nekaj popoldanskih in drugih oblek v slikah

DO B I L I S M O V O C E N O

Janko Mlakar: Spomini. Ilustriral in osnutek za platnice napravil akad. slikar Slavko Pengov. Založila Jugoslovanska knjigarna. Ljubljana 1940. Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani ★ Severin Šali: Slap tišine. Opremil Vlado Gajšek. Založila Jugoslovanska knjigarna. Ljubljana 1940. Tiskala Zadržna tiskarna v Ljubljani ★ Dušan Ludvik: S potepuško palico. Opremil Vlado Gajšek. Založila Jugoslovanska knjigarna. Ljubljana 1940. Tiskala Zadržna tiskarna v Ljubljani ★ Stanko Bunc: Pregled slovnice slovenskega knjižnega jezika. Založila Jugoslovanska knjigarna. Ljubljana 1940. Natisnila Tiskarna sv. Cirila v Mariboru

CENJENE NAROČNICE IN NAROČNIKE

ki plačujejo naročnino četrletno, vljudo prosimo, naj nam po prejemu oktobrske številke nakažejo naročnino za zadnje četrletje. — Prav tako prosimo vse, ki še niso poravnali celotne naročnine, naj čimprej pošljejo še zaostanek, da si tako zagotovijo nadaljnje prejemanje lista.

UPRAVA MLADIKE

MLADIKA se tiska v Celju in izhaja točno prvega dne vsakega meseca ★ NAROČNINA za Mladiko je letno din 84.—, s krojno prilogo vred din 100.—. Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (din 42.—) in četrletno (din 21.—). V INOZEMSTVU pa stane din 100.—, s krojno prilogo din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno prilogo dol. 2.40 ★ ČEKOVNI RAČUN imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje.

NAROČNINO IN REKLAMACIJE je pošiljati na naslov: UPRAVA MLADIKE V CELJU. Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka ★ ROKOPISI naj se pošiljajo na naslov: dr. Jože Pogačnik, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Poljanska c. 28, telefon 51-68 ★ UGANKARSKO GRADIVO sprejema Janko Moder v Dolu pri Ljubljani. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank ★ IZDAJA Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. Za uredništvo: Fran Milavec, Celje. Tiska Mohorjeva tiskarna, registrirana zadruga z omejeno zavezo, v Celju (Fran Milavec, Celje)

TROP BREZ ZVONCEV

JANEZ JALEN

Vrtoglave višave

Na vrtovih, kamor se je odtekala gnojnica, so sekli z zarjavlimi kosami že prvo muravo za prašiče. Meje so šele odganjale. Senožeti so bile še vse rjave. Ukanc je pa vabil trebit. Zaživel je koj prvi dan v tednu. Nekatere je izvabilo jasno in gorko pomladansko sonce že v nedeljo popoldne v konec jezera. Iz marsikaterega stanu se je pod noč pokadilo. Zvečer se je oglasila med bobnenje Savice vesela pesem. Vmes pa so sekali fantovski vriski.

Hribarjev Peter je odšel z doma koj po prvi maši. Ni vzel s sabo grabelj, da bi razbrskaval gosto narite krtine in presušene in izprane kravjeke, ki jih je pustila za sabo jesenska paša. Oskrbel se je pa za nekaj dni s prehrano. V oprtnik je tudi stlačil dolgo in močno vrv. Vznemirjen je čakal Resa, kdaj sname gospodar še puško raz klin. Peter psa ni maral vzeti s sabo. V napotje bi mu bil. Na poti za vasjo je ukazal Resi, naj gre h Grmovi Špelci. Pes se je branil ubogati, dasi je od velike noči naprej razumel in že večkrat izpolnil ta ukaz. Peter mu je dopovedoval, da pride drugo jutro s Špelco v Ukanc. Resa je na prijazno besedo porepkal, oditi pa ni maral v nasprotno smer. Peter je postal nejevoljen in je zagrozil Resi: »Čaj no, čaj. Kje pa je šiba?« Pes se je umaknil nekaj korakov nazaj in spet obstal.

Po poti od Sv. Janeza je prišel Znojev Martinč. »Kaj pa strahuješ psa?« je ogovoril Petra.

»H Grmu ga podim, pa noče iti,« je ušla beseda Petru.

»Ahm!« Znojev je lovca nagajivo pogledal in se koj ponudil, da spotoma na vrvi odpelje Reso k Špelci. Peter ni maral ne odreči, ne pristati. Martinču ni povsem zaupal. Poznal ga je, da je prevejan in vseh muh poln. Posebno sumljivo se mu je zdelo, ko je Znojev začel natančno spraševati, kam je namenjen in kako dolgo se misli zadržati. Ni mu maral tajiti. Povedal mu je brez ovinkov, da gre ogledovat, kako bi prišel orlom v Komarči do živega. Se je pa še vedno obotavljal poklicati Reso in ga oprčiti. Martinč Petrovega obnašanja ni prezrl. Pa ni zameril. Hudomušno

mežikajoč je pristopil slovito premeteni protipostavni lovec Znojev Martinč, ki je znal kakor komaj kdo drug zvoditi oblastva, k izvedenemu zapriseženemu lovcu Hribarjevemu Petru. Spregovoril je tovariško, pridušeno, skoraj na uho: »Nič nikar ne bodi nezaupljiv.«

»I, saj nisem,« je bil Peter v zadregi.

»Bi tudi imel napak,« je Znojev verjel besedi in koj raztolmačil: »O, še lovimo, ne bom tajil, Joza, Balant in jaz. Besede pa, ki smo ti jo dali na Vogarju v prvem poletju tvoje službe, nismo snedli in je tudi za naprej ne mislimo. Si nas kdaj usledil v svojem lovišču? Aa?«

»Nak, vsa leta res ne nikoli.« Peter je postal zaupljiv. Kakor bi se hotel oddolžiti za odkrito besedo, se je Martinč razodel: »Še Tkalca sem odvrčal, pa glavt je glavt. Je mar sedaj sit, dedec, ko je med vama z Jerco zmedel. Pet in dvajset bi mu jih naštel. No, pa saj tebi sedaj še lepše kaže.«

Peter je pripombo o Jerci in namigavanje na Špelco kakor preslišal. Priklical je Reso, ga otvezel in izročil vrvico Martinču v roke: »Da ga le dobro odpelješ. Potem ga pa pusti. Bo že sam našel h Grmu. Ti imaš gotovo svoje opravke.«

Znojevemu so se zaiskrile oči kakor ostremu psu pred odprtim gobcem zastreljenega lisjaka. Čeprav sta bila daleč naokrog sama, je govoril Petru prav na uho: »Zanko imam nastavljeno. Če bo prav, ujameš nocoj divjad, kakršne še ni nikoli noben Bohinjec. Ko bi ti vedel, ne strpiš. Pa je bolj prav, da ti ne povem. Samo to ti rečem, da ne pridi prej iz Ukance, dokler ti ne sporočim. In utegne ti še prav hoditi, če boš za ves ta čas imel priče, kje se boš mudil. Sum bo najprej padel nate, ko imaš s Kranbergerjem še neporavnane račune.«

Petra je vzdignilo: »Kaj, Kranberger?«

Martinč pa ni hotel nič izdati. Obrnil se je in grede, ko je odhajal, fantovsko nagajivo opomnil Petra, naj nikar ne hodi ponoči vasovat. Bi bilo nerodno, če bi morala Špelca pričati, katero uro je bil pri njej. Bi nihče ne verjel, da sta rožni venec molila. »No, pa saj ne bo priložnosti. Pa srečno!« Znojev je pomežiknil in odšel. Resa mu je kaj nerad sledil.

Peter je na orle kar pozabil. Bolj ga je mikalo iti nazaj kakor pa za jezerom navzgor proti Ukancu. Ni se mogel vživeti v misel, da ga pri obračunu s Kran-

bergerjem ne bo zraven. Bi se vrnil, pa je predobro poznal Martinča. Svojega načrta bi mu ne izdal. Napodil bi ga nazaj, da bi mu kaj ne skazil.

Prisončna reber nad jezerom je bila vsa posuta s pomladanskim cvetjem. Čebele so pošumevale po njem. Med temnozeleni vodi pa so švigale lastovice.

Dan je Petru hitro minil. Najprej je z daljnogledom od spodaj navzgor natančno pregledal stene okrog Orlišča. Dognal je, da je gnezdo samo nepristopno. Ne od zgoraj, ne od spodaj in od nobene strani ne. Niti z vrvmi ni vredno poskušati. Povzpел se je v Komarčo, se prikrival ostrim orlovskim očem in opazoval. Njegovo uho je ujelo piskajoče čivkanje iz gnezda. »Vraga! Saj se menda oglašata dva mladiča,« ga je ujezilo in ga še bolj podžgalo v nameri, da roparje mora pokončati. Previdno je plezal bliže in za trdno dognal, kar je prej samo slutil. Prikrit za košat macesen, je natančno ogledoval gnezdišče. V gnezdo ni mogel videti. Naneseno je bilo v skalno duplino pod daleč naprej nagnjenim previsom. Le za veliko naročje črnega vejevja je nakazovalo, kje približno se leto za letom zlegajo pokončevalci divjačine.

Skozi daljnogled je Peter videl priletati v hosto h gnezdom male ptičje, približno vrabčeve velikosti. Venceljnu, ki mu je pripovedoval, da si več vrst malih ptičev znosi gnezdo v obsežno orlovo gnezdo in da tam izvale in izrede svoj drobn rod, ni mogel verjeti. Sedaj pa je spoznal iz preletanja, da je le res. Hm, čudno.

Na osvetljenih skalah je zaplavala senca. Peter je vedel, da se bo izza njegovega hrbta od nekod pripeljal orel. Prihulil se je še bolj v skrivališče in videl prileteti orlico z zajcem v krempljih. Sedla je najprej na dokajšen kamen na robu votline, nekaj časa posedela, poprijela plen s kljunom in ga odnesla nerodno racaje v globino. Orel, ki je priletel dobro uro kasneje, je napravil prav tako. Za strel je bilo dokaj predaleč. Če bi se pa mogel še kakih dve sto metrov približati, bi ga s kroglo dosegel.

Peter je počakal, da je orel odletel. Potem je začel znova plezati po stenah, dokler ni ugledal pripravnega mesta v steni nasproti gnezdišču. Le do njega ne bo lahko priti. Jutri poskusi. Danes bi tako več ne opravil. Bi ga noč prehitela.

Peter se je vrnil v Ukanc že za dne. Resa se ga je sprva ogibal. Bal se ga je, da bo ozmerjan. Pa Peter in Špelca sta se za psa komaj utegnili zmeniti. Sta bila preveč zaverovana drug v drugega.

V družbi zvečer Peter ni bil nič prave volje. Bil je truden in za drugi dan ga je čakalo še težje delo. In čim dalje bolj pogosto so ga spreletale misli na žandarja Kranbergerja in na Znojevega Martinča, kakor bi bil vedel, da prav takrat Martinč zadruguje zanko, ki jo je bil nastavil Kranbergerju.

Peter je odšel spat v Čudnikov stan. Bil je sam. Čudnikovi so svoj Ukanc že pred nedeljo potrebili. Sredi noči ga je prebudil Resa. Pognal se je proti durim in glasno zalajal. Peter je prisluhnul. Nekdo je skušal odpreti, pa mu ni uspelo. Je bil Peter sinoči vrata zapahnil. Le kdo bi utegnil biti?

Zunaj je potrkalo: »Peter, odpri!«

»Kdo je?« Peter ni mogel verjeti, da sliši Martinčev glas.

»Jaz, Martinč. Odpri, pa brž!«

Lovec je poskočil raz ležišče, urno odpahnil in odprl vrata, odskočil nazaj in segel po puško. Zunaj je v luninem svitu zagledal čop svetlikajočega se perja na trdem žandarskem klobuku in puško in bajonet.

»Psst. Tiho bodi in nikar ne vpij. Ti že povem.« Martinč je snel puško z rame in stopil čez prag. Resa je utihnil, je pa še vedno sumljivo ovohaval Znojevega, ki je Petru že pomolil žganja.

»Počemu si se vendar tako našemil?« je bil Peter radoveden.

»Saj sem ti pravil,« je začel pripovedovati Martinč. »Sem bil izvohal, da je Kranberger začel zalezovati mojo sestrično. Dekle se ga je otepala, pa je le tiščal za njo. Za nocoj sva se pa domenila, da mu odpre, samo da mora puško pa klobuk in sabljo pustiti zunaj. Ves večer sem oprezoval okrog hiše in sem že mislil, da ga ne bo. Šele okrog polnoči je prismradil. Ni dosti manjkalo, da mi ni glasno ušel smeh, ko sem prisluškoval, kako sta se prerekala. Kranberger je tiščal k njej, ona pa da ne. Da se boji orožja in pa, da bo pred vsem Bohinjem osramočena, če kdo spazi, da je prišel žandar od nje. Že sem mislil, da se ne bo vdal, pa je preveč babjek, da bi bil mogel strpeti. Odšel je od okna, odložil vso svojo žandarsko ropotijo in jo skril v listje v šupi. Marjana mu je res odprla. Preden se je primotal do nje, sem bil jaz z znamenji njegove žandarske oblasti že na koncu vrta. Pa še mam sem grede zbudil, kakor sva se bila z Marjanco domenila. Ej, je nabrita. Dovolj izgovora je imela, da se je vsiljivca znebila. Zdaleč sem še videl, kako je podviral po lestvi navzdol in jo brž odnesel na rami za hlev. Zamikalo me je, da bi se vrnil in se Kranbergerju izza kakšnega vogla smejal, kako bo iskal svoje orožje. Pa se mi je zdelo prenevarno. Bi me utegnil izvohati. Potem bi me pa že na kakšno sorto prisilil, da bi mu moral vse skupaj vrniti. Nič, sem si mislil. Še pes, ki klobaso ukrade, stisne rep med noge in jo brž popiha. Sablja mi je delala preveč napotja, sem jo pa v jezero vrgel. Puško in klobuk pa še pred dnem zanesem v Komarčo, v kakšen tak kraj, kamor boš kvečjemu ti kdaj zašel.«

»Prav,« se je oglasil Peter. »Še pomagal ti bom. Potem pa ti meni pomoreš, da napravim zasedo za orle.«

Riko Debenjak: Kmečka Madona.

Martinč je legel in zaspal. Ob prvem svitu ga je Peter zbudil. Zginil je med grmovjem, kakor bi se bil v zemljo vdrl.

Zjutraj je bil Peter take volje, da bi najrajši glasno prepeval. Pa ga je bilo sram. Bi rekli, da se ga je navsezgodaj napil. Špelca je bila seveda radovedna, kaj je njenega fanta čez noč tako udobrovoljilo. Pa se je pošalil, da se veseli plezanja po nevarnih vrtoglavih višavah v stenah Komarče. Preden ga je Špelca utegnili posvariti, naj pazi, da se mu kaj ne pripeti, je že odšel.

Sonce je že davno vzšlo, preden je Peter prispel do Martinča, ki je bil puško in klobuk že sam skril. Pa sta še čakala. Orla še nista bila zletela na lov. Martinču so bile navade kralja planin manj znane. Da jima hitreje mine čas, mu je Peter razlagal, kako je orel oprezen ptič. Če opazi, da kdo zalezuje njegovo gnezdo, rad začne spuščati živež mladičem kar zviškoma. Tega v Komarči stara dva ne bosta mogla delati, ko gnezditu pod previsom, pa je vendar bolj prav, da se prej vsake majhne spremembe v bližini orlišča privadita. Zato bosta že danes naredila koč, streljati pa misli Peter orle šele kasneje, ko mladiča že spodraseta.

»Lej jih,« je presekala Martinč lovčevu pripovedovanje in pokazal orla in orlico, ki sta se peljala s široko razprostrtimi perutnicami proti grebenu Pršivce. Starih dveh že davno ni bilo nič več videti, ko sta se Peter in Martinč pričela spuščati po skalah navzdol. Oba sta bila vajena višin, pa nobenega ni mikalo, da bi pogledoval v globino pod sabo. Le bolj k steni sta se obračala. Martinču se je skoraj začelo vrteti v glavi. Hiteti nista kar nič mogla, čeprav se je mudilo. Proti koncu se je Peter navezal na vrh, Martinč ga je pa varoval. Spustil se je na skalo, ki je kakor majhen pomol v ogromni stavbi štrlela iz strmo odsekane stene. Komaj si je dobro oddahnil od napornega plezanja, je globoko pod sabo zaslišal svoje ime. Glas je trepetal od strahu in skrbi. Vedel je, da ga kliče Špelca, pa se ni odzval. Za na pol suhim tršatim macesnom je hitel delati zaklon. Dasi je bil navezan, je tudi sedaj čim manj gledal v prepad pod sabo.

»Drži!« je zaklical Martinču in se pričel povzpeljati. Vseh treh rožnih vencev bi Špelca ne bila zmogla, ko se ji je Peter na njen prejšnji klic že z vriskom oglasil z vrha Komarče. Pri Grmovem stanu pa je nekdo mahal z rokami. Peter je pogledal skozi daljnogled in prepoznal Venceljna.

»Novico o Kranbergerju je za tabo prinesel,« je sodil Martinč. »Pa midva, kajne, nič ne veva.«

»Nič, prav nič,« je naglo odgovoril Peter in že hitel po stezi navzdol. Znojev ga je komaj dohajal.

V gnezdo nad Savico je prav ta hip orel prinesel mladičem ruševca.

Nadgozdar Vencelj Hrubečka se je na vsa usta smejal, ko je pripovedoval, da je stražmojster Kurenc odpeljal žandarja Kranbergerja brez puške in sablje in brez klobuka v Ljubljano. Taki da so predpisi. Kaj težko sta se Martinč in Peter čudila Venceljnu, ko je na široko pripovedoval, kako je nekdo med vasovanjem odnesel Kranbergerju puško in sabljo in bajonet in klobuk in vse.

»Le kdo bi utegnil biti?« je kakor sam zase spregovoril Znojev Martinč.

»Tebe sem sumil,« je priznal Vencelj. »Pa vidim, da po Ukancu in Komarči hodiš.«

»No, saj,« je hotel biti Martinč skoraj nejevoljen.

»Mu nihče prav za prav nič ne more, kdor je bil,« je razlagal Vencelj. »Samo če si državnih stvari ne bo obdržal. Žandar je dolžan paziti na svoje orožje. Če ga odloži in mu ga kdo skrije, sam odgovarja.«

»Aaa, téko!« Znojev je komaj s pol očesa ošinil Petra.

»Ti seveda ne veš, ko nisi bil vojak,« ga je podučil Peter.

Novica o Kranbergerju je kar zašumela po Ukancu. Najbolj vesela je bila Grmova Špelca: »Joj, bo letos fletno po planinah, ko ne bo Kranberger šaril okrog,« je ploskala z rokami.

»Nič se nikar ne veseli,« se je oglasil Grm. »Bom tujo planšarico najel. Ti boš pa doma ostala.«

»Zakaj?« je bila Špelca presenečena.

»Zato, ker priložnost rada tatu naredi.« Grm je pogledal Petra, Špelca pa ni nič več vprašala. Seveda, sama ni vedela, da je prav ona kot najstarejši otrok nekaj mesecev prezgodaj prišla na svet. Njen oče pa še ni pozabil, s kakšno zadrego se je moral ženiti.

Da so Grmovi prej skončali, so prijeli za grabljišče še Peter in Martinč in celo Vencelj, ki je vso družbo povabil na vino. Še za dne je v krčmi pri Starem kladivu nagajivo zapel Grmovi Špelci:

»Ti boš pa doma ostala,
bridko se boš jokala.«

»Pa se ne bom,« je udarila Špelca z levo veselo po mizi. Z desno pa je stisnila Petrovo roko.

Pozno zvečer se Hrubečki ni več ljubilo hoditi na Bistrico. Spal je pri svojem prijatelju Hribarjevem Petru, ki ga je včasih dolžil, da mu hoče prevzeti Tkalčevo Jerco. Njenega imena ves večer nobeden ni omenil, dasi sta oba mislila: Bog ve, kako ji je?

(V drugo naprej.)

PRAVLJICA O ALEKSANDRI IN SIDONIJU

EMILIJAN CEVC

Ko so rogovi v stražnem stolpu v tretje odpeli in so napete verige že počasi spuščale dvizni most na skalo onkraj jarka, je odprla gospodična Aleksandra ozko lino svoje izbe in se ozrla na skalnato pot, ki je vodila proti gradu.

Bližala sta se dva jezdeca; dolga senca se je plazila za njima in konjema je drselo na strmini. Veter, ki je pihal od gradu, jima je zanašal plašče nad konjske repe in odgrinjal verižne oklepe na njunih prsih. Praporca na kopjih sta jima plahutala nad glavama, kot bi ju spremljali dve plahi ptički.

Gospodična Aleksandra se je sklonila skozi lino, kolikor se je le mogla. S celim telesom se je naslonila na mrzli, debeli zid in spustila dolge modre rokave svojega oblačila, da so padli po zidu. Na lase ji je rosil večerni hlad.

Ob reki v dolini so se pričele nabirati in dvigati megle, da je bila vsa pokrajina pod gradom kakor čarovni kotel, iz katerega se kadi sopara.

Aleksandra si je počesala svetlorjave lase in jih ujela v zlato mrežico. Ob oljnati svetilki je segrela barvilo za obrvi in na prste si je nataknila blesteče obročke z velikimi kamni, v katere je bil vrezan križ v znamenje vere, sidro v znamenje upanja in srce... V kovinskem zrcalu je ljubeče odsevalo njeno pričakovanja polno lice, lepi kodri njenih las in globina njenih mirnih oči...

Ko je Gospod Bog pregrnil zemljo s plaščem nočnega molka, ko si je nebeški strelec izbral svoje mesto med zvezdami na nebu in je ogenj v kaminu objel smolnate šture, si je lepa Aleksandra ogrnila rumen plašč s škrlatnim zobčastim robom. Potem je na lahno privzdignila krilo, da bi je dolga vlečka ne ovirala pri hoji po strmih polžastih stopnicah in da bi bilo videti rdeče šolne z zlatimi zaponkami. Na stolpnem mostovžu so se s polglasnimi klici menjale straže. Od hlevov je bilo čuti hrzanje konj.

Tuja viteza sta se preoblekla v dolge, žametne obleke in sedla k večerji. Grajski gospod Leonard je ukazal prižgati vse sveče po bronastih lestencih, da se je njihov dušični vonj mešal z dimom ognjišča. Zavese ob stenah so se tiho gubale v poltemi. Normanski oklepi ter orožje najrazličnejših vrst, ki je viselo na steni, je lovilo rdečo svetlobo na svojo kovino.

Ko je Aleksandra vstopila, je bila v dvorani popolna tišina; motilo jo je le hlipajoče cviljenje ognja v kaminu. Gospod Leonard je naslonil osivelo glavo na dlan in nepremično slonel ob kaminu, gospa Kle-

mentina je pokleknila pred velik križ na severni steni dvorane in prtajeno jokala; služinčad se je molče stiskala k mračnemu oknu in harfa paža Bernarda je nemo visela na steni.

»Moja hčerka Aleksandra!« je pretrgal tišino glas gospoda Leonarda. Bil je čudno trepetajoč in mehek. Gosta sta se dvignila.

Deklica, ki je začudena obstala pri vratih in sprva ni vedela, kaj naj napravi, je iztegnila kot lilija belo roko in se približala vitezoma.

»Friderik s Črnega kamna!«

»Sidonij, hlapec božji, vitez s pridevkom Španec.«

»Gospoda viteza se vračata iz Svete dežele!« je rekel zamolklo Leonard.

Aleksandri se je razvnel obraz in v očeh ji je zažarelo: »S svete vojske? Sta videla mojega brata? Zakaj se ni vrnil z vama?«

Njeno vprašanje je utonilo v mračnem molku. Deklica se je skoraj prestrašila svojega glasu. Viteza sta sklonila glavi in mati je še bolj zaihtela.

Gospodična je začutila omotico v glavi: »Pri svetem križu!« Morala se je prijeti za rezljani naslanjač. Pri tem se ji je dolgo krilo zapletlo med noge.

»Vaš brat je mrtev!« je rekel Sidonij. Friderik je samo molče prikimal.

»Mrtev,« je ponovila sestra kot odmev in sklenila roki na prsih. »Ne? Mrtev...«

Njene oči so begale po mračnih stenah, se lovile med žalostnimi obrazi in se kopale v solzah.

»Ko smo zapustili trdnjavo Subebe in se približali Hauranski planjavi, ko smo že zagledali v daljavi stolpe mesta Damaska, so nas od Hermona sem napadli neverniki... Vaš brat je zagazil v sredo sovražnika, hoteč rešiti francoskega viteza, pri tem pa ga je zadelo kopje v prsi... Po boju smo ga našli ležečega na skali. Njegov oklep je bil škrlaten od krvi, njegove mrtve

B. Jakac: Ob mehničnem nakovalu.

B. Jakac: Plavžar.

oči so strmele v sveto goro Hermon... Prinesla sva njegov meč...

Na mizi je ležal velik križarski meč z levjo glavico na držaju in z vrezanim napisom: »Pro Deo, qui est spes mea.«* Na ostrini so ostale rjave lise krvi.

In gospodična Aleksandra je pristopila in poljubila mečev križ. Nato je zajokala, da se ji je stresalo telo. Omahnila je na preprogo, si prekrila obraz z rumenim plaščem in jokala, jokala...

»Ne bodite žalostni, gospodična sestra. Vašega bratca je spremil blagoslov svetega očeta v družbo Marije in božjega viteza Jurija. Pesem zemlje Gospodove bedi nad njegovim grobom, Hermon in Antilibanon bosta priči njegovega vstajenja in njegova kri se je zmešala s prstjo, v kateri je božji Zveličar pustil sledove svojih nog. Tisto jutro pred smrtjo je še poljubil relikvijo svetega Križa.«

Aleksandra si je odgrnila obraz in se zastrmela v mladeniča, ki se je sklanjal nad njo.

Tako sta se prvič srečala Aleksandra in Sidonij.

Aleksandra je zaspala šele ob četrti vigili, ko se je že prikazal trak vstajajoče svetlobe nad gozdovi. Blazina in lasje so ji bili mokri od solz. Sove so se z grajskih streh spuščale v dolino in zateglo jokale.

Nenadoma se znajde sredi puščave. Vroči pesek jo žge v bose noge in sonce ji hoče izsušiti oči. V grlu jo peče, kot bi pila živ ogenj. Puščava se razteza v ne-

* Za Boga, ki je moje upanje.

izmerne daljave. Do gležnjev se ugreza v sipki pesek. Včasih se dvigne izza peščenih gričev val vetra, ki pa se brž poleže. Obzorje je rumeno in drhti od toplote.

Aleksandra komaj še hodi. Pesek se ji lépi na krvaveče noge. Pred njo, ob njej, za njo — same skale in pesek, brezupne vzpetine in doline, v ustih žeja in v očeh omotica. Hrbet jo skeli, kot bi jo bičali s škorpijoni. Če ji sedaj ne pomaga Bog, bo legla na razbeljeni pesek, prekrižala roki na prsih in umrla.

Tedaj zasliši trobento: dà, po puščavi doni tenek, kovinski glas trobente kakor curek vode, ki se zajeda med pesek. Potem zasliši naraščajoči, divji, zategnjeni in spet pretrgani krik, žvenket orožja... Zdajci se od nekod utrga presunljiv klic: »Aleksandraaa!«, ki se izgubi v pesku. Smrtna tišina se razpne med nebom in zemljo.

Aleksandri kljuje v sencih in obleka se ji lépi na potno telo. Ne, to mora vzdržati! Še do tistega griča: še petdeset korakov. Oj, težke so noge, trudne oči in žalostna duša.

Izza hriba vzletavajo temni ptiči; krila so jim na koncih razcefrana kakor smrekove veje. Še veter joka.

Tam doli je mesto. Strehe so zrušene in drevje ožgano. Aleksandra vidi črne odprtine v stenah, ki pomenijo menda okna. Človeka ni videti in tišina je svinčeno težka; prepletena je le s kiki črnih ptičev in z udarjanjem njihovih perutnic.

Na razpokani, drobeči se skali leži truplo. Vitezu je odpadla rumena perjanica s čelade, roke so se mu zagreble v pesek in zlata podoba prestreljenega goloba na srebrnem ščitu je obrizgana s krvjo. Tudi na bradi in na ustnicah so rdeče kaplje kot drobna, rdeča zrnca. Verižni oklep je predrt prav ob srcu, tik pod rdečim križem, ki je zaznamoval borca za Gospodov grob; skozi kovinske ploščice in zanke si je našel pot topli studenec srčne krvi.

Čudež božji! Iz živordeče rane je pognala rdeča roža, rdeča roža prečudne oblike: njen cvet je kot rdeč metulj s široko razprtimi krili, z velikimi tipalnicami in s krvavordečim križem na oprsju; ko ga hoče Aleksandra poljubiti, ji obsije obraz, tako žari. To je roža, ki je zrasla iz srca njenega brata.

Nad bratom in sestro se pne vroče nebo Svete dežele. Modro je kot plašč nebeške Gospé.

Zdaj sestra Aleksandra nič več ne joka. Zdi se ji, da mora biti tako. Strmi v bratove zaprte oči, v okrvavljene ustnice in v rdečo rožo, ki raste mrliču iz srca. In ko si sname tenčico in prekrije z njo bratov obraz, zagleda ob sebi viteza, ki se je naslonil na ročaj svojega meča in pokleknil.

»Davi je prišla Marija, odnesla njegovo dušo in vsadila v njegove prsi čudežno cvetko,« pravi Sidonij.

In kot v zamaknjenju se dvigne Aleksandra, objame toplo steblo, odlomi cvet in ga ponudi Sidoniju.

Drugo jutro si je gospodična Aleksandra ogrnila črn plašč in si prekrila lase s črno ogravnico.

Kapela nad kripto je bila temna. Dišalo je po mrličih in vosku. Pisana okna z grbi so bila prekrita s črno tančico. Na črno pregrnjeni kamnitni rakvi pred oltarjem svetega Mihaela je ležal na blazini meč z napisom: »Pro Deo, qui est spes mea!« in debele sveče so plamenele ob njem.

Spiralni stebri, skrivajoči na svojih glavičih spalne podobe ljudi in živali, prepleteni z rastlinjem, so težko nosili težo vlažnega stropa.

Orgle so se oglasile z globokimi zvoki: vsak njihov glas je bil podoben črni postavi v temnem plašču z ogravnico, ki se opoteka skozi temo.

»Requiem aeternam dona eis, Domine,
et lux perpetua luceat eis.
In memoria aeterna erit iustus:
ab auditione mala non timebit...«*

Gospodično Aleksandro je prevzela mračnost kaple in pesem Requiema. V njenih očeh in sreču je bila neznana tesnoba. Toda jokala ni več. Marija je vzela bratovo dušo v svoje naročje kot drobnega otročička, vso preplašeno in začudeno. In dvignili sta se v nebesa. Potem je dobra Marija, polna sonca, pokleknila pred Gospoda Boga in ponudila dušo svojemu Sinu na belih dlaneh kot v čudežni posodi: »Glej, moj Sin! Padel je v boju za tvoj svet grob. Sredi puščave je ostalo njegovo telo — sprejmi njegovo dušo...« In Jezus se je sklonil in poljubil dušo. Takrat so zapeli nebeški angeli; zganili so se s perutmi in zarajali okoli svetlega viteza, ki se je pridružil zmagovalnim v kraljestvu Gospodovem.

»Lux aeterna luceat eis, Domine;
cum sanctis tuis in aeternum: quia pius es...«**

so prosile orgle, toda Aleksandra ni več slišala njihovih žalostnih molitev. Šele pri obhajilu se je zavedela, ko se je duhoven v temni obleki približal njenim ustnicam s kruhom Gospodovim. Sklonila je glavo in tiho molila. Gospod Sidonij jo je prijel za roko in jo odpeljal na njeno mesto v klopi.

In Aleksandra se je začudila, ker ni bilo rdeče rože na njegovih prsih.

★

Ko je minil teden žalovanja, je našla gospodična Aleksandra viteza Sidonija Španca pri Marijinem studencu.

* Gospod, daj jim večni pokoj; in večna luč naj jim sveti. V večnem spominu bo pravični, ne bo se bal, da bi kaj hudega slišal.

** Večna luč naj jim sveti, Gospod: s tvojimi svetniki vekomaj, ker si dober.

B. Jakac: Iz martinarne.

Tisto jutro so se golobi spreletavali nad grajskimi slemenj kot še nikoli. Reka v dolini je bila modra kot Marijino oko; po grajskem hribu je cvetel šipek in v rožah so se skrivali zlati hrošči.

Studenc je bil sredi gozda na jasi, kamor so se hodile v zgodnjih jutranjih urah srne past. Ko je prišel z majhnega brega, kjer je izviral podoba Matere božje, se je izlil v plitek tolmun, ki je bil obložen z mahovnatim kamenjem. Globok je bil komaj toliko, da bi segel otroku do prsi. Tam, kjer se je gozd končal s prepadom, se je prelival njegov odtok čez strmo skalo v dolino.

Ko se je Aleksandra približala studencu, je gospod Sidonij klečal pred Marijo in molil. Temni lasje so mu pokrivali tilnik in padali preko s srebrom obsutega ovratnika na temnordeči žamet, ki je pokrival ramena. Na srebrnem pasu mu je viselo le kratko bodalo.

Deklica je presenečena obstala ob drevesu in ni vedela, ali naj steče nazaj ali naj ostane. Potem si je popravila lase, si spela plašč, ga prijala za ogle in počasi stopala čez prisojno jaso. Sidonij je zaslišal njene stopinje. Veselo se je preblisnila svetloba na njegovi obleki, ko se je obrnil in iztegnil roke proti preplašeni deklici.

»Gospodična Aleksandra?« je veselo zaklical lepi vitez.

»Da; oprostite, če sem vas motila, gospod vitez! Hotela sem pozdraviti Marijo, pa sem vas našla tukaj.«

»Ah ne! Prišli ste kakor vila Viviana čez pisani travnik, vila Viviana s pojočimi očmi in s ptičko na ramenih.«

Aleksandra se je lahko nasmejala in sedla na kamen.

»Ali poznate zgodbo tega studenca?« je vprašala.

»Ne! Toda biti mora čudovito lepa, če jo vi pripovedujete...« In Aleksandra je zajela sape, si popravila plašč in začela pripovedovati:

»Ko je sveti vitez Parsifal iskal pravo pot do rešnje Krvi na Monsalvatu, je v tem gozdu našel otroččka. Prav samo je ležalo dete na izsušenih tleh in tiho jokalo. Vitez je stopil s konja in dvignil otroka.

»Žejen!« je rekel otrok.

»Žejen si, ubožček!«

Parsifal je spodbodel konja. Dobra žival je le s težavo gazila goščavo, a studenca ni bilo najti.

»Žejen! Vode!« je jokalo dete.

Parsifal je še bolj priganjal konja, držeč dečka v naročju. Snel si je čelado, da bi laže zaslišal šum vode. Dete je venomer jokalo.

»Potolaži se, otrok! Sedaj sva sredi gozda. Kmalu bova našla studenec ali pa bova prišla do gradu ali vasi. Tam boš dobil piti! Potrpi, jelenček!«

Toda gozda ni hotelo biti konec in studenca nista mogla najti. Takrat namreč še ni bilo našega gradu. Sezidali so ga pozneje. Parsifal je razjahal, pokleknil, zasadil meč v zemljo in zaprosil: »O, božja Mati, svetla roža brez trnja! Pri žejni Tvojega Sina, katero je na križu trpel, Te prosim, daj, da izpod tega meča priteče studenec, da mi otrok ne bo umrl od žeje.«

In glej: ko je izdrl meč iz zemlje, je priklohotala voda na dan; sprva je bila spenjena in umazana, nato pa čista in mrzla. In vitez jo je zajel v čelado in dal otroku piti. Dete pa se je dvignilo, razširilo roke in reklo: »Pozdravljen, moj vitez Parsifal! Hotel sem te preskusiti. Ta studenec, katerega si z zaupanjem vame in v mojo Mater iz zemlje priklical, naj ostane tukaj kot spomin na tvoje blodnje. Vitez, čigar glavo bo oblila njegova voda, bo očiščen našel pot do svetega Grala.«

In dete je oblilo vitezovo glavo, nato pa izginilo. Parsifal je krstil kraj za Marijin studenec...«

Pri zadnjih besedah se je Aleksandra sklonila nad vodo, je zajela polno prgišče in jo zlila na vitezovo glavo. »Bog z vami, moj vitez!« je rekla. »Naj vam podeli zmago v boju, naj blagoslovi vaše orožje v svojo in vašo čast, vitez Sidonij.«

Vitez je molče poljubil njeno roko. Aleksandra je bila lepa kot rosno jutro.

Jahala sta skoz mlad gozd in iz nizkega smrečja so se dvignili fazani. Njihov let je bil neroden in gla-

sen. Čopki nad ušesi in vratovi so se jim v soncu kovinsko svetili in dolgi repi so nerodno omahovali v zraku. Aleksandri je bilo žal, da ni imela pri sebi svojega belega sokola, Sidonij pa je bil vesel, da je pustil doma svoj lok in ni mogel skaliti poletnega veselja tem lepim živalcam.

Konjema so utripale mišice in kraguljčki nad čelom so prizvajali njunemu teku. Na konjska pregrinjala, okrašena z grbi, in na Aleksandrin plašč so se lovila semena gozdnih rastlin. In Aleksandra je z ubranostjo pol tiho zapela:

»Zahrzal je konj, se preplašeno vzpel,
da noga je streme spustila;
za prsi se vitez je hrabri prijel —
iz srca se kri mu je ulila.

In preden zatisnil je modre oči,
je sestrico svojo poklical.
In čula je sestra klic sred noči,
ki je v dušo temno ji pronical.«

Aleksandra je gledala odpirajoči se gozd pred seboj in veter se ji je zapletal v lase. Pojoč je odlomila bukovo vejico in jo zataknila konju na oglavno jermenje. Sonce jima je kazalo pot in Aleksandra je pela:

»In šla je na pot čez globoko vodó,
čez vročo, rumeno puščavo:
oj, dolga je pot in hoditi težkó,
težko pogoditi pot pravo.

Ko dvignilo zjutraj se sonce je spet,
glej, sestrica našla je brata,
srce mu postalo je mrzlo kot led,
krvava kraj njega je trata.

In roža vzbrsti iz srcá mu čez noč,
oj, roža kot ogenj goreča.
Objame jo sestrica brž oberoč,
pritisne na usta ljubeča.

In ko si je snela rumen pajčolan
in bratu z njim lice pokrila,
ob njej je pokleknil mlad vitez krasan,
svetloba oba je ovila.

Stegnila je sestrica belo roko
in rožo prečudno prijela,
in vitezu, ki je bil sklonil glavo,
na prsi jo hrabre pripela.

Tako je iz tega, kar smrt je sejala,
— ej, smrt pač največja ni sila! —
iz mrtvega srca zdaj roža pognala,
ki nova je srca sklenila...«

»Lepa je bila vaša pesem, gospodična Aleksandra,«
je pohvalil Sidonij.

»Zložila sem jo v nočeh brez spanja, ko se mi je oko zagledalo v temo in baldahin nad posteljo in sem mislila na brata in...«

Molče sta jahala dalje. Potem je vprašal Sidonij, ustavljaše svojega konja: »Kaj ste hoteli še reči?«

»...in mislila tudi na vas...«

Lica ji je zalila kri in v zmedenosti je pognala konja. Toda svojih besed ni mogla več ujeti, pa čeprav bi poslala najurnejšega sokola za njimi.

Vitez Sidonij se je tiho nasmehnil in spodbodel konja, da sta spet jahala vštric.

»Aleksandra!« ji je rekel, »vi ste ljubili svojega brata?«

»Da,« je dahnila, ne da bi ga pogledala, »bolj kot svojo dušo.«

»In jaz sem ljubil svojo sestro. Bila je lepa kot šipkov cvet in dobra kot božja dlan. Skoraj bi bila podobna vam, le bolj črne oči in lase je imela. Toda neke noči je izginila. Od takrat sem prebredel morja in dežele, povsod sem jo iskal, vpraševal za njeno usodo svetnike in zvezde. Tako sem priromal do starega puščavnika. Sedel je pred svojo kočjo in mlel žito. »Pozdravljen, brat v Bogu!« mi je zaklical. »Kakšna usoda te je pripeljala k meni?« Povedal sem mu o svojem iskanju, puščavnik pa je molil z menoj k svetemu Hiperionu in sveti Neži.

In ponoči sem videl sestro. Imela je objokane oči in ranjene roke in lase mokre od vode. »Moli, Sidonij!« je zaprosila. Potem si je zakrila obraz in izginila. Jaz pa sem pokleknil in molil. Čez trenutek se je spet prikazala: »Moli, bratec!« Ko se je vrnila v tretje, je pokleknila predme in zajokala: »Moje telo leži v morju ob španski obali... Mašuj zame!« Takrat sem jo skušal zadržati. »Kdo je kriv tvoje smrti, sestra?« Ona pa je samo odkimala z glavo in si pritiskala prst na ustnice. In še enkrat je dahnila: »Mašuj zame!« Od tedaj se ni več vrnila.

Konja sta rahlo soplja, ker sta stopala navkreber. Ob vsakem težjem koraku sta globoko sklonila lepi glavi. Aleksandra je gledala Sidonijeve oči, ki so se ob spominu na sestro začele čudno svetiti. Pri srcu ji je postalo tesno in lotevala se je je velika žalost. Pričela je razumevati smisel Sidonijevega pripovedovanja.

»Drugo jutro sem se posvetoval s svetim možem. Potem sem stopil v samostansko šolo. Sestrina prošnja mi ni dala miru. Ko je začel papež zbirati križarsko vojsko, sem se prijavil tudi jaz. Po izgubljenih bitkah sem pred škofom in Bogom prisegel, da bom izpolnil sestrino željo za rešitev njene duše.«

Iz gozda se je prikazalo grajsko zidovje. Ogromni kvadri v obzidju so se sivo in modro spreminjali v svetlobi. Grb s prestreljenim golobom nad grajskimi vrati je bil ves obrasel z bršljanom.

Aleksandra je potrta sklonila glavo.

Ko se je po večerji gospodična Aleksandra zatekla v svojo izbo, je potrkalo na njena vrata.

»Mati,« je rekla Aleksandra, »kaj je, mati?«

Gospa Klementina je sedla na njeno posteljo in ji pogladila lase. »Kaj je z vitezom Sidonijem?«

»Ah, mati! Tako je lep in dober! Sam angel božji ne more biti boljši od njega.«

»Ali ne veš, da je posvečen Bogu? Povedal mi je vitez Friderik, ker se je zbal, da bi Sidonij zaradi tebe ne prelomil prisege.«

»Vem!« je rekla Aleksandra suho in se zagledala v modri baldahin.

»Glej, hčerka! Pregrešno ljubiš moža, ki bo daroval Bogu najvišjo daritev. Stara Katarina je prišla prej k meni in pravila, da nas bo Bog kaznoval za vajino početje...«

Takrat pa je uboga Aleksandra vzrojila.

»Pustite me, gospa mati! Pustite me! Katarine ne maram! Čarovnica je in bere v zvezdah same nesreče.«

Ko je Aleksandra ugasnila luč, ki je visela pod macesnovim stropom, se je zvila kot ranjena žival. Zdelo se ji je, da se pogreza v strašno brezno, da pada v vodnjak brez dna... »Ah, morda sem pila strašno pijačo kot Tristan in Izolda? Morda mi je stara Katarina v svoji hudobi natrla čelo z mazilom iz svinjske dušice...?«

Planila je iz sobe in po stopnicah k vodnjaku in z zadnjimi močmi izvlekla vedro iz globočine. Pričela si je izmivati obraz, roke... Slišala je, kako so pokrikavali sokoli v svoji gajbi in kako so lovski psi lajali zunaj na dvorišču.

Potem je padla na obraz pred Marijinim kipom, ki je stal pred kapelo. Drobnja oljenka je razsvetljevala obraz svete Dekle božje. Aleksandra je zaječala: »O Marija, varuj me...!«

Prav tedaj je klečal gospod Sidonij pred srebrnim relikviarijem, poljubljal rubinast križ na njegovem pokrovu in šepetal: »Deus, in adiutorium meum intende. Domine, ad adiuandum me festina. De profundis clamavi ad te, Domine: Domine, exaudi vocem meam...*«

Potrkalo je na vrata: lahno, komaj slišno. Ko je odprl vrata, je zagledal pred seboj Aleksandro v beli obleki in z lučko v rokah.

»Bog z vami, gospod vitez,« je rekla in njene oči so se uprle v okenski zastor. »Odpustite mi, kakor naj mi tudi Bog odpusti. Prej nisem vedela tega, kar vem zdaj. Če bi mi prerezali srce, bi našli v njem solze... Toda moj oče je po smrti svojega sina zadnji svojega rodu — in jaz sem njegova hči. Ko sem vam ob Marijinem studencu oblila glavo, sem vas imenovala bož-

* O Bog, pridi mi na pomoč. Gospod, hiti mi pomagati. Iz globočine kličem k tebi, Gospod, Gospod, sliši moj glas.

jega in svojega viteza. A dvema gospodoma ni mogoče služiti...« Suh je bil njen glas in poln odpovedi. V njenih očeh ni bilo solz.

»Moj brat ni padel zaman v boju za božji grob. Bog z vami, božji vitez!«

Med njunima dušama je stal ognjen meč in na njem je bil napis: »Pro Deo, qui est spes mea.«

»Bog z vami!« je rekel vitez Sidonij, se sklonil in poljubil deklici roko.

Lučka v njeni levici je čudno vztrepetala.

Novo jutro se je dvignilo v vsej svoji lepoti. Grajski zvonček, ki je vabil k maši, se je pridružil pesmi prebujenih ptičev.

Gospodična Aleksandra je skozi solze videla, kako sta izginila z mavrico obrobljena viteza med drevjem. Potem je slišala le še peketanje konj.

Veter je planil od gorskih vrhov, golob je za trenutek prenehal z gruljenjem, petelin na vrhu stolpa se je sunkoma okrenil proti jugu in presunljivo zacvilil.

Gospodična Aleksandra ni videla nič več, le svoje prazne, osamele roke... In slišala je zadnjo kitico svoje pesmi:

»Joj, gorje! Kar se je smrt, spet smrt rodi!

Bog usmili se pregrešnih nas ljudi...«

In dvignila je roke in si zakrila oči kakor dete, preden zaspi.

GAZELA

VINKO ŽITNIK

Med velo, rdeče trsje spe jesen,
iz bilk, mrjočih v slani, zre jesen.
Z rjavim plaščem sadovnjak in gozd
vsak dan skrbneje nam zastre jesen.
Ozri se v log, po polju, v breg, v nebó,
v oči ljudi — povsod in vse jesen...
Pod tanki v krvi gine ljudski rod —
kaj tudi njega kmalu stre jesen?
Ne! Le kot seme za dni lepših plod
je kri, ki zdaj široko vre v jesen.
Čemu bojazen? Večno kakor zdaj
pred nami vse stvari so šle v jesen.
Dver v novo, lepšo vigred, čuj, moj brat,
ki obupuješ, nam odpre jesen!

PISMO

FRANCE KUNSTELJ

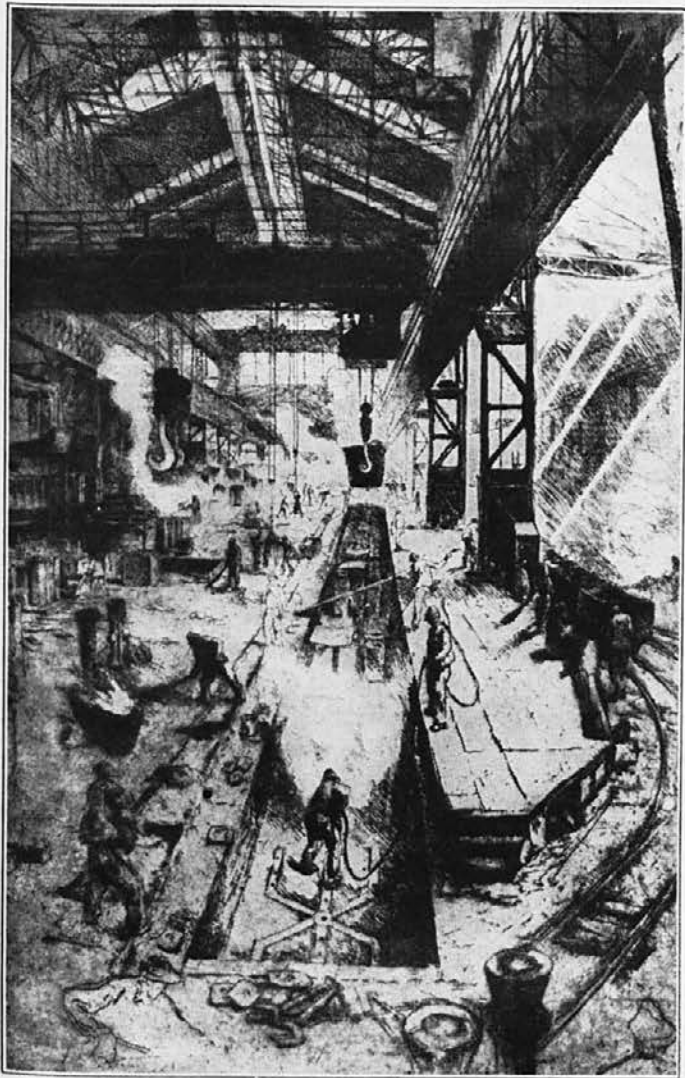
Cerkovnik od Sv. Martina je potegnil za vrv in veliki zvon se je zamajal, da je visoko v zvoniku zabrnelo in se potem razlilo skozi tesne line v dolino.

Tedaj je župnik vstal, stopil od mize in se pokrižal. Komaj je prišel do Besede, ki je meso postala, je stresel s sivo glavo, kot bi se hotel odkrižati nadležnih mušic, odložil drobne bele naočnike in pričel znova z molitvijo. Pa misli ga niso ubogale, trmasto so mu uhajale od angela Gospodovega, ki je oznanil Mariji, od nje, ki je spočela od Svetega Duha. Ko je skozi okno videl, da je stari cerkovnik že odšantal mimo pokopališča proti svoji bajti, se je še enkrat zbral, da bi povzdignil svojega duha v božjo skrivnost, ali še tedaj je čutil težo na svoji duši, ki je že nekateri križ vzela tiho nase ter ga vdano in potrpežljivo nosila, dokler ga ni takisto tiho, vdano in potrpežljivo odložila. Nato se je pokrižal, stopil nazaj k mizi, kjer je med listinami, ki jih je malo pred poldnem prinesel pismonoša, ležalo pismo, pisano z gladko, skoraj žensko pisavo, in se zagledal v beli papir. Vzel ga je spet v suhotne roke, kot bi pričakoval, da mu bodo črke zdaj čisto nekaj drugega povedale, kot so mu poprej, ko je v prvo bral. A pismo, ki mu je trepetalo med dolgimi bledikastosivimi prsti, je govorilo z nespremenjenim glasom. Župnik se je prijel za rob stola, zamajalo se mu je pod nogami in le malo je manjkalo, da mu ni privrelo iz udarjene duše in bruhnilo med štiri stene: »Tak se je podrlo, kar sem s takim upom gradil?...« Pismo mu je spolzelo iz roke na gladko mizo in venomer kričalo: »Tako... sem sprevidel, da je zame res najbolje, če zapustim to hišo in grem v svet, koder mi bo življenje veliko veliko lažje. Najlepše se Vam zahvaljujem za vso skrb in pomoč, ki ste mi jo dajali vsa leta mojega šolanja, in Vas še enkrat prosim, ne zamerite mi, ker sem krenil drugam, kot ste želeli Vi, še bolj pa moji starši. Ne morem drugače...«

Tako je napisal Jože, Zemljakov Jože, ki se je po dveh letih premislil in pustil bogoslovje, ko je imel že toliko za sabo!

Ne, saj ne more biti res. Jeseni, ko se je poslavljaj, je samo za šalo dejal župniku: »Če ne bo šlo, bomo pa na druge kolesnice zavozili.« A pri tem se je smehljaj in župnik tudi. Morda so se prav tistokrat njune misli prvič križale, razšle in se potem niso več srečale.

Župnik je strmé v tla začel hoditi po sobi. Vegasta podnica vstric knjižne omare je zaškripala kot zmeraj in tudi kanarček, ki je čepel kakor drobna belorumena kepica v kletki poleg okna, je pomolil kljunček iz gorkega perja in zacvrčal. Pa gospod se ni zmenil za

B. Jakac: V martinarni. (Radiranka.)

živalco kakor po navadi, ko ji je žvrgoleče požvižgal, in sta si potem odgovarjala, da je kar glušilo. Kanarček se je še enkrat oglasil, ko pa je čutil, da gospodu ni za popevko, je pohlevno utihnil.

»Ne, saj ne more biti res,« je župniku brnelo po glavi in mu bolešno odmevalo v srcu. Njegov trdi korak je meril sobo podolž in počez.

Čudno. Saj ga ni nikoli nobena stvar tako razburila. Kar pomni, se je še zmeraj znašel. Če razum ne, mu je pa srce povedalo, kaj utegne biti prav in kaj ne, bodisi v cerkvi, na prižnici in v spovednici, v šoli med najmlajšimi, pri gospodarju, kmetu ali bajtarju, prav povsod. Zdaj pa kakor da mu je vse odpovedalo. Imel je občutek onemoglosti in kakor da mu še dihati ne dá.

Ustavil se je ob oknu in se zazrl skozenj. Nebo nad vasjo je bilo temačno, dolgočasno. Sneg se je silil. Mimo cerkvenega zvonika se je pripeljala jata črnih vran in zavila v smreke. Tedaj ga je zmotil glas sestre Julke, ki ga klicala h kosilu. Vtaknil je pismo v kurto, spravil v miznico in odšel v kuhinjo.

»V trgu sem se zamudila,« se je hitela opravičevati sestra, pričakujoč, da se bo brat obregnil nanjo, kajti kazalec na uri je drsel že na pol ene, v župnišču pa je moralo biti kosilo opoldne zmeraj že na mizi. A župnik je brez ugovora sedel.

»Z Zemljakovo sva tudi govorili. Pri štacunarju sva se dobili,« je sestra pretrgala tišino, ki je postajala kar mučna. Kadar je bila v vasi ali trgu, je bratu vse na dolgo in široko pripovedovala, čeprav mu včasih še malo ni bilo mar novic. Šele ko jo je zbadel, naj vendar še za jutri kaj prihrani, je vsa nejevoljna utihnila. O Zemljakovih pa je vedno rad slišal. Tega se je sestra tudi zavedala in je zato brez strahu pripovedovala.

Z Zemljakovimi sta se oba dobro poznala. Že od prvih dni, kar je župnik prišel pastirovat k Sv. Martinu, so si bili prijatelji kakor najbližji sorodniki; njemu so bili še posebno blizu, odkar so dali Jožeta v šole, zlasti pa, odkar je fant, predvsem po njegovi zaslugi, šel v bogoslovje.

»Z mlado?« se je zdrznil brat in si popravil prtič, ki mu je zdrsnil na tla.

»Ne, z Maričko. Pa ni marala nič slišati o ženitvi, ko sem jo podražila, da je prišla za balo zbirat. Menda res še ne bo nič. Čaka, da bo Jože lahko poročal. To pa še ne bo kmalu,« se je posmejala.

Da je ravno danes naletela na Zemljakovo! Ravno danes, ko je prišlo pismo od Maričkinega brata Jožeta. In kakšno! Nak, tega ne sme, tega tudi ne more razkriti pred sestro... Tako ga je pogrelo, da je nehoté zardel, pa sestra ni opazila tega, ker je ravno vstala, da pospravi bratov krožnik in pribor. Skoraj z muko je obrnil pogovor drugam. »Spet ga bomo nekaj dobili.« Pogledal je skozi okno. Sneg je zdaj že na gosto naletaval, burja je pa ponehala.

»Mati so bili včeraj že pokonci, morebiti bodo pa le pretolkli to zimo.«

»Saj je še trdna, bo že kako. In mlademu je vse preložila na rame, ni ji sile, ne,« se je župnik dvignil od mize. Sestra pa bi rada še kar naprej govorila. Šele ko se je župnik trdó obrnil in brez besede zaloputnil kuhinjska vrata za seboj, je sestra zaslutila, da bratu nekaj ni prav.

Ko se je začelo mračiti, je župnik spet hodil po svoji gornjici. Visoka postava se je vidno sključevala, težko breme jo je upognilo. Suhotne in dolge roke so mrtvo mahedrale ob životu, katerega je pokrivala ohlapna, že precej ponošena črna suknja, čez katero so za vratom silili pepelnatosivi lasje. V sobi je bilo čudno tiho. Še budilka ni motila ubranosti tišine. Ondan jo je Julka nesla urarju v popravilo.

»Jože... Jože...!« V duhovniku se je trgalo. Kakor da je oče, ki so mu vzeli sina edinca. V duši je jokalo, tako ga je bolelo. Ni mogel drugače, jok ga je

vrgel na klečalnik pred Križanega, ki je visel v temnem kotu razpet na hrastovem lesu. »Daj, pogledj, kaj je prišlo nadme!« je hlatal za mislimi kakor psalmist. »Kaj naj storim?...« A v duši mu je bilo prazno, mrzlo in grozno samotno. Morda še nikoli ne tako... Ko je vstal, je bilo že čisto temà. »Ne, ne pojdem, kako naj mati prenese to novico!« se je znašel in misel še enkrat ponovil, da bi je ne zgrešil. Ni pa pomislil, da bodo Zemljakovi morali zvedeti.

Tisto noč se mu je sanjalo, da je prišel bogoslovec Jože na počitnice. Še v duhovski obleki. Ves bled je bil v obraz, oči, globoko vdrte, so mu bile motne. Še nikdar ni bil Jože tak. Samo oglašil se je v župnišču, Julke še pogledal ni, in je skoraj brez besede šel...

Župnik je drugo jutro še med mašo trikrat videl to podobo in po zauživanju si je moral otrniti solzo, ki mu je zdrsnila po licu. »Kaj bo zdaj farovž kar tako?« je obrisal še drugo solzo. Kako je bil vesel Jožeta, kadar je prišel na počitnice domov. In kaj vse sta se potem menila! Ali vendar — o tem nikoli, da bi Jože na tihem mislil, kar je zdaj storil. O, in zdaj bo fara, fara Sv. Martina brez novega gospoda — o, brez nove maše! Pa že petdeset let ni bilo nobene...

Tisto dopoldne je komaj vzdržal doma. Popoldne ga je pa precej po kosilu prijelo, obul si je škornje, vzel iz omare težko suknjo, gorko pahovko z ušesnicami in palico ter se odpravil.

»Na večer se vrnem, če bo kdo kaj želel,« se je stegnil skozi kuhinjska vrata in odštorkljaj po veži. Julka si ni upala vprašati, kam se je namenil, zakaj v bratovem glasu je čutila nekaj osornega.

Župnik je kljub soncu, ki je nanagloma posvetilo nekje na zaspanem nebu, namrščil čelo, zapičil konico palice v poledenelo kolesnico in se spustil po klancu v dolino. Samo eno misel je venomer držal na konopcu: kako bo z Zemljakovko! Včeraj je tuhtal in tuhtal, a vse mu je šlo po vodi. Povedati mora, vsaj napeljati; tako je pisal Jože in ga prosil, naj bi domače na to pripravil, saj zna tako iz srca govoriti. Potem da bo že še sam sporočil ali pa kar domov prišel...

»Hvaljen Jezus!«

»Na veke!« Silil se je, da bi naredil prijazen obraz, ko je odzdravil mladima dvema, ki sta pravkar napregla parizar. Turšična slama da jim je pošla in da bo treba po novo v kozolec, sta vesela pravila župniku.

Na pragu se je prikazala Marička. Do ušes je zardevala in si brisala roke ob pikčasti predpasnik.

Župnik je trdo pocepel s škornji po cementnih tleh podstenja, vzel brezovo metlo, ki je ležala ob hlevnih vratih, in si stepal sneg. Rad se je delal domačega in to je bilo mnogim tako všeč. Ko je stopil v hišo, ga je stara Zemljakovka sprejela bolj s srcem in dušo ko z besedo, ki ji ni mogla na jezik; in ko ji

župnik ni pustil, da bi vstala s klopi ob gorki peči, mu je samo roko poljubila.

»Že pokonci? Saj, kdo bi pa ob tako prijaznem vremenu ostajal v postelji!« Stegnil je dolgo roko proti oknu, skozi katero je padal snop zlatih žarkov.

»Saj, saj — se je smehljala ženica, ne da bi prišla do prave besede od presenečenja, še bolj pa od sreče, da je stopil v hišo duhovni gospod. Biló ji je, ko da je prinesel samega Boga. Šele ko je župnik napeljal pogovor od vremena na druge stvari, se ji je jezik polagoma razvezal.

Dolgo sta se pogovarjala o vsem mogočem, navsezadnje še o Tinetu, ki je prejšnji teden pisal iz Argentine, in tudi o vojski. Te, samo te da se boji, bolj ko same smrti, se je odkašljevala in si brisala modrikasto podplute oči. Eno je že preživela, moža ji je vzela, dovolj je biló, dovolj.

»Da, dovolj...« se je župnik presedel, položil koleno čez koleno in se zamislil. Pogled mu je blisnil čez stene, ki so bile polne svetih podob od Andreja s križem, svete Barbare v rdeči halji in svete Marjete pa do Izidorja, ki je ovčice pasel in so mu angeli delali družčino. Toda župniku je šla misel mimo njih, še v kotu se ni ustavila, kjer je pred kipom Matere božje brlela rdeča lučka.

»Kaj pa z Jožetom — kaj piše?« je začel, kakor se je bil pripravil v mislih. A že prve besede se je ustrašil. Čutil je, da mu je v prsih nekje udarilo in mu streslo glas.

»Nič. Še za vahte se ni nič oglašil. Šaj ne utegne, ko ima pa toliko učenja.«

Župnik je ujel njen pogled. Speklo ga je.

»Da, včasih ni bilo toliko, ko smo mi hodili v črne šole. Vse se spreminja. Pa bo že bolje! Še nekaj...« Zataknilo se mu je, stavka ni končal.

»Da bi le še to čakala, potlej pa če me tudi koj drugi dan po novi maši Bog pokliče. Nič drugega si ne želim zdaj, ko sta mlada dva tako dobra z menoj. Tudi Marički ne bo nič hudega.« Starka se je razživela, kot da jo je presadil v nov svet, v njen svet.

»Da, hm, seveda.« Spet ni našel besede, da bi končal. Samo odkašljaj se je, pa še to prisiljeno, in si šel z belo roko preko čela. Čudno soparno se mu je zadelo v hiši.

Da bi Zemljakovka še slutila ne, kaj je z njenim sinom Jožetom, nak, na to pa ni bil pripravljen. Kako neki, ko ga pa vidi že pred oltarjem božjim, pred Bogom, ki je veselje... Ali naj ji zdaj podre ta svetli grad, ki si ga je zgradila? Ali naj razprši njene sanje, ali naj udari po njeni čisti duši in ji razodene resnico, kruto resnico? Ne, saj njegovo očetovsko srce tegà ne more, saj bi ne prenesel, ko bi jo videl, kako bi se zgrudila pred njim... Ne, tegà ne more. Vse drugo prej ko to...

»Kako pa kaj z Maričko?« je ves zmeden planil z mislijo drugam, da bi Zemljakovka ne zaslutila, kaj ga teži.

Ali prav tedaj je zunaj zaropotalo in po stenah so švignile velike sence. Župnik je videl, kako je mladi Zemljak stekel mimo okna. Poln voz slame so pripekljali.

»Bo treba iti. Človek se kar zagovori.«

»Ah, kaj še,« se je zavzela starka, ko je župnik vstal in se odpravljaj. Ko pa sta vstopila mlada dva in za njima še Marička, je moral — »Da nam spanca ne odnesete,« ga je zadrževala mlada — še za hip ostati. A noč je bila že pred vrati, zato se je naglo poslovil in odšel.

Ko se je vzpenjal v hrib proti Sv. Martinu, ki je ždel v večerni modrini poslavljaljočega se sonca, mu je splahnela prijaznost z razrvanega obraza; potisnil si je pahovko do košatih obrvi in trdó zasajal palico predse, da je zdaj pa zdaj železna konica drobno zaškrta po zamrznjenem kamnu.

»Zakaj sem šel — mar ne zavoljo Jožeta?« se je lovil kakor obtoženec, ki ima greh na vesti. »Pa še prosil je, naj bi šel...«

Noge so mu bile vedno težje; kot da bi mu kdo svinca v škornje nalil, se mu je dozdevalo. Trd mrak je že ležal nad nizkimi kočami, ko je župnik zavil mimo cerkve proti župnišču.

Po večerji je stopil v gornjico in odprl brevir. Pa se je mučil in mučil, preden je mogel pričeti. Zakaj nenehoma je gledal pred seboj zbledeli obraz Jožetove matere, ki bo zdaj zdaj usahnil.

»Gospod, hiti mi pomagat!« je molil duhovnik, ko je bila ura že enajst. Kanarček je že zdavnaj dremal v kletki.

Drugi dan se je stari župnik odločil: »Vsaj mladima dvema in sestri Marički sporočim o pismu in povem, kako je z Jožetom. Moram.« V nedeljo bo gotovo katerega videl, Marička bo prišla po časopis v župnišče, pa bo povedal. Mora. Kaj če bi se Jože kar na lepem vrnil?

Tako je govoril sam pri sebi, ko je gledal belo Jožetovo pismo, kadar koli je odpiral miznico.

Ali tisto soboto — popoldne je bilo in sneg je spet na gosto naletaval — je potrkal na vrata cerkovnik, ki bi rad gospoda za obhajilo. Mladi Zemljak da stoji pred cerkvijo s konjem; materi da se je zopet poslabšalo.

Župnik se je ustrašil, da mu je zdrknilo pero iz roke. Potem je pa snel s kljuke ob omari burzo in od-sopihal za cerkovnikom proti cerkvi. Komaj je trikrat zazvonilo, je zvonček, ki ga je cerkovnik tiščal v pre-mrli roki, že oznanjal, da gredo z Bogom. Beli snežni kosmiči so pa tiho frfotali in sedali na kočijo, ki je drsela v mračno dolino...

»Kdaj jih je?« se je župnik ves zmučen obrnil do mlade Zemljakovke, ko je končal s svetim opravilom.

»Včeraj smo dobili pismo. Jože je pisal. Pa smo ga danes dopoldne še materi pokazali...« Mlada si je brisala oči in ob vsaki besedi sunkoma podrhtevala.

»Vem, kaj je pisal. Ondan —.« Tudi njemu je šlo na jok, da ni spravil več iz sebe.

»Jože me je prehitel,« se mu je trgalo. Ko je prišel domov, ni mogel dokončati pridige, ki jo je dopoldne pripravil.

»Saj sem vedel, da jo bo to zrušilo.« Še vedno je videl pred seboj smrtno blede obraz Zemljakove matere, ki jo je pripravil za zadnjo uro.

In res ji je odbila. Že tisto nedeljo so ji zatisnili trudne oči. Tik pred smrtjo je venomer klicala: »Jože, Jože, kod hodiš, da te ni domov?« Ko so jo tolažili, da bo Jože prišel, da bo kmalu doma, je bila še nemirnejša.

Jože je res prišel. Od hiše do hiše je šla novica, vsem tako tuja, neverjetna, da Jože ne bo gospod. In vse se je začudeno spraševalo, kaj se mu je neki pri-petilo, da je zapustil črne šole.

Čez dva dni so Zemljakovko pokopavali. Za krsto so šli domači. Med njimi je stopal tudi Jože v sivi suknji, ki je bila za vratom že oguljena. Ves bled je bil v obraz. Jokal pa ni, kot so drugi. Sram ga je bilo. Zdelo se mu je, da je kakor zločinec, ki gre za pogrebom svoje žrtve...

Tega občutka se tudi župnik ni mogel otresti, ko je s tresočo se roko vrgel na krsto kepice zmrzle prsti in z razbitim glasom dajal zemlji: »Vzemi... kar je tvojega!«

Z Jožetom sta se samo pozdravila. Potem se dolgo nista več videla. Spomnila sta se pa drug na drugega. Župnik mogoče še večkrat. In ob teh mislih se mu je dozdevalo, da je nekdo postavil velik zid med njim in Zemljakovimi. Velik zid, ki ga ne bo nihče podrl.

»Kar za Zemljakovko bi šel...« je trlo duhovnika, kadar je mislil na to. Potem je stopil po sobi in se zatopil v molitev brevirja. In ko je zaškrpala vegasta podnica, se je tudi kanarček vzdramil in žalostno zacvrčal...

B. Jakac: Pred plavžem.

SLOVAŠKA POTA

VIKTOR SMOLEJ

Piešťany.

Težko da je kje na Slovaškem kraj, ki bi bil brez židovskega elementa. Tudi Trnava ima svoje Žide in celó dve sinagogi zanje. Preteklost tega trgovskega mesteca se pač ni mogla razvijati brez Abrahamovih sinov. Skozi vsa stoletja, pripovedujejo stare kronike, so se meščani in trnavski trgovci morali braniti pred preveliko nadarjenostjo židovskega naroda za trgovino. Plemiči, vojaki, trgovci, obrtniki in meščani so se večkrat zadolžili pri Judih; zato so se pogosto razvneli spori med upniki in njihovimi dolžniki. Pogosto je morala stvar do samega cesarja. Židje so posojali denar in dobivali v zastavo posestva, mitnino, rudnike, sejme itd. V 15. stoletju je vrelo po vsej Evropi proti Židom — dandanašnja preganjanja torej niso nič novega. Kraljica Izabela, tista, ki je dala denar Krištofu Kolumbu, da je šel odkrivati novo pot v Indijo, pa je odkril Ameriko, je izgnala iz Španije vse Jude. Ti španjolski Judje so se razlezli po vsej Evropi in prišli v precejšnjem številu tudi na Balkan. Dve leti po Izabelinem izgonu Judov je novica o tem prišla tudi v Trnavo. Seveda so tudi Trnavčani sklenili, da se rešijo svojih dolgov, pa ne tako, da jih poravnajo, ampak da izženejo Jude. Postavili so jih nekaj pred sodišče pod obtožbo, da so morili krščanske otroke za praznike in njihovo kri uživali. Sodišče in magistrat sta jih nad vse ostro sodila, čeprav so obtoženci iz knjig stare zaveze in iz talmuda dokazovali,

da jim je morjenje prepovedano. Leta 1494 so na glavnem trgu sežgali na grmadi deset Židov in dve Židinj. Drugim so šila in kopita vrgli čez mestno obzidje in pogнали še lastnike. Vrata, skozi katera so jih izgnali, so zazidali in nadnje postavili kip: glavo umorjenega kristjana. Kajpa da so Židje pozneje spet našli pot tudi skozi zaprta vrata.

V zgodnjem jutru sem prišel v Piešťane (izg. Pješčane), nekaj nad 30 km severno od Trnave. Na postaji je poleg slovaškega tudi nemški, francoski in madžarski napis, da smo prišli v kopališče in toplice. Od postaje vodi asfaltirana cesta v mesto, ki je malce odmaknjeno od proge v smeri proti Vahu. Stopil sem v zajtrkovalnico, da spijem kozarec mleka. Veliko izložbeno okno je bilo čez polovico razbito.

No, nisem se zmenil za to. Za vrati je sedel fant in pil kavo. Star ženski, ki je nosila naočnike in ji je obraz obdajal venec sivih las, sem naročil, naj mi prinese kozarec mleka.

»Nimam, niso mi prinesli,« se ji utrga glas.

»Kako da niso prinesli? Onemu ste pa dali,« pokazem na sedečega fanta.

»To mi je ostalo od včera. Naročeno sem imela. Vsako jutro mi prinesejo s kmetov dve veliki kangli, danes pa nič.« Toliko da ne plane v jok. »Kaj čem storiti.«

Tedaj ji bolje pogledam v obraz in po očeh spoznam, da je — Židinja. Nato se obrnem in vrnem na ulico. Glej, sedaj šele vidim: to je novi čas, ki je prišel na Slovaško in sem ga videl že v Bratislavi. Vidim prestrašeni obraz stare ženice in njene sive lase. Na ulicah vidim razbita okna, ki jih je vedno več, čim bolj prihajam v mesto. Nekatere prodajalne so zaprte, nekatere zabite s plankami, nekatera okna zadelana s papirjem. Trgovine, ki so odprte, se hvalijo, da so krščanske ali arijske.

Pri ravnateljstvu toplic prosim, da me urednik piešťanskega kopališkega dnevnika pospremi po toplicah.

Piešťany so svetovno, mednarodno kopališče, ki se jim more naš Bled le od daleč primerjati, zbirališče mednarodnega bogastva in denarnišva; 15.000 ljudi ima, pa sprejme 10.000 gostov na leto. Zdaj vidim, da so okna zaprta, pred hoteli stoje kavarniške mizice in stoli, naloženi drug čez drugega. Hiše so mrtve, klopi prazne, steze skoraj izumrle. Bujno zelenje se razrašča

nad kavarnami in drevje se vzpenja visoko čez strehe vil. Hotel Royal prazen... Velikanska stavba, pa mrtva. Stojišče avtov prazno. Le kaj dela tistih petdeset zdravnikov, kot so jih imeli Piešťany? Eden izmed njih, Geza Vamoš, enant terrible slovaške povojne literature, se je izselil — v Šanghaj. A njegovi bratje v obrezi, ali so se tudi porazgubili po vsej zemeljski krogli?

Bujno poletje spremlja poti po Piešťanih. S spremljevalcem greva do Vaha in preko mostu na otok, ki ga obdaja glavni tok reke in njen manjši rokav. Tam je glavni del kopaliških zgradb. Pol novega mostu je kritega, da služi za pešce, druga polovica pa je določena za avtomobile. Na levi ob vhodu na most bronast mladeč lomi svojo berglo — piešťanske toplice so ga ozdravile, da lahko hodi brez opore. Latinski napis na tej strani mostu govori o »Najzdravilnejših toplicah piešťanskih«, na drugi strani pa naroča po Mateju: »Vstani in hodi!« Mogočen hotel Thermia, sama okna in balkoni, je sprejemal včasih goste iz vsega sveta. Danes je skoraj prazen in še srednji meščan bi si za dan ali dva smel privoščiti bivanje v njem. Glavni plačilni natak v hotelu je Čeh; pripoveduje mi, da si je še pred vojsko leta 1914 dolgo časa dopisoval z neko Slovenko, ker je služil tudi v Ljubljani, ne ve pa več, v katerem hotelu. Sedaj nam razkazuje skoraj prazne prostore. Gostov je malo. Prej so hodili iz Amerike, iz Anglije, iz Madžarske, ker so samo močne valute zmogle piešťansko letovanje. Sedaj pa je povsod vojska in na borzah stalen nemir. Neko noč je iz Londona prišla brzojavka, da se denarji zibljejo — sredi noči so Angleži zbežali reševati svoje papirje. Po svetovnih časopisih gre gonja, da v Piešťanih pobijajo Jude, da so izgnali vse judovske zdravnike, da so zaprli ritualne restavracije itd.; zato sedaj judovski denar ne prihaja več sem. Drugi časniki pa nasprotno pišejo, da v Piešťanih še vedno vse diši po nearijeih in da arijeu ni mogoče iti tja. Urednik pravi, da se bo vse še uredilo. Saj se državne oblasti pogajajo z okoliškimi državami, zlasti z Nemčijo, da bi odobrili kredite. »Že, že,« nejeverno pristavlja Čeh, »toda Nemčija ne bo dovolila luksusa, da bi hodili njeni državljani v naša letovišča zapravljati denar.«

Peljemo se po liftu v nadstropja, da vidim nekaj sob. Razkošnejših in udobnejših bi si najbolj razvjen človek ne mogel želeči. Hodniki so prostrani, preproge

B. Jakac: Izlivanje žareče kovine.

tečejo po njih. Toda vse sameva in poletje mineva. V veliki kavarniški dvorani, kjer bi moglo sedeti nekaj sto ljudi, samevajo trije, štirje gostje...

S hotelom v zvezi so toplice »Irma« pod velikansko kupolo. »Čigava last je vse to?« sprašujem urednika. Pa mi v zadregi odgovarja, da je stvar še nejasna. Prav za prav je to vse last grofov Erdödyjev, toda od devetdesetih let prejšnjega stoletja dalje ima v najemu ves kopališki inventar in toplice z vsemi vreli židovska rodbina Winter. V zadnjem letu, ko se je spremenil politični značaj Slovaške, stvar glede lastništva oziroma najemništva še ni dokončno urejena. Kopališče upravlja ravnateljstvo, ki ima državnega komisarja.

Vtem prideva v stavbo, ki je zgrajena kar nad topliskimi vreli. Kaj Piešťanom podobnega bi težko našli v Evropi. Zdravilni vreli, ki dosegajo 67° C, izvirajo iz globočine 1600 m skozi zemeljsko razpoko, ki je ostala po nekdanjem vulkaničnem delovanju tal. Najmočnejši izvirki so prav na otoku. Mrzla voda Vaha pritiska toplo, iz globočine prihajajočo vodo in iz topliške vode se izloča zelo radioaktivno blato. Toplice in piešťansko blato sta glavni zdravili v Piešťanih. Kopališče Irma stoji nad takim, skoraj bi rekel vulkanskim žrelom, iz katerega izvira velika množina termalne vode in blata. Sluga mi kaže kabine, kamor polagajo bolnike. Za revmatične, ishiatične in protinaste ni boljših toplic od Piešťan. Pot me oblije, ko me privedejo do glavnega bazena pod veliko kupolo, kjer se bolniki kopljejo v termalni vodi. Voda se cedi po stropih in po tleh, sopara duši in malce žveplenast

vonj draži grlo. Voda je čudno zelenosiva, zrak težak in vroč. A v tej vročini je zdravje. V prvem nadstropju je še znamenitejša zdravilišča. Kakor bi prišel v telovadnico! Strežnik razlaga, da je treba veliko vaje in dela z udom, da se bolezen prežene iz njega. Kakor je kdo bolan, tako orodje mu predpiše zdravnik. Po dvorani so razpostavljeni aparati, kot jih gotovo ni srečati nikjer drugje. Bolnika privežejo v tak stroj in strežnik spusti električni tok: kakor tok žene, tako se stroj vrti in suva in vleče, a z njim vred se vrti in telovadi tudi privezani bolnik. Temu preteguje samo roko, onemu krči in steza noge, tretjemu upogiblje hrbtenico ali roko v komolcu itd. itd. Taka telovadba, ki se izvaja po kopeli, prežene vse strupene sokove. Seveda ne gre brez bolečin, toda to je edina pot do zdravja. Le tako je mogoče, da bo nekdanji bolnik, odhajaje iz toplice, slišal glas: »Vstani in hodi!«

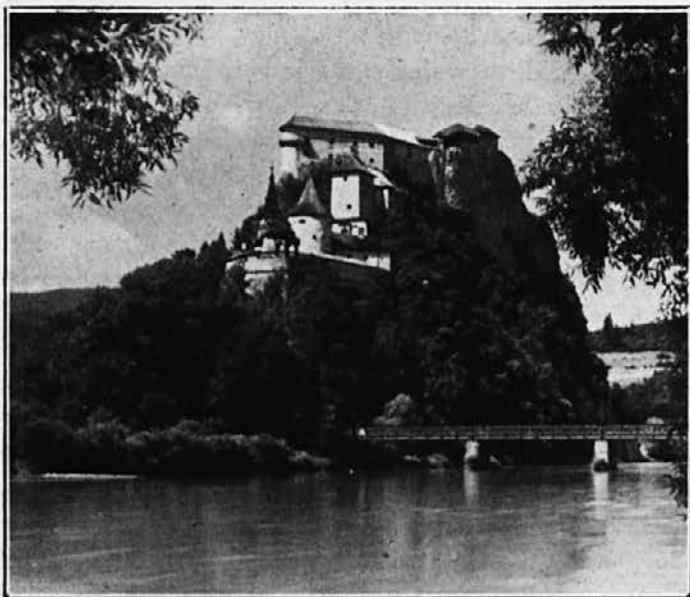
Urednik me popelje nato k samemu Vahu.

»Zakaj?« vprašam.

»Stopite na mostiček in pogledjte v dno!« mi pravi.

Od brega molé v rečni rokav proti sredi mostički. Ko pogledam v vodo, vidim, kako se iz dna suklja blato in kako iz vode vro mehurčki. V sami reki izvirajo topli vreli in prinašajo tudi termalno blato na dan. Tu črpajo delavci zemeljsko blato, ki ga v posebnih zabojih razpošiljajo po svetu.

Ko si ogledava še novo kopališče s termalno vodo na prostem, se zahvalim uredniku in se grem sam potepat po parkih in vrtovih kopališkega mesta. Tu se je še pred kratkim zbiral véliki svet, ki vidi življenje samo v skrbi za svoje telo, za udobje, za ples in za lepi družabni videz. Ko pa se je svet v zadnjih letih zamajal, se je zamajal najprej in najbolj denar. Zapuščene samevajo vile in hoteli, kavarne in plesišča.

Oravski grad nad reko Oravo.

Prišli bodo pač ljudje, ki so zdravja potrebni, pa dolej niso mogli priti. Denarja pa ne bo več.*

Ta poletni dan je prav tak kakor mesto: mrtev in vroč, da izsesava kri in voljo. Legel bi v travo in zaspal. Drevje šumi in cvetje gori v žarkem soncu. Eksotična drevesa Kitaja in Japana stojé umetno gojena v parkih, vse polno je belih brez, dehtečih robinij in jasmína. Med njimi ležé preproge pisanega cvetja. In tu je najlepše, kar ima piešťanski park, roža iz reke Amazonke: *Victoria regia*, kraljevska roža! V ribniku plavajo na površini listi kakor velikanski krožniki, s premerom čez pol metra. Ta eksotični cvet raste samo tu, ker ga lahko napajajo s toplo vodo. V istem ribniku raste tudi riž, bambus in papirus. Beethovnova promenada vodi tja proti Vahu, imenovana po komponistu zato, ker se je tudi on nekoč mudil v Piešťanih in njihovi okolici.

Gradovi.

Od Bratislave do Piešťan je 82 km, a do Žiline, kjer zavije dolina Vaha ostro proti vzhodu, je iz prestolnice 203 km. Dan je kratek za take razdalje.

Dolina se je stisnila, podonavska ravnina je ostala za nami. Med Malimi Karpami, ki prav za Piešťani prehajajo v Bele Karpate in nazadnje v Javornike, ter med Inoveckimi gorami, ki prehajajo v Vetrne hole (= planine) in Malo Fatro, se pretaka Vah. Ob njem so polja in njive. Obzorja so se omejila, ploskovite ravnine ni več. Oko nam drsi po nizkih gričih in gorah, visoko vkreber obdelanih in porumenelih. Poletje je in pravkar so poželi žito. To je srednjegorski svet, porasel po vrhuncih s temnimi gozdovi, po obronkih pa se vrsté skrite hiše in sela, polja in nasadi. V ozadju se pokažejo na daljnem vrhu razvaline: grad Tematin. Prišli smo v dolino gradov. Na nasprotni strani proge vidiš v vrhovih gorá druge razvaline: grad Čachtice. Vsako skalo, vsak gozd in vsako razvalino je opletla narodna domišljija s pobožno legendo, romantično zgodbo, viteško romanco. V njih je prikazala plemiče, graščake in mogotce pogosto kot zaščitnike, kot trpeče ljudi, ki imajo tudi svoje težave in žalostne usode. A vendar ni pozabila, da so znali biti tudi trdi in kruti. Gospa na Čachticah je bila taka, da je do naših dni ostal po njej spomin. Nekoč je opazila, da se ji je koža, na katero je slučajno padla kapljica človeške krvi, pomladila in polepšala. In vstala je v njej divja misel: dala je poloviti tri sto deklet in se je nato kopala v njihovi krvi. Blizu proge se kmalu za Piešťani pokaže v ravnini grad Beckov, štrleč na visoki, prepadni skali nad Vahom, prežeč kakor jastreb

* Za revnejše in socialne zavarovance je že sedaj kar lepo preskrbljeno. Gostišča so manjša in manj komfortna, toda voda na otoku je za vse enaka.

nad vasjo. Razvaljen je in mrtev, toda čudovito živ v svoji predrzni grozovitosti nad reko in nad ravnino. Tu je res moglo biti gnezdo roparskih vitezov. Še stoje stene in nekaj stolpov, toda že zdavnaj je izumrl rod, ki je zviška delil pravdo svojim tlačanom. Pozabljene so krivice in vsi hudi boji, vse se je v domišljiji polepšalo, kakor da vse skupaj vendar ni bilo tako težko in trdo, kakor včasih pripoveduje zgodovina. Ne daleč za Beckovim se iz dalje dvigne grad v Trenčinu. Nepojmljivo slikovito raste iz sivozelene dalje, vstaja kakor sam iz sebe, se razrašča in širi in stoji nazadnje pred očmi ves mogočen na sivi skali, kjer kraljevsko vladajoče, hladno strupeno in brezbrizno vzvišeno strmi na gomazeče vasi in polja pod seboj. Trenčin, kraljevsko mesto nekdanjega »gospoda Vaha in Tater«, Matije Čaka Trenčinskega, iz konca 13. stoletja, ko je Ogrska postala vladavina mogočnih plemiških rodbin.

Mestece med Vahom in gričem je komaj majhen trg. Slikovito se oklepa skalnatega griča, na katerem se črtajo mogočne razvaline. Imelo je burno preteklost in je kot vsa mesta na važnem prometnem vozlišču dosti trpelo. Prvi so pridrli sem Rimljani in na skalo trenčinskega griča vklesali napis:

V SPOMIN ZMAGE DVEH CESARJEV VOJSKA,
KI JE TABORILA V LAUGARICIU.

855 VOJAKOV II. LEGIJE.

CISTANS, LEGAT II. POMOŽNE LEGIJE, DAL VKLESATI.

To je zaznamek cesarjev Marka Avrelija in njegovega sina sovladarja Komoda o zmagi nad Kvadi, vklesan leta 179. Za rimskimi legijami so se vrstile vojske germanske in slovanske, madžarske in nemške, svobodnjaki in najemniki, plemiči in tujci, kuruci in labanci, Turki in cesarski, Illeshazyji in Esterhazyji, Čaki in Wesselenyi, Colalti in Strassoldi, Pfefferhovni in Turzi. Vojaki so oskrunjali cerkve in žene, pobijali kmete in jih branili pred sovražnikom iz sosednje doline, da so jih lahko sami okradli, nalagali globe v denarju in jajcih, v živini in platnu. Trenčinski grad je včasih menjal gospodarje kot suknje. Poveljniki so lovili meščane ter jih kot talce zapirali, da so od mesta izsiljevali globe in dajatve. In »svobodno kraljevsko mesto« je plačevalo in plačevalo. Pa je ostalo. Ostala je tudi zemlja in drobní človek na njej. Le mogočnost pesti in oblasti se je sesula v prah.

Za prvim, za drugim, za tretjim obzidjem, ki si sledijo kakor venec drug za drugim, prihajam v notranjost trenčinskega gradu. Gledam podrtine, presojam visočino zidovja, globino prepadov, nezavzetnost trdnjav — še kranjski Kacijanar je leta 1528 oblegal 30 dni to trdnjavo. Dvorišča so velika ko trgi. Grmovje prerašča vrata in sipine, tu in tam stojé vzdane plošče z vklesanimi napisi in grbi graščakov, ki so zidali trenčinski grad in ga pozidali v pravo mesto. Debelo

zidovje stoji, kakor bi bilo zraslo iz tal. Koliko žuljev je v tem kamenju, v teh golih, še stoječih stenah! Po strmih stopnicah se dvignem visoko v glavni stolp na samem vrhu grajskega griča, ko pridem skozi množico zidov, dvorišč in razpalih poslopij. Štirioglati, 30 metrov visoki stolp je jedro starega gradu. To je pač kraljevsko gnezdo! Nižji stolpi in kvadratne stavbe se vrsté okoli stražnega stolpa, venci obzidij se pletó in dvorišča gnetejo po grajskem hribu. Mestece pod gradom je čisto drobceno. Tam se blesti pas reke, za njo se razprostirajo njive in travniki, v ozadju pa gozdovi na gričih in gorah. Tu je vladal nepretrgan rod grajskih mogotcev in zemlja pod gradom mu je služila.

Vlak me nese dalje na sever. Pletem lepe zgodbe o trenčinskem gradu. Še gledam izginjajoče, drzno postavljene stene zidovij in obzidij. Tam na onem prvem dvorišču sem še pred uro gledal v »vodnjak ljubezni«. Ali ni ljudstvo v to zgodbo vklesalo svoje najgloblje misli o življenju, svojo vero v ljubezen človeka do človeka? Grajski gospod Zapolja je v turških bojih uplenil lepo Fatimo in jo z ujetniki odvedel na trenčinski grad. Fatima pa je imela ženina Omarja, ki jo je hotel rešiti iz krščanskega suženjstva. Prišel je ponjo v samo levovo žrelo, na Zapoljev grad, da jo odkupi. Toda velmož Štefan Zapolja je rekel: »Ne dam ti neveste. Izsili solzo iz mojega očesa ali iz trenčinske skale, pa boš smel odpeljati svojo nevesto.«

»Trše je tvoje srce od skale,« je rekel Omar. »Prisilil bom skalo, da se bo zasolžila.«

Skala je bila živa od vrha griča do talne vodé, toda mehkejša od srca grajskega gospoda. Udarjali so krampi, lomila se dleta, ploščila kladiva. Padali so jetniki, omagoval je že tudi sam Omar, suženj svoje ljubezni.

A po štirih letih je iz mrtve globine planil krik: Voda! Voda! Voda!

Grad Lietava v gornjem Považju.

Zasolžila se je trenčinska skala, ljubezen je predrila živo peč.

Omar je vzel zlato čašo, zajel vode in jo ponesel velmožu Zapolju. In sedaj je ta za čašo vode odstopil, kar je bilo Omarju najdražje, nevesto Fatimo. In nato je Omar odvedel nevesto.

Tako rešuje ljubezen. Toda ljubezen je poznalo le malo ljudi. Morile so vojske, morile kuge in druge bolezni. Gozdovi so mrgoleli razbojnikov, ki so kradli, posebno ob požarih ali ob cerkvenih shodih in procesijah ali ob pasijonskih predstavah. Vlamljali so v cerkve, kjer so nad svojimi grobovi stali kamnitni vitezi, kakor še dandanašnji pogosto stojé ali ležé na tleh, da ljudski korak neprestano teptá njihovo prazno slavo. Kradli so razbojniki, pobegli vojaki, najemniki in graščinski. A kogar so oblasti dobile v roke, so ga žgale, rezale, vrtele na kolesu, trgale in nazadnje obglavljale. Sežigale so jih na grmadi in žive zakopavale ali pa ujele in uvrščale v svoja krdela vojaških najemnikov. Toda padle so graščine, izginili graščaki. Gole stene štrlé proti nebu, po sipinah in razvalinah se grejejo gadje in se lové sove. Zemlja pa je ostala zvesta tistemu, ki jo obdeluje.

Gore se primikajo. Gozdovi stiskajo dolino, da se končno zoži v nekaj njiv, v reko in cesto, ki se mora celó večkrat umakniti v breg. Vasi hité mimo. Vedno znova vstajajo gradovi, sedaj kje v ravnini za drevjem, nato kje globoko v dalji na zadnjem grebenu gorá. Ozračje postaja planinsko. Na sever prihajamo. Včasih je, kakor da se peljem po štajerskem od Pragerskega proti Celju in dalje proti Zidanemu mostu, včasih kakor da sem na gorenjski progi. Čutim že domačnost.

Pri žilini proga ostro zavije na vzhod, proti Tram, od koder prihaja tudi Vah. Kljub utrudljivemu dnevu čutim, kakor da sem prišel v domače kraje in da diham vonj po domačih gozdovih in planinah.

ZORENJE

MIHAEL VODEB

Zdaj mirna slast zorenja nas opaja.
Koruza rumeni, medí že ajda,
v svoj težki sen zamaknjena je brajda.
V mehkó ubranost sonce barve spaja.

Še kmetu je med njivami zastal korak:
ves zrak svetla, sladak je od čebel.
Topló se dedu je obraz razvnel:
kako mu teče, teče med v uljnjak!

Vsa zrelost zemlje nam v naročje pada,
Izpili bomo sončni soj sadóv
in kakor ptice, trudne od vetróv,
utonili v dobro luč zapada.

OBLOJAR

JAN PLESTENJAK

Oblojar se je prebudil in nejevoljen zarentačil. Glava mu je bila težka. Skozi reže v tenkih stenah, zbitih iz neomajenih krajcev, ga je dražila mesečina, sapa je butala v okenca brez šip ter trgala papir, s katerim jih je dedec vsak dan sproti mašil, da bi ne bilo prepaha in da bi ga večje ne budile.

Kolibo, ki ni imela nobene prave oblike, je postavljaj skoraj leto dni. Zdaj pa zdaj ji je primaknil krajec, zdaj pa zdaj iz stare groblje privlekel kos pločevine ali star lonec in to prečudno zmes iz krajcev, odpadkov desk, okleščkov in rajtljev počasi pokrili; v kotu je zbil bolj koritu nego postelji podobno ležišče in vanj nametal cunj vseh barv, oblik in starosti. Za mizo v kolibi ni bilo prostora in je tudi potreboval ni. Poleg ležišča je poveznil še zaboj na razno ropotijo: na oguljene hlače, na ostanke blaga, ki so spominjali na srajco, in na čevljem podobne kose usnja.

»Vraga, ali se še ne bo zdanilo!« je zagodrnjal in se obrnil, da so deske zaškripale in je zahreščala stena. Na strehi se je premaknila pločevina, sapa je odvihala lepenko, da se je snop sesirjene svetlobe zarežal vanj. Čez vrhove dreves se je prepeljala na ono stran grape sova in mu nad kolibo očitajoče zaskovikala.

»Salamenski ptič! Vso noč nimam miru!«

Prevalil se je, da bi ga ne ščegetala mesečina, zdaj ga je pa grapa motila. Slišalo se je enakomerno padanje vode v tolmun, zdaj pa zdaj se je prekotalil tudi kamen.

Nad grapo so zapeli petelini. Gospodarji in gospodinje bodo kmalu vstali, orat bodo šli ali sejat. Kam pa bi on? Kamor že!

Spet je zadremal in ni nič slišal, kako se je skozi reže smežala sapa, požvižgavala in pometala prah in vrtinčila smeti v kote. Oblojar ni utegnil pometati in smeti tudi videl ni. Ančke ni več, da bi mu pospravila. Še zašila bi ga in mu skuhalo. O, zanjo bi bilo v kolibi še prostora.

Vzdihnil je v spanju. V sanjah se je znašel na svojem gruntu — na Oblojah. Ančka je bila takrat še mlada. Šele eno leto jo je imel pri hiši in komaj komaj se je privadila, golobica neugnana. In on? Saj ni mogel prijeti za delo, preveč je bila lepa in zgovorna. Samo gledal bi jo in poslušal.

»Ančka, v Loko bi šla malo pogledat. K notarju moram!«

»Kakor se ti zdi!« se je nasmehnila Ančka. Ni ji dišalo, da bi pulila osat in se kobalila po njivi. Saj ima ženske najete za to, ona pa je vendar gospodinja na Oblojarjevem gruntu, ki nima para v devetih farah.

Napravila sta se kar nedeljsko in jo mahnila navzdol proti grapi, se lovila ko otroka, se skrivala za debli, se objemala in kričala.

»Ančka, zakaj bi ne bila vesela, a?«

»Saj, saj!«

»Kdo bi se zmerom po nepotrebnem ubijal. Tako kot tako se bova prezgodaj postarala!«

»Ne nōri! Jaz na to še mislim ne! Uh, da bi bila stara!« Zasmejala se je, da so se splašile vrane in zakrakale čez smreke.

»Bog ne daj, Ančka! Tako lepa si!«

»Priliznjenec!« ga je od strani pogledala in si popravila ruto. Ančka je bila res lepa in se ji je tudi zdelo! Roke so se ji smilile, vročine in mraza se je bala, zmerom pa je bila rada vesela. Kako so se pa tudi metali in pehali za njo! Ona pa se še zmenila ni zanje. Z grunta je bila, pa se v grunt nikoli ni zaljubila.

»Za gospo bi bila pripravna!« je menila njena mati, ki jo je neznansko rada imela; rajši bi se sama pretrgala, da bi le Ančke ne mučila s težkim delom.

»Še velik grunt bi šel zaradi nje po zlu!« so rekli odklonjeni in osramočeni snubci, ki so jo zavidali zastavnemu in bogatemu Oblojarju.

»Ančka, na Hribcu zvonil!«

»Pa res. Poglejva, kaj bo!«

In sta zavila mimo nizkih lesenih hiš in hišic na vijugasto pot, ob kateri so stale zidane postaje križeva pota.

»Zraven mesta pa take bajte. Da jih le sram ni!« se je namrdnil Oblojar in stara ženica, ki je vsa sključena drsala čez pot, je zakašljala.

»Mati, prosite svetega Florijana za pameten ogenj!« jo je ogovoril, mislil pa na svojo gruntarsko hišo, ki se je s hriba bahavo razkazovala meščanom in vaščanom po dolini.

»Sveto Katarino prosi za zdravo pamet in sveto Barbaro za srečno smrt!« ga je zagovorila ženica, da se je Ančka zasmejala, njega pa je čudno zbudilo.

Na Hribcu je bila maša. Pri maši so bile ženice in otroci in nekaj starcev. Za dve glavi večji od drugih je molel iz klopi stari Grebenar in glasno, razvlečeno in starinsko molil, ženice so zategnjeno, skoraj pojoče odgovarjale, otroci pa kar sekali.

»Tu je pa dolgčas!« je šepnila Ančka in po prstih odšla iz cerkve. Za njo je prištorkljal Oblojar.

»Za mesto so okovani čevlji res nerodni!« mu je siknila, ker jo je bilo sram. Štorkljanje je predramilo ženice, da so se ozrle in svoje oči zabadale v nerodnega hribovca.

»Prav imaš! Kar v mesto jo udariva!« je namignil in pesek pod njegovimi čevlji se je kar drobnil.

»Tako je prav, tako!« so ga pozdravili pri Cenetu kmetje in vozniki, poti in potovke, še kontrabantarji

so bili vmes. Napajali so se z vinom, z velikega pladnja pa so se smejala suha rebra.

»Opravke imava,« se je izgovarjal Oblojar in se muzal, Ančki se je pa vse smejalo; kri je zavrela v njej in hvaležno je pogledala v oči vsakomur, ki jo je pozdravil.

»Roža iz samote, k nam prisedi!« jo je vabil mlad fant, Oblojar ga je pa ošvignil z očmi, češ razumeti moraš, da ta roža zame cvete.

»Še godec nam manjka, pa bi bila ko na svatbi!« se je nasmehnila Ančka, ko jo je vino že ogrelo in se ji je v dušo vsesala sladka brezskrbnost.

»Tudi jaz sem že mislil!« se je ojunčil Oblojar. Bledikast fant, ki je sedel v kotu in venomer glodal kosti, se je zmuznil skozi vrata in čez nekaj minut je prišepal starikavi Jevčnik s svojim starinskim mehonom.

»Hentajte, veseli bodimo! Pijmo in pojmo!« je zacvilil s svojim tenkim glasom, pograbil kozarec, ki mu ga je ponudil Oblojar, in ga v dušku izpraznil.

»Kdor zna, pa zna! Jevčnik, potegni, kdo bo gledal te kisle obraze!« se je razšopiril Omahnè in se pozibaval izza mize.

»Neža nežasta, ne emeri se, ti pravim, mlada si, zavrtiva se!« se je slinil potovki in krilil s svojo težko roko, da bi zgrabil plesalko.

»Salamiš, si pa siten! Rajši bi te navkreber nosila kakor navzdol poslušala!«

»Ne delaj se lepo! Tra-la-la...«

Harmonika je zahreščala, zacvilila, zavekala. Jevčnik je vlekel, se krivil, stegoval, pačil, potrkal z nogo, zdaj pa zdaj zanosljal in pomežiknil s svojimi drobnimi, skaženemu bobu podobnimi očmi.

»Jejtata, jejtata!« je vzklikala Osredkarica in se zavrtela po hiši.

»Jevčnik, pij! Babo si že pokopal, bajto so ti prodali, otroci so ti ušli, povsod pod soncem si doma!« je napival Jalovčan in kazal svoje škrbine.

»Za davke te pa le ne rubijo,« se je vmešal Trobezle, ki je vedel, da so Jalovčana prejšnji teden rubili.

»No, no! Jevčnik, ne poslušaj jih, zaigraj, ti rečem. Zame in za Ančko! Na!« Oblojar se je razkoračil in vrgel tri kovače na meh, da so se godčeve drobne oči kar zasvetile.

»Tale kozarec pa na moje zdravje!« mu je natočila Ančka, trčila z njim in mu še ona stisnila kovača v roko.

»Kadar magnati plešejo, se bajtarji stisnite v kot!« je siknil Jožman, ki mu je grunt le še na nitki visel.

»Gobezdalo, molči! Če ne...« ga je ošvrknil Raho-lovec, ki je poznal Oblojarja. Vedel je, da se mu denar ne smili, kadar se ga vino prijemlje in postaja znova zaljubljen.

Ančka je plesala. Kar gorelo je v njej in čisto je pozabila, da je gospodinja na Oblojarjevem gruntu. Pa tudi Oblojarju se nikamor ni mudilo. Plačeval je in plesal. Jevčnik je že kar hropel, prsti so se mu zatikali in meh je spuščal.

»Jevčnik, pritisni in potegni! Če se ti meh pretrga, ti kupim novega,« je zarenčal Oblojar; bil je že nekoliko težak.

»Tako je!« je zamomljal Jožman. Jevčnik se je napejal in vlekel, da bi meh res skoraj pretrgal.

Na večer so se naložili in se odpeljali v dolino. Tako je ukazala Ančka in mož ji je potrdil.

Tri dni sta takrat kolovratila...

Na strehi barake se je nekaj odtrgalo, se zakotalilo po melini in utihnilo. »Takole smo pokopali Ančko!« je nehote pomislil Oblojar, ko ga je ropotanje prebudilo. Z roko je segel v lase in nekam strah ga je bilo spominov na prva leta z Ančko. Dékle so gospodarile, kuhale. Bog ve kako je bilo z mlekom, z maslom, z moko? Odnasale so! Kdo jim je branil? In kako dobra je bila Ančka z njimi. Židane rute jim je kupovala, lakaste šolne in tenke svetle nogavice.

Stresal se je na ležišču in sladki časi, ki so za večno minili, so ga grizli v dušo. Iz groba tam pri Kamnitniku ga je klicala Ančka, še zmerom bi bila rada vesela in še plesala bi najbrž rada.

Zbodel ga je dogodek iz tistih dni, ko sta zane-marjala grunt. Morda je bilo le res, da se je Ančka objemala z Omahnetom. Saj je videl s treznimi očmi in so mu tudi drugi povedali. Takrat je zdivjal. V grapi jo je naklestil, ko pa sta prišla domov, ji je prerekel vse, ji na drobne kose razsekal perilo in obleko, jo zaklenil in odvihral v Kranj. Teden dni ga ni bilo na spregled in takrat je zakvartal kostanjev gozd in laz pod planino. Mešetarji so ga dobili v roke in tisočaki so kar kopneli.

»Oblojar, nehaj!« so ga prosili kmetje, ki se jim je grunt smilil, on pa se ni zmenil za to, igral je in izgubljal. Zastavil je še kos gozda in mešetarji so mu radi posodili.

Zbit in nekam čudno poparjen se je takrat motovilil proti domu. Ančka ga še pogledala ni. Šele ko ji je dopovedal, da je bil nor in da ga je kri zmešala, mu je odpustila in se mu nasmejala, ko jo je povabil v Ljubljano.

»V Ljubljano pa že. Tam je prijetno!« jo je prevzemalo, klicalo in mamilo. V Ljubljani je bila komaj trikrat in še takrat si ni mogla ogledati drugega kot nekaj trgovin.

»V Ljubljano, v Ljubljano! Ančka! Četudi za dva dni!« se je muzal Oblojar, da bi zadušil grenke misli na laz, na kostanjev les...

Dékle so gospodarile in Ančka jim je v Ljubljani nakupila odpustkov.

»Take gospodinje pa še ne!« so jo hvalile povsod in oblastno delale s pšenico, z mlekom in maslom.

Grič s kostanji je bil že kot ostrizen.

»Ostriževu mu recimo,« ga je krstil Osredkar in ime je ostalo.

»Vraga, kaj mi je danes?« se je razvnel in trgal cunje s sebe, ki so se mu zamotale okrog nog in mu bile nadležne.

»Nič ne maraj, kaj bi si gnal k srcu!« mu je nekaj šepetalo in ga prijetno dražilo. Skozi reže je že curljala svetloba in ptiči so se že zdavnaj prebudili. Prav na kolibo so se spuščali, se klicali in glasno pozdravljali.

»Vraga, kaj pa naj počnem?« se je spet togotil. Sam je, dela lahko, kar hoče, gre, kamor hoče, vstane, kadar hoče, nihče ga ne pogreša in nobeden se tudi jokal ne bo za njim.

Premetaval se je po ležišču in odganjal nevšečne spomine. Pa bolj ko se jih je otepal, bolj so se mu ponujali.

»Brez strehe je bila že hiša. Še v najino kamro je teklo. Prav res!« si je topo ponavljal.

»Dà, dà, takrat sem prodal še zadnja debela in kupil opeko. Opeko za gruntarsko hišo! Tako je želela Ančka, ki jo je še v kamri močilo. Ančka, dà, Ančka je hotela, naj ljudje vedo, da Oblojarjev grunt še ni tako na koncu. Rdeča opeka naj bi žgala njihovo zavist. — Sosedje so mi šli po opeko in kar deset voz so mi je pripeljali. In smo pili, pili na žive in mrtve.

»Ti, krompir ti je pa zgodaj dozorel!« me je ošvrknil Bolantač. Res nisem prejšnjo jesen skopal krompirja, res je ostal kar na njivi.

»V planini so se ti pa lanske kopice menda vendar že posušile!« je dodal svoj mastni ocvirek Cibrovec. Nič ne rečem, kopice so bile res še od lani v planini, no, saj so bile moje in na mojem! Hudiča, komu pa kaj mar? Mejdunaj, na svojem stojim. Odvil sem jim zavore, vozovi so zdrčali pod hišo, se razbili v grapi in opeka seveda tudi. Nikoli je ni videla streha, jejhata, jejhata!« Prijel se je za glavo in se skoraj razjokal.

Vrane so krakale in srake so jim pomagale, šoje so se drle in Oblojar je slišal, da so se podile nad kolibo.

Zazdelo se mu je, da je lačen, vstati se mu pa le ni ljubilo. Pretipal je žepe, če se je v njih morda zgubil kak božjak, pa ga ni našel.

»Šment, trda bo!« je skomizgnil in pri srcu ga je čudno stisnilo. Svoje dni je ukazal in se je miza kar šibila, s stotaki in tisočaki se je igral.

Udaril je po zaboju, da je votlo zabobnelo.

»Kaj bi se cemeril! Lepo pa je le biló!« Zasmejal se je, se skobacal iz cunj in si nataknil raztrgane čevlje. Čevlja nista bila par in sta se grdo gledala.

Korak v svet. (Fot. Fr. Krašovec.)

Sonce je roso že posušilo. Lahne meglice so se dvigale iz grape in zginjale v žarki luči.

»Kar v dolino jo mahnimo!« je pomislil Oblojar in brenil kamen, ki je ležal pred bajto.

»Oblojar, s hišo pa v taki samoti ni varno! Vse ti bodo pokradli,« so ga dražili znanci.

»Kaaaj?« je vselej zategnil, kajti zbudil se je v njem občutek: najlepši grunt si pogнал!

»Plaščarji se vlačijo po grapi! Tinetovcu so kure pobrali, Pujsku zajce, Zamejki pa kozo.«

»Pa naj!«

»Oblojar, nič se ne boj, saj nimaš kur, ne zajcev in ne kozel!« se je vmešal Rožnik, ki je čutil, da propalega gruntarja boli. Pa ga ni potolažil, še bolj ga je vsčipnil.

Nekaj časa je gledal v nebo in kdo ve kaj premišljal, potem pa jo ucvrl po ozki, le za spoznanje izhojeni stezi.

Ozrl se je in koliba ga je zadirčno gledala. Lepenka na strehi je frfotala kot vetrnica na loški tovarni. Krajci so se mu zdeli zdaj še bolj vegasti in bajta še bolj stisnjena v melino.

»Nikamor se ti ne mudi!« se je ozmerjal in počasi prestavljal suhe noge; zdaj pa zdaj se mu je čevljev zataknil ob čevljev.

»Hudimana, saj nisem pijan!« je mrmral in zavil na široko pot, ki se je nenadoma zasekala v široko dolino. Sonce ga je še bolj prevzelo in z gričev so se mu smejali grunti, bajte, vezani kozolci in o joj! Tam pod planino se je bahavo, gosposko razkazoval njegov nekdanji grunt — rdeča streha kar gori v soncu, vse stene so bele, skedenj in hlev sta ko nova in po koš-

ninah so v ravnih vrstah nasajene jablanice. Pod planino in po njivah so zelene mlade smreke in vzdolž se vleče prav do roba gozda ozka, dolga stavba. Tu torej redi notar srebrne lisice, na njegovem gruntu, na njegovih njivah, na njegovih košeninah. Viš, tam je zajezil studenec, aha, seveda, saj ga je še sam napeljal.

Oblojarja je čudno prevzelo. Zakašljajal je in se kar opotekel. V ustih se mu je lepila slina in glava mu je bila težka.

Sedel je na rob pota in misli so se mu čudno prevlivali.

Dà, dà, v tisti kamri je umrla Ančka! Takrat ni bilo več strehe; dež je zamakal strop, da je kapljalo na njeno posteljo. Vročina jo je kuhala in kar dobro ji je delo. Cunje na njej so bile mokre in so dišale po plesnobi, po dimu in po starini! Hladilo jo je, da se je zdaj pa zdaj nasmehnila. »Vinček bi se prilegel!« je zastokala. In prodal je skrinjo, stare podobe in uro, ki je bila že najmanj stopetdeset let pri hiši. Pila sta vino in pozabila, da se je grunt pogreznil v globel. Ko jo je pokopal, se ni več vrnil na grunt — nič več ni bil njegov. Razvaline je na dražbi kupil notar...

»Le kaj se mi vrivajo te vražje misli!« ga je jezilo. Še lakota se ni hotela več oglasiti in na žejo je pozabil.

»Stran bi moral, da bi ne videl vsak dan svoje sramote!« mu je nekaj zašepetalo, nasvet mu pa ni bil prijeten. Tu so vendar domači ljudje, vse steze pozna, vsako drevo mu je znanec!

»K Ančki pojdi!« se je zarežala vanj črna misel. Mraz ga je stresel in težko mu je bilo pri srcu ko takrat, ko je ženo zagrebel v mrzlo zemljo.

»Skozi veliko okno me je Bog pogledal, ko mi je z otroki prizanesel. Vedel je pač, da bi bili siromaki in bi očeta in mater preklinjali!« mu je pozvanjalo od nekod in nenadoma se mu je zazdela samota premalo samotna, in misel, da bi za večno spal poleg Ančke, se mu je sladko ponujala, da se ji je utrujeno nasmehnil.

»Pa res! Tam je moj domek, tam!« jo je božal in jo ogovarjal.

Tisti dan je kolovratil po dolini, se zdaj pa zdaj zleknil v travo in zadremal, ali se usedel na obcestni kamen, si podprl glavo in se stresal v krčih.

»Oblojar, Oblojar! Noč bo, noč!« ga je predramil Frankovec, ki je vozil sladkor in cikorijo, smrdljivec in sol po dolini in za moč zdaj pa zdaj nagnil steklenico s stisnjanim trebuhom in tenkim vratom.

»Pa naj bo!« je zagodrnjal in oči so mu bile motne in obraz upadel.

»Truden si, truden; nagni za moč, da ne boš opešal, le nagni!« mu je ponudil Frankovec. Oblojar se je bolno nasmehnil, nagnil enkrat, dvakrat, zakašljajal, si obrisal solzo in se podrgnil po vratu, ker ga je dušilo.

»Bog plačaj! To je kapljica!« je izjecljal in Frankovca hvaležno pogledal, potem se pa obrnil in počasi krevsal po dolini. Žganje ga je omotilo kot še nikoli in zdelo se mu je, da hodi po volni in ne po trdi, prašni cesti.

Na ovinku ni zavil naravnost v grapo. Obstal je, bilo mu je vroče in zdaj pa zdaj ga je zazeblo.

Dobravčevi hlapci so iz grape vozili drva. Pokali so z biči in zmerjali konje. Vozovi so škripali, pod konjskimi kopiti je šklopotalo blato in brizgalo na voznike. Oblojar je vse to slišal in mu je bilo nerodno, ni pa mogel vstati, preveč ga je omamila hlad. Saj so mu bile noge kar mrtve in glave ni mogel premakniti.

»Hej, Oblojar, ali si domov namenjen?« so ga obljajali hlapci.

»Nič se mi ne mudi!« je zamomljal.

»Graščino so ti zažgali. Pudabenski hlapec, ki je včasih služil pri tebi, ti je zažgal. Le še kup žerjavice je tam!«

»Jejhata, jejhata! Pudabenski hlapec!« je zastokal; spomnil se je, da ga je bil zaradi Ančke naklestil in potem spodil; za njo je lazil, grdavši!

»Res, res! Videl sem ga, saj bi ga bil z bičevnikom, pa mi jo je čez grič ubral,« mu je dopovedoval veliki hlapec, ki se mu je nekdanj bogati gruntar zasmilil.

»Nič hudega, nič!« je jecljal Oblojar. Nič več ni slišal hlapcev, ne konj in ne vozov.

»Ančka, Ančka, k tebi pojdem, ti imaš še domek. Ne bodo ti ga zažgali, nak!« je šepetal v mehkih sanjah, ko je grapa tonila že v mraku.

»Ančka, nisem te še pozabil. Ne bodi huda, če sem bil kdaj siten. Pustiva grunt, naj le rastejo jablanice in smreke, Bog daj zdravje notarju in njegovim lisicam, ali ne, Ančka?«

Pognal se je na pot, se zapletal, lovil, zdaj pa zdaj omahnil in zakolobaril.

»Ančka, že grem, že grem. Veš, precej daleč je tvoj domek, daleč... daleč... Ančka...« je sunkoma izkašljeval in se poganjal v noč. Tam blizu Kamnitnika, kjer je Ančkin domek, je zaspal in si odpočil. Odprte oči so gledale na Oblojarjev grunt, rdeča streha je gorela v soncu...

GOSPOSKI HLAPEC

IVAN ZOREC

NADALJNI SPOMINI KOTARJEVEGA NANETA

13. Birokrat

Medtem sem si uhodil življenjsko pot. Po nedotakljivih določbah službene pragmatike ali uradniškega »zakona« sem že stal na trdnih tleh in imel stalen kruh, vse postave so ga pravično varovale.

»Vsak odlok, ki ga prejmete,« me je tudi tovariš Maks utrjeval v tej veri, »je trden kakor Kras in nepreklicljiv, če se kako ne pregrešite zoper državne postave ali zoper uradne dolžnosti. Pravice, ki vam je zapisana, se ne more, ne sme in tudi noče ne dotikati noben minister in nobena vlada.«

Taka pravna varnost mi je dobro dela. Prav natanko in kar se je dalo pridno sem opravljal svoje delo, zasaditi se vanj čisto ves pa le nisem mogel. Pred očmi so mi migljale same številke dolgih dolgih, prav pustih računov, ki se mi je bilo z njimi ukvarjati; duha so mi utrujali spisi, ker sem jih moral mazati prav šablonsko — vse po enem kopitu; uradna tinta se mi je upirala, kar dušila me je.

»Res, pravi gosposki hlapec!« sem se ves zbežan spominjal materine modrije o uradnikih in besed tistega sopotnika Ogra, ki je v nič deval tako hlapčevanje.

Pa res. Zapisati ne smem nobene besede, ki ni umerjena po kopitu umrlih, že stokrat ali kolikokrat prekopanih uradnih rodov in ki ni posvečena po starem pisarniškem izročilu; in Bog ne zadene, da bi kakemu takemu plesnivemu stavku dal bolj sodoben obraz! Poskusil sem samo enkrat, pa mi je višji uradnik spis vrnil v predelavo po starem kopitu in me zasmehljivo imenoval reformatorja, češ kaj bi poskušali z novotarijami, če pa naš stari uradni voziček tako lepo in mirno teče že sto in sto let.

Skoraj osramočen sem se zaupal tovarišu Maksu.

»Et tu, mi Brute?« je dejal in se bridko smehljaj. »Tudi vi že spoznavate, kako se človek ves proda, ko se za ljubi kruhek zadá takile tintomazni službi? No, nič ne marajte, navadite se, kmalu se navadite tudi tega. Ampak če si ne bi že znašali gnezda, bi vam svetoval: Pobegnite, lotite se dela, ki ne bi bilo tako prazno in duhomorno in tudi ne tako neproduktivno — neplodno za splošno blaginjo.«

»Katerega dela?« sem popal.

»Časniškega!« je močno poudaril. »To, mislim, bi bilo za vas. Dober časnikar je več vreden kakor krdelo največjih birokratov in bolj potreben kakor še tako spreten general!«

Molče sem se zamislil. Časniški poklic bi me res mikal, če ne bi služil tudi strankarski politiki. Strankarskih zdrah in zvitorepnosti nisem maral; cenil, spoštoval pa sem narodnoobrambno politiko in složno vsenarodno delo zanjo. Tako že rajši ostanem gosposki hlapec, kakor bi se tako zavrgel, da bi postal tintni kuli kake strankarske umazanije... Ne, časnikar najbrž ne bom nikoli.

»Kar pustite, nič ne premišljuje,« mi je segel v misli. »Sveti Birokraciji vas že trdno drži, nikoli več vas ne spusti. Kar vdajte se mu, kakor se mu je moral še vsakdo, kogar je zagrabil. Facta infecta fieri non possunt — kar je, je.«

Tako je tudi bilo. Ostal sem gosposki hlapec, zaprisežen in priklenjen birokrat. Pisarniška tinta me ni več dušila, navadil sem se je, kakor se navadiš do brega vina.

V mislih sem se posihmal pa le še in še vračal k časništvu. Veliko sem premišljal o njem. In bolj ko sem ga spoznaval po svojih mislih, bolj sem čutil, da nikakor nisem sposoben za ta težki, odgovorni in kljub vsemu vendarle lepi poklic. O, dober časnikar mora biti ne samo pošten in možat, preudaren in okreten, marveč tudi močno močno izobražen človek. Ali sem zadosti izobražen jaz? Ne. Dosti dosti bi se moral še učiti, če bi hotel doseči vsaj približno kvalifikacijo za pravega časnikarja. Križ božji, kaj me ne bi bilo sram prav do smrti, če bi bil časnikar, kakršni so nekateri nemški, ki si v napihnjnem samoveličju upajo vsevedno pisati o vsem znanem ali neznanem? Spomnil sem se tovariša Maksa, ki mi je nekoč pripovedoval, kako se je 'Neue freie Presse', velik, mogočen dunajski časnik, obupno osmešila, ko je vsevedno priobčila prezanimivo novico nekega porednega poročevalca, da je okrajno glavarstvo v Laškem oklicalo trd pasji kontumac, ker so vsi h u n t i * trboveljskega rudnika — s t e k l i.

»Upam, da prav goreč birokrat ne postanete nikoli,« se mi je tovariš Maks včasih smehljaj; »škoda bi vas bilo. Čisto do dna se pobirokratijo le ljudje z ozkim obzorjem in z majhno dušo. Pravi birokrat živi le za službo, nič drugega ga ne zanima; ni mu do knjig in druge umetnosti, bere samo paragrafe in se ves blažen spogleduje le z uradnim slogom, govori pa najrajši o službi ali svojem delu in, če le mogoče, prav slabo in zaničljivo še o svojih višjih.«

V mislih sem obtekel vrste tovarišev in sem mu moral pritegniti.

»Intus ut libet, foris ut mores — zase bodite kakor hočete, na zunaj se ravnajte po šegi, po drugih, pa boste čisto dobro vozili,« me je ljubeznivo učil.

* 'Hunt' je jamski voziček, s katerim rudarji prevažajo premog po rovu. Nemški časnikar tega ni vedel in je besedo Hunt bral za Hund (pes).

Taka delitev mi ni bila čisto všeč.

»Ampak vi sami se ne ravnate po tem; drugačni ste ko drugi.«

»Ne povzdiguje me,« se je upiral. »V mladih letih sem res čutil in mislil tako, kakor čutite in mislite vi, zdaj pa sem slabši od vseh drugih; nisem se še odvadil samosvojih misli, ko vendar vem, da pravi birokrat ne more in ne sme imeti svojih misli; zanj mislijo paragrafi in načelnik.«

»Oprostite, ne dopustim tega,« sem mu oporekal. »Zakaj se cenite tako malo?«

»E, kaj, mladost je kratka, mine ko megla; staram se, senilen — matér postajam, omagujem.«

»Kdo bi vam verjel?« sem ga speljeval, da bi slišal še katero. »Kaj se res nikoli več ne iščete?«

Vprašanje je bilo preumno ali pa preneumno; odgovora ni bilo.

Šele čez čas je rekel, pa tako tiho in zamolklo, da sem ga komaj razumel:

»Kdor počenja stvari, ki o njih ve, da so napačne, je neumnež; neumnosti sem storil dosti in preveč, ergo nisem prav bistre pameti; močno pa se jih kesam in sramujem.«

Postal je otožen in zamišljen.

B. Jakac: Zunanost plavža.

»Veste,« je po kratkem molku segel za najinimi prejšnjimi mislimi, »včasih se mi res zdi, da že močno omagujem, velike starosti gotovo ne čakam. In — saj me je skoraj sram povedati — bojim se smrti kakor stara ženska; bojim se, kako se spogledava z Bogom, ker sem živel tako nespametno; talente, kolikor mi jih je bil dal, sem neumno zatratil skoraj vse.«

Kolikor sem znal in mogel, sem mu božal otožno srce.

»Vse vrste grehi so mi skrunili ubogo dušo, pa se ne bi bal smrti?« je gnal svojo.

»E, kaj!« sem ga miril. »Spoznanje, kes umivata dušo; vi pa takega greha gotovo niste nikoli storili, da ga ne bi bili že zdavnaj umili.«

»Ko se človek že skoraj približa božji sodbi, misli o tem drugače,« je odmahoval in zdihoval: »Parce mihi, Domine, in illo die — Gospod, tisti dan mi prizanesi —«

Otožne besede dobrega, poštenega moža so me hudo ganile. Ali so te samospovedi res že slutnja bližnje smrti? Zasmilil se mi je in kar zazeblu me je. Skrivaj sem se pozorneje ozrl vanj in se nekoliko pomiril. E, možak je še čvrst in na pogled zdrav; le hrbet se mu že nekako ključi.

»Ne,« sem odgnal vse mrke misli, »tega že še ne podre.«

Morda pa le res že čuti, da postaja hromoten in star? Skrb za otroke, še vse majhne, ga peče; to je, to. Pa res, kaj bo, če jim umrje, preden dorastejo?

Ampak molčal je on, molčal sem jaz. Kar tako sva se obrnila proti domu: on med svojo družinico, jaz pa v izbico, ki sem jo imel pri neki starejši dvojici.

14. Pasti

Tisti večer mi ni bilo lepo. Otožnost, ki se je bila ob tovarišu Maksu vendarle nekoliko prišla tudi mene, je z menoj šla v posteljo in me dramila, da sem dolgo dolgo gledal v temni strop in tkal take in take misli.

E, Maks je vendarle srečen. Ima lep, prijazen dom, družinico. Kje je pa moja sreča, ko sem poln dvomov in nezaupanja v sebe samega? Če le ne bi bil tako nemiren; saj sem kakor mošt v sodu, ko najbolj vre. In sam sem, tako sam. Dom, domačnost mi gledajo le sanje. Srce, nemirno in vroče, vèn in vèn koprni, lastnega doma si želi... O, samo še malo, pa si tudi jaz postavim domek — lepšega na vsem svetu ne bo. Od koder bom prihajal, me bo sprejemala tiha sreča in me objemala lepa, topla ljubezen... Sam, le ne več sam. Hudo je biti samemu, kdor je že oddal srce in besedo.

Dom, ki sem ga imel pri tisti dvojici, ni bil prav miren, ni bil zgleden.

Mož, že star, plešiv sitnež, je zvečer kasno prihajal domov in ženo vselej nabunkal. Če ga je reva bedé čakala, jo je obirmal, češ zakaj se ne spravi spat; ako pa je že legla, preden je prilomastil, jo je natreskal, češ klada lena, kaj se valjaš, saj se že še v grobu naspíš.

Slišal sem vselej vse, ker je bila izba ob njuni spalnici. In vselej me je tudi ujezilo, da bi bil najrajši bušil tjakaj in dedca premikastil.

Drugi dan je bila reva, drobna in pridna, ne več mlada ženica, vsa marogasta, pa vendar dobre volje, kakor bi se ji z vsakim dnevom odpirala najlepša zakonska nebesa.

Obiskovat jo je hodila neka še prav mlada in čedna sorodnica; Vika ji je bilo ime. Stara je spretno napeljala, da sva se seznanila. Kmalu sem začutil, da mi strežeta po prostosti. Anti revi nista vedeli, kako trden sem v besedi s tisto, ki mi bo žena in ki mi jo vse moje najslajše sanje že sprevajajo po bodočem milem domku.

Nič nisem pokazal, da vem, že vem, kam pes tace molí. Ostal sem prijazen, vendar trezen, nekako — da tako rečem — udržán in hladán. Če sem le mogel, sem ob času, ko je prihajala Vika, tiho mrknil z doma. Ko pa sem se potlej zvečer vrnil, sem vselej na mizi dobil rdeč nagelj ali majhen šopek.

Drugo jutro mi je stara skrivnostno povedala, da ga je za pozdrav tja položila Vika.

To se mi je pa res za malo zdelo. Kar v izbo mi rine! Vsiljivi pozdravi so me žalili, kar grobo zavrniti jih pa vendarle nisem mogel. Menda se mi je neumno dekletu smililo, še bolj pa stara, ki bi jo bil dedec strahovito naklestil, če bi bil zvedel.

Odpovedal sem stanovanje in se preselil k nekemu znancu, pa mi je bilo kmalu skoraj žal. Izbico sem imel prej lepšo, stara birmanka je bolj skrbela za snago in red.

Tudi ta je bil ponočni ptič. Vse večere je do pozne ure posedeval v kavarni in strastno kvartal. Njegova žena, še mlada, z enim samim otrokom, bi morala doma sama »rilec kuhati« in »čas prestiti«, če ne bi skoraj vsak večer pri njej vasoval gospod, ki ji je bil, kakor je trdila, bratranec ali kdo.

»Vendar vas prosim, da mojemu možu nikoli ne poveste, kdo hodi k nam,« me je prosila; »ne marata se, sprta sta.«

Rad bi bil rekel, da ji ne bi smelo biti prav, kar možu ni prav, pa sem rajši molčal, češ kaj bi jo učil jaz, kako bi se morala vesti.

A ko me je mož nekoč vprašal, ali kdo prihaja, ko njega ni, sem začutil, da nekaj ni prav v tem zakonu. In sem seveda molčal, nič nisem izdal, zdrah delati nisem hotel nobenih.

Spregledal sem pa le.

B. Jakac: Plavž prebadajo.

»Aha,« sem čisto pravilno sklepal, »na stanovanje me je vzel, da bi mu bil, če že ne za hišnega čuvaja, pa vsaj za ogleduha. Danes ali jutri bi nemara moral pričati in Bog ve kakšne sitnosti bi si še naprtil.«

Da bi si spet prebral stanovanje, me je bilo sram, saj bi kdo utegnil misliti, Bog ve kakšen sitnež sem ali pa me nikjer ne marajo.

Počasi sem vendarle tipal za drugim stanovanjem in nekje srečal prejšnjo gospodinjo.

»Veliko novico vam moram povedati,« je po kratkem, veselem pozdravu zagostolela. »Z mozem sva se srečno vzela,« jo je kar povedala.

Debelo sem pogledal, nisem je razumel.

»Veste,« se je nasmehnila, »bila sva vkup kar tako, poročena pa še nisva bila, zdaj je, hvala Bogu, tudi to v kraju in vse v redu.«

Na drobno mi je razpovedala, kako sta se našla in prišla vkup.

»Po ničemer nisem mogel opaziti, da nista poročena,« sem zinil prav neumno.

»Ker je, on' tako neroden, kajne?« se je veselo nasmehnila bunkam, ki jih dobiva. »O, nič ne dé, pokojnino bom pa le imela,« je dejala in najbrž upala, da je bo deležna morda prav kmalu, saj ji pijača moža zdaj zdaj spravi v grob.

Kar zgrozilo me je; tako globoko še nikoli nisem videl v prepade človeške duše.

Naj vendar pridem kaj v vas. Vika da še zmerom sprašuje po meni, je še zacvrčala in oddrobentela dalje.

»Take intimne — zaupne stvari že priletna ženska razgrinja mlademu fantu in je ni nič sram!« sem mislil in ves začuden gledal za njo. »In sam Bog vedi, ali bi sedanji gospodinji moral reči gospodična ali gospa,« sem se domislil stanovanja pri kvartopircu.

Te in še druge stvari, ki mi jih vseh ne kaže zapisati, so me v mislih domotožno vodile v naše ljube domače kraje, med domače ljudi, med lepe domače navade.

Neko noč, ko od same domotožnosti nisem mogel spati, sem nenadoma začutil lakoto po zemlji, tako veliko, da take še nikoli ne.

»O ljubo domá, kdor ga imá!«

Jož, ko bi imel lepo kmečko domačijo! Prècej bi pustil gosposkega hlapca in bi se ves zakoreninil vanjo. Kako umno bi kmetoval, kako napredno bi gospodaril, sem si dopovedoval.

(V drugo naprej.)

ZDAJ LJUBIL BOM

PAUL VERLAINE * IVAN ČAMPA

Zdaj ljubil bom samo še mater mi Marijo. Ljubezni druge le na ukáz se dajo vžgati; če kdaj potrebne so, jih moja more Mati samo prižgati v srcih teh, ki Njo častijo.

Zaradi Nje ljubiti treba je sovrage, k Njej dvigajo daritve moje se plameni, in ta sladkost srcá v gorečnosti službeni, ki zanjo prosil sem, je dar roké Nje blage.

Ko bil sem slab, za húdo vnet in zlobnih rok in množica potí mi je oči slepila, jih ona je zakrila in roké sklenila, učila me besed, ki v njih časti se Bog.

Zaradi Nje bolí vseh breme rad sem nosil, na srcu mojem zá Njo péčat petih ran; skoz križe in težave bijem se ji vdan, saj mi opasala je ledja, kot sem prosil.

Zdaj mislil bom samo na mater mi Marijo: Modrosti sedež je, studenec odpuščanja in mati Francije, h kateri vsak se sklanja, od Nje pričakujoč časti za domačijo. —

Ti si ljubezni vir in cilj, Immaculata, doslednost vere najiskrenejše in žive; je ni, zares je ni dobrine bolj vabljive, kot Tebe zgolj ljubiti, o Nebeška vrata!

PISANO POLJE

OVCE, GOVEDO IN COWBOYI V AVSTRALIJI

ALBIN ZALAZNIK

Prvi belokožec, ki je zagledal avstralsko zemljino, je bil neki manj pomemben portugalski pomorščak na pragu 17. stoletja. V naslednjih 40 letih so se Avstraliji približali še najmanj štirje evropski kapitani. Vsak izmed njih bi se smel ponašati s slavo, da je odkril Avstralijo. Pa vendar jim te časti ne priznavamo. Nihče v Evropi se namreč ni menil za ta kotiček sveta in tako je šele moral priti tisti, ki naj večkrat odkrito Avstralijo zares odkrije. Ta mož je bil drzni angleški brodar James Cook. V drugi polovici 18. stoletja je temeljito raziskal vzhodno avstralsko obalo in dognal, da je kar pripravna za naselitev Evropejcev.

Kdo ve, koliko časa bi bila nova zemljina na to kolonizacijo čakala, da ni na neki seji angleške vlade prodril predlog, naj gredo tja daleč na rob sveta tisti, ki si jih človeška družba ne želi v lastni sredi. Londonska vlada je sklenila, da bo poslala v daljno deželo, ki jo obliva Južno morje, na dosmrtno prisilno delo obsojene zločince. Januarja 1788 se je na vzhodni obali Avstralije izkrcala prva skupina kaznjencev. S stražniki in njihovimi ženami vred je takrat stopilo na suho kakih osem sto ljudi. Svet okoli členovitega zaliva Port Jackson se je zdel poveljniku kapitanu Phillipu najugodnejši za obdelovanje. Odkazal je kaznjencem zemljo in jim odredil delo, za varstvo in nadzorstvo pa je dal postaviti utrdbo ob morju. Okrog in okrog so zrasle kože stražnikov in tudi drugih svobodnikov. Pristanišče je bilo na vse strani varno zaradi globoke zajede morja, zato se je vsaka ladja, ki je dospela v avstralske vode, gotovo zasedrila tu. Marsikateri podjetni trgovec in rokodellec se je odločil, da tu poskusi srečo. Skratka, vzcvetela je naselbina. Leta 1800 je štela šele 200 duš, pa je bilo za takratne in ondote razmere kar dosti. Če je šlo spočetka počasi, je bil pa v 19. stoletju razvoj tem hitrejši. Iz kazenske naselbine se je razmahnila svetovna luka Sydney z milijonskim številom prebivalstva.

Umljivo je, da angleška vlada ni kopičila vseh pregnancev, kar jih je sledilo prvi skupini, v primorju okoli Port Jacksona. Kolonije so se širile proti severu in jugu, kmalu tudi v zaledje. Vedno bolj je naraščalo število svobodnih Angležev, ki so pritiskali v neznano deželo orat ledino. Vendar ni bilo nikdar gneče in še danes velja Avstralija za najredkeje obljudeno zemljino na svetu.

Kdo je pripeljal v Avstralijo prvo ovco? Ali Phillip in njegovi orožniki leta 1788? Izročilo jim pripisuje zaslugo, da so vzeli iz domovine s seboj 28 merinovk. Drugi zopet hvalijo nekega kapitana Mac Arthurja, češ da je že deset let prej spustil ob avstralski obali na pašo nekaj drobnice. Dejstvo je, da se je z belokožci vred udomačila tudi ovca. To je pomenilo pravcati zgodovinski dogodek, zakaj pričelo se je ovčarstvo in to ovčarstvo je dandanes za Avstralijo prava zlata jama. Leta 1800 so našteali že nekaj več kakor šest tisoč ovac — prav toliko, kolikor je bilo v deželi belih naseljencev. Potlej je ovca človeka po številu vse bolj prekašala. Okoli leta 1850 se je paslo po avstralskih livadah že dobrih 18 milijonov merinovk. Še 40 let kasneje jih je bilo čez sto milijonov. Nato je začela pritiskati suša. Poslednje desetletje preteklega stoletja je bilo zaradi suše

pogubno za avstralske farmarje. Število repov se je skrčilo na 54 milijonov. Ko je potem nastopilo obdobje dežja, je število nagloma poskočilo. Danes cenijo bogastvo avstralskega ovčarstva na 120 milijonov repov. Ne smemo zabresti v napako, da bi hoteli povedati kako točno število. Števila, ki bi veljala za eno celo leto, ni. Prihodnje leto bo morebiti v deželi za trideset milijonov ovac manj. Ni treba drugega, kakor da obišče Avstralijo trdovratna suša. Taka nezgoda je tamkaj vedno možna. Avstralsko podnebje uganja precejšnje burke. Skokoma se izprevrže tropična suša v diluvialno deževje in obratno. Če pritisne suša, se kaj rado primeri, da traja po cele mesece. Tedaj se nepregledni pašniki spremené v obupno peščaro, uboga drobnica pa gineva od žeje. Že premnogokrat je avstralska stepa zrla grozovito umiranje.

Prve čase so redili same merinovke s finejšo volno, polagoma so pa to opustili in se lotili reje drugih vrst z manj fino volno. V enem stoletju se je rejcem posrečilo, da so privzgojili posebno donosne rase. Če avstralska ovca normalno dorase in jo ostrižejo, ostane za njo kup volne, ki zaleže za sedem moških oblek. Leto kasneje pusti ovca v farmarjevih rokah zopet toliko. In tako dalje — več let zaporedoma.

Od vse volne, kar je pride na svetovni trg, dobavlja Avstralija nekako eno tretjino. Koliko neki dobé farmarji zanjo? Denimo, da je hotela Jugoslavija v letu 1935 kupiti vsa letno proizvodnjo avstralske volne. Dati bi bila morala ves svoj tedanji enoletni izvoz v vrednosti štirih milijard dinarjev. Pomislimo, da velja to v povprečju. Kadar so ugodna leta, t. j. ob tako zvani konjunkturi, lahko poskočijo dohodki na dvojno višino. To se dá kaj hitro in prav gladko povedati, kajne? Malo teže pa si je tako orjaško premoženje nazorno predstavljati. Ozrimo se zopet po domačih razmerah! Kar hranijo naši državljani papirnatega denarja bodisi v žepih bodisi v blagajnah (nekako osem milijard dinarjev po stanju v septembru 1939) — vse bi morali odšteti za volno, ki pride v enem samem letu konjunktore iz Avstralije na svetovni trg. Pa pomislimo, da gre tu samo za volno, kje je še drugo!

Z ovčarstvom si dajejo opravka zlasti lastniki srednjih farm. Za srednje veliko imajo farmo, ki premore nekaj tisoč ovac. Vmes se je razbohotilo lepo število velikih farm s 50.000 in več glav drobnice. Sir Cangey ima v Queenslandu in Novem Južnem Walesu več takih velefarm: število ovac, ki jih na njegovih posestvih vsako leto ostrižejo, ceni mož na en milijon. Napačno bi bilo mnenje, da mora popotnik po notranjosti Avstralije ob slehernem koraku naleteti na nepregledne črede ovac. Res je, da se venomer giblje sredi med njimi, vidi jih pa ne. Svet je tako obsežen, črede pa se v njem tako razpršé, da je kakor dobiček v loteriji, če zagledaš ovco na paši. Farmarji imajo navado, da svoja širna posestva razdele na mnogo pašnikov. Vsak pašnik skrbno ogradé. V ograjene prostore spusté po nekaj stotin drobnice. Nadaljnjih skrbi z živalmi tja do striže ni. Nobena ovca se ne more izgubiti, nobena roparica ne pride čez ograjo, nobenih nevarnosti ni. V visoki travi čreda kar utone, tako da je po cele dneve sploh ne vidiš. Kajpa so v neizmernem zaledju tudi predeli, kjer vse premalo rosi. Tam je trava nizka in redka. Marsikaj sploh ni več podobno travi, ampak je bodljikove. Celó v take pasove je prodrlo ovčarstvo. Seveda je treba v tem negostoljubnem svetu odmeriti drobnici večje pašnike kakor sicer. Povprečno pride na vsakih deset juter zemlje ena sama ovca. Pa še to dostikrat ne zadostuje: že ob rahli suši živali dovolj trpé.

Če bi človek hotel, bi zlo kar hitro odpravil. Redil bi ovce pač samo tam, kjer ni presuho. Nu, nič strahu, tega podjetniki ne bodo storili. Dobiček je veliko važnejši. Kaj zato, če mukoma poginejo milijonske črede! Narava tako vse popravi. Nekaj let — in ni več poznati, da je bila kdaj katastrofa v deželi.

Na dlani pa je, da se farmarji boré proti vremenskim nezgodam, kolikor le morejo. Zatekajo se k moderni tehniki in zares so z njenimi pripomočki več ko eno katastrofo omejili in gotovo znatno ublažili trpljenje živali. Iz kraja v kraj prevažajo vrtalne naprave. Brž ko naleté kje na podtalno vodo, jo začno s črpalkami dvigati na dan. Na vsakem pašniku so korita že pripravljena. Okoli njih se gnetejo žejne ovce, da ujamejo vsaj kapljico rešilne moče. Nobena farma ne pogrésa motorčka na bencin, ki ob suši nenehoma poganja črpalko. Po neštetič žlebovih se pretaka voda v napajališča. S tem je marsikateri farmar rešil že na tisoče ovac. Še drugače si znajo pomagati: vlaki dovažajo vodo v kraje, ki jih mori suša. Ali pa: črede naženejo na vlake ter jih prepeljejo v pokrajine, kjer je dovolj deževalo. Včasih seveda vzdihuje pod šibo suše vsa zemljina — tedaj so vsi vlaki brez koristi. Celó talne vode zmanjka po premnogih farmah, da zamažajo ropočeje motorji. Kljub vsej tehniki ostane avstralsko ovčarstvo odvisno od višje sile.

To vedo v Avstraliji prav dobro. S pridom se ravna po zlatem nauku, da se mora človek prilagojevati razmeram. Prav zato niso vseh svojih sil vtaknili v ovčarstvo. Spoznali so, da je v njihovi brezkraini domovini polno krajev pripravnih za različne panoge gospodarstva. Ponekod sta zemlja in podnebje kakor nalašč ustvarjena za žitarstvo. Tam boš videl farme, ki ne pridelujejo drugega kakor pšenico. V toplem Queenslandu, ki se močno približuje ravniku, vzorno uspeva sladkorni trst. Zakaj bi se tamkajšnji farmarji ukvarjali s čim drugim? Queensland je dežela sladkornih plantaž. Kajpa to ne ovira Sira Cangeya, da bi v zaledju, kjer se mu zdé pogoji ugodni, ne vztrajal pri svoji ovčariji. Saj bi bilo v Queenslandu prostora za sedem Jugoslavij. Koliko gospodarskih možnosti krije torej dežela v sebi! Nešteto je tam tudi koruznih farm. Ponekod je avstralska obala deležna tako milega podnebja, da se človeku zdi kakor v Italiji. Taki predeli so pokriti s farmami južnega sadja. Skratka, kdor se ozira po avstralskem kmetijstvu, ga bo bodlo v oči, kako se vse deli po strokah: tu so ovčje farme, tam sladkorne plantaže, drugod sama koruzna polja, zopet drugje nič ko jabolčni ali oranžni ali breskovi nasadi.

Enako je z govedorejo. Sicer farmarji ponekod mislijo, da si bodo stopnjevali dohodke, če redé obenem ovce in goveda. Toda vse do danes so taki živinorejci v Avstraliji še izjema. Tudi v govedarstvu se očitno uveljavlja načelo delitve dela. Avstralski farmar je prav rad enostranski, zato pa temeljit. Če je farma goveje živine blizu železnice, tedaj proizvajajo zlasti mleko, sir in presno maslo. Take izdelke velemešta ob obali do zadnjega kupijo — deloma za lastno uporabo, deloma za izvoz v Evropo. Ker pa železnice ne segajo kamor koli, bi na mnogih farmah ne vedeli kam z mlekom in mlečnimi izdelki. Zato rede govedo samo zaradi mesa.

Velikanske so take farme, pravcate kneževine po obsegu in bogastvu. Niso redke farme, ki merijo po tisoč štirinajških kilometrov — približno toliko kot naše Prekmurje. So pa tudi dvakrat večje in na ograjenih livadah se pase do 30.000 glav goveje živine. Ko čreda svet popase, se pomakne

dalje. Po malem prepotuje tako na stotine kilometrov. Po navadi se živali gibljejo proti vetru. Nagon jim pove, kako se vsaj za silo lahko ubranijo mušje nadloge, kateri pomaga veter pri zasledovanju živine.

Ko se je farmar dogovoril s trgovcem v daljnem mestu o prodaji, denimo, tisoč glav goveje živine, skliče pastirje ali cowboje (izg. kavboje) na pomenek. Kdo bi pa sicer vedel, katere živali so godne za trg? Cowboy to natančno vé. Razpravljajo in razpravljajo, naposled pridejo na čisto: toliko in toliko cowbojev se obveže, da bodo prignali čredo do prve železniške postaje ali do najbližje morske luke. Eden med njimi prevzame vodstvo. Če je do cilja 200 km hoda, si cowboy kar mane roke. Take poti se ne straši, zakaj na tako kratkem potovanju se ne more pripetiti dosti nesreč. Toda koliko je v Avstraliji farm, ki so po 400 ali 500 km, celo tudi 600 km daleč od železnice! Za vsako žival, ki jo bo srečno prignál do vagona, zajamči pogodba cowboyu nagrado.

Ni lahko zbrati primerno število goved z različnih pašnikov. Ko je pa čreda zbrana, se začne gonja do neskončno daljne postaje. Potovanje traja včasih več mesecev. Venomer jezdijo cowboji okrog črede, da bi se ne razkropila. Njihovo edino orožje je bič. Revolverja ne potrebujejo, saj po avstralskih stepah ni razbojnikov. V tem se razlikujejo od ameriških tovarišev. Ameriškega cowboya si brez pištole za pasom ne smemo predstavljati — to vsak šolarček vé. Cowbojski bič se podaljšuje v deset metrov dolgo vrv. Če je žival uporna in ji ni mogoče drugače priti do živega, vrže pastir svoj laso in vrv se ovije biku okrog nog, da pade.

Prava umetnost je, spraviti veliko čredo s farme na trg, ne da bi se število živali občutno skrčilo. Kako huda je že pot kot taka! Če bi držala brez prestanka po ravnem, bi bilo kajpa lepo. Včasih jo je pa treba mahati po skalnatem svetu, po visokih in pustih planotah, celó skozi globeli. Nekajkrat prečka pot pravcate peščare. Tu je najhujša muka, ne morda pomanjkanje vode, pač pa peščeni vihar. Ta podi proti čredi razgreta peščena zrna. Ko udarijo zrna v oči, na gobec, v nosnice, pekó kakor ogenj. Živali se nagonsko ustavijo, se obrnejo z repom proti vetru, stikajo glave in čakajo. Nobena sila na svetu jih nikamor ne premakne. Cowboji so brez moči — potrpeti morajo, da se vihar poleže.

Pa tudi daleč od peščar ne gre tako gladko. Čez dan pripeka sonce, ponoči se zrak kar občutno shladi, tako da pritiska vpravi zimski mraz. Kmalu po sončnem vzhodu je že zopet vroče. Ponoči, ko čreda počiva, cowboy ne sme mirovati. Nenehoma mora jezditi okoli črede, neutrudno mora klicati ali prepevati. Če živali čutijo, da je pastir pri njih, ostanejo mirne, sicer pa se je bati, da se jih nenadoma loti nemir, ki se v tej ali oni gruči kaj hitro izprevrže v splošen preplah. Živali so zaradi spremembe okolja namreč zelo razdražljive. Pridejo trenutki, ko se dadó že vsaki malenkosti zbegati. Še ob najskrbnejšem nadzorstvu ni vedno mogoče preprečiti neljubih dogodkov. Kar na lepem goveda zbežljajo. Orjaški sklop tesno zgnetenih trupel hrumi preko širne planjave. Zemlja bóbní. Oblaki prahu se valé visoko v zrak. Znoreli čredí je vseeno, kam se podi. Slepo divja čez drn in strn — pa najsi bo v prepad ali v reko. Prizor je strašen in veličasten hkrati. Toda cowboy se ne utegne meniti niti za strahotnost niti za veličastje. Prav v takih trenutkih mora pokazati, kaj zna. Zgodi se, da pridirja zbegana čreda naravnost v taborišče pastirjev. Tedaj ni pomoči, ni rešitve — živali poteptajo vse, kar

jim je na poti. Tako je že precej cowbojev našlo grob v brezkraini stepi. Drugi so se vrnili pohabljeni. V takih primerih je usoda črede odvisna od okretnosti pastirja, ki je zunaj na nočni straži. Tovariši, ki so jih nori parkljarji pomandrali, ga ne smejo ni malo brigati. Zanje naj se zavzemajo tisti, ki so za govejo vihro obležali z manjšimi poškodbami.

Na svojem iskrem konju brzi cowboy za čredo, da jo čimprej dohiti. Ne, to bi bilo premalo. Mora jo prehiteti. Ko je pri prvih živalih, začne pritiskati nanje; z vpitjem, s pokanjem biča, tudi z udrihanjem doseže, da krenejo čelne vrste iz ravne smeri. Važno je, kam dirjajo sprednje živali, kajti za njimi jo uberejo vse druge. Še in še pritiska cowboy na glavo črede, še bolj jo odriva, vse bolj se veča odklon. To traja včasih kar dolgo časa, pa nič zato — na stepi je dovolj časa. Tudi prostora ne manjka. Obojega je treba za cowbojev manever. Nazadnje si spehani mož oddahne. Uspelo mu je. Prve živali so trčile ob zadnje, prednje vrste so se strnile z zadnjimi, čreda se je sklenila v kolobar. Za cowboya je dirke konec, neumno govedo pa naj bezlja dalje. Saj se podi samo v krogu, nič hudega se ne more več zgoditi; čreda kot celota se ne gane več z mesta. Čez čas se živali utrudijo in unesejo, pošastni ples je pri kraju.

Če je pot dolga kakih 500 km (to ustreza nekako razdalji od Ljubljane do Beograda), se vrste na njej raznotere ovire. Kar nemogoče se je ogniti rekam. Sicer venomer slišimo, da je Avstralija zelo suha, vendar ne smemo misliti, da bi zemljina sploh ne premogla jezer in rek. Ko pride čreda do reke, se najprej odžeja. Potem jo skuša cowboy po malem pripraviti do tega, da bi šla globlje v vodo. Posrečiti se mu mora, da pripravi eno žival do plavanja. Druge bodo gotovo šle za njo. Zaradi smeri si pastir ne beli las, zakaj žival nagnosko skuša doseči nasprotni breg in nič drugega. Po navadi plava nekaj mož naprej, drugi ostanejo na bregu ter podé uporne parkljarje v vodo.

Toda nikjer ni zapisano, da mora vselej iti kot po maslu. Pride do dogodkov, ki si jih ne želi noben cowboy. Le-ti dogodki so potem seveda predmet neskončnega pripovedovanja, modrovanja in reševanja. Proti pričakovanju je n. pr. izdatno deževalo in reka je prestopila bregove. Tedaj je včasih trikrat širša kakor navadno. Nazaj ne kaže kreniti, saj je čreda prehodila že nekaj stotin kilometrov. Prav tako ne kaže čakati, saj ni hrane. Cowboji torej tvegajo poskus, morda jim bo sreča mila. Pa glej, že ima hudobec prste vmes. Prve živali se loteva negotovost, ker kljub dolgemu plavanju še ni dosegla brega. Morda jo je zbegalo deblo izkoreninjenega drevesa sredi struge. Žival se plaši, sluti nevarnost, rada bi se rešila. Obrne se — isto storé naslednje. Med plavanjem pa žene struja sprednjo žival navzdol. To se štirinožcu zopet ne zdi čisto prav — nagnosko se bo boril proti toku vode. Ta igra se bo nekaj časa nadaljevala. Nazadnje žival ne ve več, kam bi. Nagon jo vara, smeri ne more več najti. Zato plava in plava. Brega ne doseže, dasi bi ga lahko. Plava rajši v krogu — za njo pa vsa čreda! Tako bi goveda plavala, dokler bi od utrujenosti ne utonila. Kaj storé cowboji? V vodo morajo. Na žive in mrtve se trudijo, da potisnejo živali proti bregu. Večina se dá seveda vplivati in pride več ali manj izčrpana na suho. Redkokdaj se pastirjem posreči, da rešijo vso čredo. Nekaj živine reka gotovo pogoltne. Včasih so žrtve tako številne, da ni fraza govoriti o katastrofi. Po Avstraliji lahko srečate gonjače, ki zaskrbljeni potarnajo, da so zaradi podobnih nesreč izgubili celó 300 rogatih glav.

Ob drugih prilikah je nasprotno. Cele tedne ni deževalo, vse je izsušeno, nikjer ni mlake, nikjer vodotoka. Kako tedaj živina trpi! Tedaj lahko opaziš čudovit in nepojmljiv pojav. Zanj so skovali besedo nagon, ali beseda še ni razlaga. Govedo more na velikansko razdaljo zaslutiti, da se bliža dež. Oblaki so morda še 50 milj daleč, živali pa že vedo zanje in bi jim rade šle naproti. Na vso moč silijo proti dežju in zopet ima cowboy polne roke dela, da obdrži čredo na določenih poti.

Sploh je vreme v Avstraliji poglavje, ki je mnogokrat prekrizalo ljudem račune. Izenada se na stečaj odpro nebesne zatvornice in preden se zaveš, si sredi poplave. Drugič zopet kaže na dež, pa se oblaki na lepem razkade. Namesto dežja pritisne suša, da vse poka. V Wentworthu ni bilo od oktobra leta 1876 naprej celih trideset mesecev niti kapljice dežja. Gospodarstveniki se te muhavosti vremena najbolj bojé. Velike izgube bi se dale preprečiti, če bi bilo mogoče s približno verjetnostjo presoditi, kakšno bo vreme v naslednjih štirinajstih dneh.

Ko dospe čreda na cilj, so živali trudne in sestrane. Ni ga podjetnika, ki bi maral tako živino. Toda za vse je poskrbljeno. Ob postajah se razprostirajo ograjeni pašniki. Vanje spusté čredo, da se napase in spočije. Čez nekaj tednov so goveda zopet tako čvrsta in tolsta kakor četrť leta prej na domači farmi. Potem prisopiha naročeni vlak in prevzame govejo družbo. Pa cowboji? Ti se vračajo domov. Včasih so židane volje, včasih pa tudi ne. To je odvisno od potrdila, ki ga bodo izročili farmarju. Na potrdilu stoji črno na belem, koliko glav živine so prignali do cilja.

NADMIKROSKOP

HUGON TURK

Dasi je človeško oko izredno umetno sestavljeno, vendar vidi stvari le do neke velikosti in v določeni razsvetljavi. Človek je moral začeti uporabljati priprave, ki so mu premajhne predmete povečevale. V ta namen so najbrž že stari narodi klasičnih dob imeli preproste steklene ali drugačne leče, gotovo pa je, da so taka sredstva imeli po letu 1000 po Kr. Tako so spoznali že sestave raznih tkiv ter zagledali $\frac{1}{100}$ milimetra velike stvari.

Leta 1590 pa je iznašel Caharija Jansen prvi sestavljeni drobnogled ali mikroskop. Človeškemu očesu so se prikazali predmeti, ki so merili manj kot stotinko milimetra. Razni učenjaki so potem ta drobnogled izpopolnjevali in leta 1650 so ugotovili že živa bitja v kapljici vode, poleg tega pa tudi osnovno in takrat za oko najmanjšo gradbeno snov človeškega in živalskega organizma, to je celico, kar je odkril naravoslovec Teodor Schwann (1810 do 1882).

Znanstveni duh raziskovalcev najmanjšega sveta (mikrokosma) pa ni miroval in zato so neprestano izpopolnjevali drobnogled; med takimi raziskovalci znanstveniki so bili n. pr. zdravnik anatom Natan Lieberkühn (1711—1765), znani zvezdoslovec Fr. W. Herschel (1738—1822), potem učenjaki Levenbrock, Abbe in mnogi drugi. Vsi ti so izpopolnili mikroskop tako, da so povečali stvari že kar za več stokrat in videli končno $\frac{1}{1000}$ milimetra velike predmete in mikroskopske slike povečali do 3000 krat. Tako je ostalo raziskavanje pri sončni luči do leta 1904, ko je svetlobni drobnogled praznoval skoraj svojo tristoletnico. To leto pa so postavili ultraviolečni mikroskop, ki je z umetno

razsvetljava in s spolnjenimi pripravami tako povečaval, da so videli stvari, ki so merile samo $\frac{1}{10000}$ milimetra. Tedaj so prvič zagledali silno majhne bakterije in viruse velike vrste.

Epohalna iznajdba pa je prišla leta 1932. V laboratorijih visoke tehnične šole v Berlinu se je v letih 1927 do 1931 posrečilo uporabljati pri mikroskopih umetno luč, in sicer svetlobo kratkovalovnih elektronskih žarkov, in leta 1934 so že sestavili prvi elektronski drobnogled, pri katerem so uporabljali elektronske žarke s približno 100.000 volti. Pripravo je zgradila svetovno znana industrijska tvrdka Siemens in Halske na Nemškem in tako je drobnogled z uporabo sončne svetlobe prav za prav izgubil svoj pomen. Nastal je nadmikroskop, pri katerem so torej uporabljali električno luč z magnetnimi elektroni, zato imenujejo to pripravo tudi magnetno električni drobnogled. Dokler so prestrezali le zunanje sončne žarke in svetlobne valove, niso mogli videti stvari, ki so bile manjše (krajše) od teh žarkov in valov. Z elektriko pa so v izredni meri dosegli povečanje predmetov. S kratkimi elektronskimi žarki lahko razsvetlamo tudi stvari, ki so manjše od $\frac{1}{10000}$ milimetra in katerih sončni žarki niso mogli doseči in napraviti vidne. Pri novih nadmikroskopih človeško oko ne sprejema neposredno, ampak padajo elektronski žarki na nekak svetlobni ščit, kakršnega uporabljajo pri rentgeniziranju, in tako nastanejo fotografske slike, ki nam razodevajo največje skrivnosti in čudovitosti najmanjšega, očesu do sedaj nevidnega sveta ali mikrokozma.

Magnetno elektronski mikroskop sta sestavila v Nemčiji M. Knoll in E. Ruska; z njim sta kmalu videla stvari, ki so merile le $\frac{1}{10000}$ milimetra. Sedaj sta lahko raziskovala notranjost bakterij, velike koloide in deloma tudi do sedaj nevidne viruse, najmanjše povzročitelje nevarnih človeških in živalskih kužnih bolezni.

Toda nadmikroskop se je še nadalje razvijal. Pri tvrdki Siemens-Halske so namreč po predlogih dr. Borriesa in E. Ruske leta 1934 izpopolnili elektromagnetni drobnogled v nadmikroskop, ki je povečaval stvari do 12.000 krat, in zagledali so predmete, ki merijo samo $\frac{1}{100000}$ milimetra. Tako so postali vidni mali koloidi (patološka beljakovinska snov) in molekuli-velikani. Elektronski žarki tekó v tej napravi

skozi posebna vretena, ki nadomeščajo tako rekoč steklene leče navadnega svetlobnega drobnogleda, in ti žarki mečejo slike na fotografske plošče. Povečali so sedaj stvari 90.000 krat in to po zaslugi dr. I. Mahla pri tvrdki AEG (Allgemeine elektrische Gesellschaft) na Nemškem. Sedaj vidijo predmete (stvari), ki merijo le $\frac{1}{15000000}$ milimetra. Prav v zadnjem času pa je nadmikroskop, imenovan tudi ultra ali nadelektronski drobnogled, elektrotehnik M. Ardenne tako izpopolnil, da je mogoče videti stvari, ki merijo le en milijonski del milimetra in s tem je dosegel 500.000 kratno povečavo ter zagledal celo molekule beljakovin in koloidov, pa tudi najmanjše sestavine drugih organskih snovi.

Na mikroskopskem področju se je torej pričela čisto nova doba. Omogočene bodo znanstvene raziskave v vseh panogah, posebno še v naravoslovju (medicini, veterini, kemiji, astronomiji in fiziki), pa tudi v industriji bodo odslej mogoča neslutena odkritja. Bog daj, da le v vsestranski blagor človeštva!

KNEŽJI KAMEN IN VOJVODSKI STOL

DR. JOSIP ŽONTAR

Med pravnimi starinami Slovencev stoji na prvem muzeju v Celovcu. Po svoji zunanosti je preprosto mestu knežji kamen (od leta 1905 v Deželnem spodnji konec jonskega stebra, narobe obrnjen, da gleda podstavek v širini 80 cm navzgor. Slovenci so ga vzeli iz rimskih razvalin. Kakšna je bila prvotna oblika knežjega kamna, je težko reči. Na slikah 17. in 18. stoletja ga rišejo z malimi izjemami kot mizo. Zato domnevajo mnogi, da je ležala na ohranjenem kosu stebra kamnitna plošča, ki je slonela baje še okoli leta 1800 ob zidu cerkvice Krnskega gradu. Ako drži ta domneva, je bil knežji kamen podoben sodnim kamnitim mizam pod lipami, ki smo jih že opisali. Enako sporno ostaja vprašanje, kje je stal knežji kamen v srednjem veku, ko so nanj umeščali koroške kneze (vojvode). Vetrinjski opat Janez, ki je opisal ustoličenje v 14. stoletju, poroča, da je hitel novi deželni knez po končanem obredu pri knežjem kamnu »s hriba dol« k cerkvi v Gospo Sveto. Iz tega bi sklepali, da je bil takrat knežji kamen na vzpetini v neposredni bližini Krnskega gradu, starega političnega središča nekdanje plemenske države Karantanije, prve državne tvorbe južnih Slovanov.

Mnogo manj pomena je imel tako imenovani vojvodski stol, ki stoji najbrž še danes na prvotnem mestu sredi Gosposvetskega polja. Tudi ta je zgrajen iz rimskih razvalin. Bil je sodni stol koroškega kneza (vojvode), kakor jih najdemo podobne tudi drugod, v južnoslovanskih pokrajinah, zlasti v Bosni in Hercegovini.

S knežjim kamnom je trajno zvezan spomin na znameniti obred umeščanja koroških knezov (vojvod), ki je danes vsakomur izmed nas znan vsaj v glavnih potezah po opisu rimane kronike in vetrinjskega opata Janeza iz 14. stoletja. Veličastni prizor se je vršil pri knežjem kamnu, na katerem je sedel s prekrižanimi nogami starosta slovenskega kmečkega rodu iz Blažnje vasi, ki je imel dedno pravico umeščati deželnega kneza. Skupno s slovenskim kmečkim ljudstvom, ki je stalo okrog knežjega kamna, je pričakoval novega, deželi postavljenega vladarja. Sijajen sprevid plemstva in duhovščine se približa. V nasprotju z razkošnimi oblekami sprem-

Opazovalno sredstvo	Velikost v milimetrih						
	1	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{100}$	$\frac{1}{1000}$	$\frac{1}{10000}$	$\frac{1}{100000}$	$\frac{1}{1000000}$
oko		30 parski novec	britvica				
leča							
mikroskop			živstvor kapljici	celice			
ultraviolet mikroskop							
nad mikroskop							

Umeščanje koroških vojvod.

stva nastopa novi deželni knez v preprosti kmečki narodni noši, v eni roki ima palico, z drugo pa vodi bika in kobilu. S kamnitnega sedeža se oglasi v slovenskem jeziku kmet-svobodnik in zastavi deželnemu knezu vrsto vprašanj, ki se tičejo osebe in lastnosti bodočega deželnega vladarja. Slédnjič si izgovori kmet-svobodnik neke protidajatve za to, da se umakne s svojega sedeža. Preden pa prepusti svoje mesto deželnemu knezu, ga na rahlo udari. Nato se povzpne knez na kamen, zavihiti z mečem na vse štiri strani ter izpije požirek vode iz kmečkega klobuka. Istočasno zagoré v okolici kresovi, ki naznanjajo deželi novico, da je prejela z ustoličenjem na knežjem kamnu pravnoveljavno novega gospodarja, kajti kamen je bil simbol vladarske oblasti v deželi.

Pomen in izvor tega slovenskega obreda so skušali že premnogi razložiti. P. Puntchart je videl v njem zmago kmečkega prebivalstva nad pastirskim plemstvom, L. Hauptmann ga je povezal s teorijo o hrvatskih osvajalcih Karantanije, E. Goldmann se je trudil prikazati obred kot svečanost, s katero uvajajo tujerodnega vojvodo v slovensko narodno in kulturno skupnost, A. Jaksch ga je vezal s pripovedko o Ingovi gostiji, G. Graber ga je izvajal iz cerkvenih obredov, A. Haberlandt pa je razdrobil obred v vrsto simboličnih dejanj, ki jim je iskal vrstnic in sorodnic v narodopisnem gradivu (vpeljavanju novincev, ženitovanjskih navadah in podobnem).

V zadnjem času je odločilno opozoril Josip Mal na odstavek o volitvi, pravicah in ustoličenju koroškega vojvode, ki ga imata dva rokopisa nemške pravne knjige, tako imenovanega švabskega zrcala iz 13. stoletja. Poroča nam o ljudskem zboru, na katerem so se sešli najuglednejši slovenski kmetje-svobodniki iz vseh delov Karantanije. Iz svoje srede so si izvolili najprej sodnika, ki se je odlikoval po sposobnosti in spoštovanju. Ta je vodil volivne in umestitvene slovesnosti. Vprašal je vsakega svobodnika, kaj sodi o novem deželnem knezu. Če večina navzočih ni bila zadovoljna z njim, jim je moral cesar dati drugega za gospoda. Ako so pa svobodniki potrdili novega kneza, so ga slovesno sprejeli, ga preoblekli

v kmečko narodno nošo, posadili na konja ter ga spremili h knežjemu kamnu. Trikrat so ga vodili v sprevodu okoli kamna, ljudstvo pa je prepevalo slovenske pesmi in dajalo hvalo Bogu, ki je dal njim in deželi gospodarja po njihovi volji. Šele po tem obredu je veljal za pravega deželnega kneza.

Slika umeščanja koroškega kneza, ki jo nudi odstavek »švabskega zrcala«, je starejša in prvotnejša od one iz 14. stoletja. Od kod izvira to poročilo, doslej še ni točno ugotovljeno. Ako upoštevamo, da so uporabljali sestavljavci pravne knjige tudi spise znamenitega ljudskega govornika minorita Bertolda Regensburškega, ki tudi v svojih latinskih pridigah omenja pravico koroškega vojvode, da sme prihajati v kmečki noši na cesarski dvor, utegne izvirati tudi to poročilo »švabskega zrcala« iz krogov južnonemških minoritov, ki so imeli odlične zveze z vzhodnoalpskimi deželami. Tam so tudi posegli v 13. stoletju v borbo med Otokarjem Češkim in Rudolfom Habsburškim, tu so mogli zaradi tesnih stikov s preprostim ljudstvom doznati starodavne pravne običaje ob postavitvi koroškega kneza.

Ob primerjavi obeh slik umeščanja je razvoj pravnemu zgodovinarju docela jasen. Od časov, ko so se naselili Slovenci na Koroškem, so svobodno volili svoje kneze in jih umeščali pri knežjem kamnu. O tem priča tudi spomenica salzburškega anonima (Conversio Bagoariorum et Carantavorum) iz 9. stoletja. Ko so prišli Slovenci pod vrhovno oblast rimsko-nemške države, je cesar določal osebo upravitelja dežele, potrjevali pa so ga svobodniki Slovenci sami. Od 13. stoletja dalje pa se pripravlja obrat. Sledovi odmirajočega slovenskega narodnega prava v obliki šeg in navad pri potrjevanju in umeščanju deželnega kneza se umikajo naraščajočemu območju tujega, zlasti fevdnega prava, ki se kaže tudi v dedni (radicirani) pravici kmeta-umestitelja ter v raznih golih formalnostih obreda pri knežjem kamnu, ki polagoma zaostro in zadušé jedro vsega dogajanja, ki je najvažnejše dejanje svobodnega državnega življenja koroških Slovencev.

DANSKA IN Danci

FRAN ERJAVEC

Večina občin vzdržuje tudi tako imenovane večerne nadaljevalne šole, ki jih obiskuje šoli odrasla mladina in tudi že starejši v zelo velikem številu. Tam poučujejo ljudskošolski učitelji poleg splošnih predmetov še knjigovodstvo, kmetijstvo, gospodarstvo, gospodinjstvo, tuje jezike i. dr. Tudi strokovnih šol vseh vrst je seveda na pretek.

Srednje šole v našem pomenu besede obstojé iz dveh delov. Najprej imamo že omenjeno »srednjo« šolo, to je izpopolnjeno »glavno« šolo ljudske šole, ki bi ustrezala naši nižji srednji ali meščanski šoli (teh Danci sploh ne poznajo), tej pa sledi triletna »gimnazija« (naša višja srednja šola). Toda ta ni enotna, temveč se deli v klasično, matematično-naravoslovno in tako z modernimi jeziki. Vse tri vrste imajo nekaj glavnih predmetov skupnih, nekaj pa ločenih, tako da nudijo učencem potrebno splošno izobrazbo, razen tega pa že tudi podlago za poznejšo strokovno usmerjenost

pri visokošolskem študiju. Vseh »srednjih« šol je okoli 250 (od teh je polovica zasebnih, druga polovica pa občinskih), »gimnazij« je pa okoli 60 (od teh komaj dobra polovica državnih).

Absolventi »srednje« šole, ki ne nameravajo obiskovati »gimnazije«, naredé potem le še enoleten realni razred, s čimer dobé kvalifikacijo za sprejem v razne državne službe (k pošti, železnici, carinarni i. dr.) in tudi na nekatere visoke šole (n. pr. na tehniko, veterino, kmetijsko visoko šolo i. dr.).

Najvišjo izobrazbo posredujejo razne visoke šole z univerzo na čelu, ki so urejene zelo moderno, bogato preiskrbljene z vsem in ki uživajo s svojim znanstvenim delom tudi velik ugled v zamejstvu. Danci morejo že v prejšnjih stoletjih pokazati na celo vrsto odličnih znanstvenikov, ki so bistveno obogatili mednarodno znanost, še bolj se je pa moglo znanstveno delo na vseh področjih razviti v najnovejši dobi. K temu so mnogo pripomogli nekateri vzorno opremljeni Rockefellerjevi instituti, zlasti pa velikanska Carlsbergova ustanova že večkrat omenjenega pivovarnarja Jacobsena, ki znaša okoli 400 milijonov dinarjev in služi prav vsem oblikam in sredstvom znanstvenega dela. Tak sklad je ustanovila tudi država v znesku okoli 50 milijonov dinarjev, univerza pa razpolaga še z mnogimi drugimi, deloma jako bogatimi ustanovami.

Okoliščine, v katerih živé Danci, so nanesle, da se je med njimi razvil v prvi vrsti smisel za proučevanje obdajajočih jih resničnosti v zvezi z ostrim kritičnim čutom, medtem ko v ustvarjanje raznih sistemov in teorij nimajo mnogo zaupanja. V evropsko naravoznanstvo so krepko posegli že v 16. stoletju z reformatorjem praktične astronomije, Tycho de Brachejem, v naslednjem stoletju pa je pri ugotovitvi svetlobne hitrosti bistveno sodeloval znameniti observator in iznajditelj Ole Römer. V istem stoletju sta delovala tudi slavna anatomata Th. Bartholin in Niels Steensen. Sodobnik navedenih je tudi »oče nordijske arheologije«, Ole Worm; C. J. Thomson je ustanovil sedanjo delitev prazgodovine v kameno, bronasto in železno dobo, a za nordijsko bajeslovje sta v novejši dobi najzaslužnejša A. Olrik in V. Grönbach. Izredno močno je pri Dancih razvito tudi jezikoslovje.

Nekako samo ob sebi je umevno, da ravno Danci že od nekdaj pridno raziskujejo tudi svojo ledeno kolonijo Grenlandijo, pri čemer so postali v polarnem raziskovanju sploh vodilni. Tu so našla hvaležna tla prav vsa področja znanosti, ki so pri tem bogato oplodila vso mednarodno znanost.

Izredno zanimiva je že zgodovina odkrivanja tega velikega polarnega otoka. Več kot pol tisočletja pred Kolumbovim odkritjem Amerike so namreč drzni nordijski Vikingi prodrli na svojih neznatnih ladjah že na Islandijo, od koder je leta 877 prvi Islandec stopil na grenlandska tla. Sto let za njim je odjadral na Grenlandijo kmet Erih Rdeči. Zaradi nekega uboja je bil namreč za tri leta izobčen in v tem času je hotel preiskati daljno ledeno pokrajino, o kateri so se tedaj širile skrivnostne pravljice. Njegova odkritja spadajo nedvomno med največja junaštva v zgodovini. Po preteku treh let se je vrnil na Islandijo in nabral tam koloniste, ki so poleti 986 na 35 čolnih vnovič odrinili na Grenlandijo in ustanovili tam dve veliki naselbini s 16 cerkvami in 2 samostanoma. Ker v ostrem podnebnju žito ni uspevalo, so se bavili z živinorejo, lovom in ribištvom. Poskušali so prodirati tudi v notranjost prostrane ledene puščave in dospeli pri tem celó na ameriško celino, prav do reke sv. Lovrenca.

Toda ti drzni junaki so pač preveč prehiteli svoj čas. Tedanje skromno brodarstvo ni moglo vzdrževati zveze med izseljenci in njihovo domovino, od koder bi lahko dobivali najnujnejše življenjske potrebščine, zapletli so se v boje z domačini, Eskimi, najbrž so se razvile med njimi še bolezni, skratka: v začetku 15. stoletja so po poltisočletnem vztrajanju končno le podlegli prehudim okoliščinam in do zadnjega izginili. Toda čudovite pripovedke o teh junaških rojakihi so živele med severnimi evropskimi narodi od roda do roda in razni kartografi 15. stoletja so skušali označiti celó lego in obliko njihove skrivnostne nove domovine.

Nekako na novo je odkril Grenlandijo konec 16. stoletja Anglež J. Davis, nakar so Danci v 17. stoletju poslali tja celo vrsto odprav, da na ta način uveljavijo svoje davne pravice do nje. Tem odpravam so začeli hitro slediti tudi kitolovci, ki so razvili z Eskimi tudi menjalno trgovino. Bujne pripovedke, ki so se širile o tej daljni ledeni deželi, so leta 1721 končno napotile tja danskega misijonarja H. Egedeja. Z njegovim prihodom se začelja tako za Grenlandijo samo kakor tudi za njeno poznavanje povsem nova doba. Egede je sam preiskal velik del dežele, zlasti dotlej neznane predele obale, s pravim navdušenjem proučil tamkajšnje ozemlje in prebivalstvo, njegov jezik in preteklost ter se z vso ljubeznijo posvetil njegovemu civilizatoričnemu napredku. Svoje obsežne in temeljite izsledke je tudi popisal; njegova dela tvorijo še danes osnovo za proučevanje Grenlandije, obenem so pa ustvarila smernice za vse nadaljnje uspešno kolonizatorično delo Dancev.

Egedejevo delo je namreč še v tistem stoletju nadaljevala cela vrsta navdušenih raziskovalcev, večkrat brez vsake prave šolske izobrazbe, gnana samo od navdušenja za raziskovanje prostranih, a še vedno nepoznanih pokrajin.

To nekako zunanje odkrivanje Grenlandije je pa nadomestilo v 19. stoletju zares znanstveno proučevanje dežele in njenega prebivalstva. Cela vrsta geologov in zgodovinarjev, naravoslovcev in geografov je začela podrobno proučevati deželo. Vsem na čelu je stal geolog H. J. Rink. Ta je posvetil večino svojega življenja Grenlandiji in le malo znanstvenih področij je, ki bi jih ne bil obogatil z dragocenimi prispevki, tako da tvori njegova »Grenlandija« še danes klasično in osrednje delo za spoznavanje te velike polarne dežele. Kakor njegov prednik Egede, je posvetil tudi Rink vso svojo ljubezen tudi prebivalstvu in ustvaril temelje vse današnje vzorne upravne organizacije Grenlandije.

Tudi Rinkovo delo je nadaljevala cela vrsta danskih in tujih, zlasti norveških znanstvenikov (n. pr. Nordenskjöld, Nansen, Rasmussen i. dr.). Leta 1878 pa je bila osnovana celó posebna »Komisija za vodstvo geoloških in zemljepisnih raziskavanj Grenlandije«, ki je poslala do leta 1924 tja 64 odprav, pri katerih je delovalo 88 priznanih znanstvenikov. Sadovi njihovega dela so zbrani v 80 debelih zvezkih »Izveštij o Grenlandiji«, razen tega so pa nabrali še neprecenljive etnografske zbirke, ki bogatijo danes köbenhavnske muzeje in ki jim ni para na svetu.

Ti več kot dvestoletni napor Dancev za Grenlandijo pa niso služili samo znanstvenim namenom, temveč so rodili tudi pomembne praktične uspehe. Na najprimitivnejši stopnji kulture stoječemu in še poganskemu prebivalstvu (Eskimom) so prinesli vse blagodati kulture in civilizacije, z velikimi žrtvami so ustvarili toliko šolstva, da sodelujejo danes Eskimi sami že celó na vodilnih mestih uprave. Silno so jim olajšali tudi njihov dotedanji trdi boj za golo življenje. Medtem ko so se preživljali dotlej skoraj le od morskih psov, so ustvarili Danci na Grenlandiji moderno in naravnost

znanstveno organizirano ribarstvo in razširili tam celó ovce-rejo, vrtnarstvo in razne druge pridobitne panoge, izboljšali so dotlej žalostne zdravstvene razmere Eskimov, jih rešili pogostne lakote in jim z živahnimi trgovskimi stiki omogočili dobavo dotlej nepoznanih in nedostopnih tvarnih dobrin.

Jasno je pa, da ta danska ledena »kolonija« ne more sprejemati bog ve koliko izseljencev. Izseljenstva Danci skoraj sploh ne poznajo. Sicer so jih zlasti južnoameriške države zaradi njihove visoke kmetijske kulture ponovno vabile v svoje meje, toda zaman. To je tudi razumljivo, kajti tako ugodnih življenjskih pogojev gotovo ne bi nikjer več našli. Čeprav se je namreč prebivalstvo Danske zadnjega pol stoletja približno podvojilo (na slovenskem ozemlju se je pa od leta 1800 do 1921 pomnožilo komaj za 40%), o kaki pregosti naseljenosti oziroma pomanjkanju zemlje za zdaj sploh še ni govora. Skoraj prav ves prirastek prebivalstva je namreč zaposlila industrija. Ker Danska nima ne surovin in ne pogonskih sredstev, je mogla nastati ta šele z razvojem modernih prevoznih sredstev, njen temelj pa tvorijo kmetijstvo, umetna obrt in visoka kulturna stopnja vsega naroda. Čeprav dela danska industrija predvsem za domači trg, najde za svoje visoko kvalitetne proizvode vendarle lahko odjemalce tudi daleč v zamejstvu, dà, lahko bi rekli po vsem svetu.

Posebno značilen za dansko industrijo je njen organski razvoj. Silen razmah kulture je dvignil vse panoge kmetijstva, posebno jih je pa osredotočil na mlekarstvo in živinorejo. To je rodilo potrebo po najmodernejših opremljenih mlekaren, klavnic, hladilnic i. dr.; razvila se je industrija, ki ne zadovoljuje le domačih potreb, temveč uživa tudi največji ugled na svetovnem trgu. To je nujno vodilo še do cele vrste industrij, ki skrbé za najrazličnejše pomožne potrebščine, kakor za razna prevozna sredstva za živila, za higienske priprave, razne posode, najrazličnejša olja, močna krmila i. dr. Kot posebna panoga slovite danske živilske industrije se je razvila tudi nič manj priznana industrija pijač, zlasti piva, likerjev, špirita, kvasa, mineralnih vod itd. V tesni zvezi z živilsko industrijo je tudi proizvodnja cele vrste medicinskih sredstev in preparatov.

Druga velika skupina danske industrije je v zvezi s pomorskim značajem dežele. Danske ladjedelnice uživajo največji ugled po vsem svetu, v gradnji ladijskih motorjev in še nekaterih drugih delov ladijske opreme pa zavzema Danska celó vodilno mesto, enako tudi v gradnji specialnih ladij za prevoz raznih vrst živil. Od gradnje ladijskih motorjev se je potem organsko razvilo tudi izdelovanje motor-nih vlakov, ki vozijo danes po vseh kontinentih, enako kakor danski motorni čolni po vseh morjih.

Tretjo skupino tvori proizvodnja cementa. Visoko razvite domače cementarne so rodile potrebo po izdelovanju moderne opreme cementaren; tretjina današnje svetovne cementne proizvodnje izhaja iz cementaren, ki jih je opremila danska industrija.

Končno imamo še celo vrsto industrij, ki so v zvezi z že spredaj omenjeno umetno obrtjo ali so pa zopet organsko nastale kot izraz potreb v veliki blaginji živečega naroda.

Navzlic tej visoko razviti danski industriji pa tvori vendarle kmetijstvo slej ko prej temelj vsega danskega gospodarstva. Vrednost danske kmetijske proizvodnje namreč še vedno prekaša vrednost vse obrtne in industrijske proizvodnje, a tudi vsa živilska industrija je prav za prav le organski podaljšek kmetijstva. Čeprav se bavi s kmetijstvom komaj slaba tretjina prebivalstva, moramo vendarle gledati v Danski še vedno predvsem kmetijsko državo, seveda pa

nikakor ne po vzorcu siromašnih vzhodnih in južnovzhodnih evropskih kmetijskih držav. Medtem ko se pri nas posamezne kmetijske panoge zadnjega pol stoletja bistveno skoraj niso premaknile z mrtve točke, se je na Danskem število goveje živine podvojilo, število prašičev in perutnine pa pošterilo. Zato pa danski kmet lahko izvaža skoraj za deset milijard dinarjev letno samih kmetijskih proizvodov in pri tem sam silno dobro živi, medtem ko je pri nas še tisti neznatni izvoz, kolikor ga imamo, dejansko — pri-stradan.

Visoko razvita industrija in še više stoječe kmetijstvo sta seveda tudi temelj izredno živahne trgovine. Veliki blaginji prebivalstva ustreza velik konsum potrebščin, zato je notranji trg zelo živahen, v enaki meri pa tudi zunanja trgovina. V tem pogledu stoji Danska — sorazmerno seveda — med prvimi državami na svetu. Danska trgovina se je dvigala vzporedno s kmetijstvom in industrijo izza srede preteklega stoletja. Do srede druge polovice preteklega stoletja se je trgovina jako patriarhalno vršila med kmeti in starimi trgovskimi hišami, ki so kupovale od kmetov vse njegove proizvode in mu prodajale vse potrebščine. V zadnjem polstoletju je pa dobila ta trgovina čisto druge, moderne oblike in se razvila v kapitalno zelo močne koncerne, ki plasirajo visoko kvalitetne danske proizvode na vedno novih in novih svetovnih trgih in dovajajo domovini potrebne surovine in druge proizvode, ki jih potrebuje. Z izrednim dvigom trgovine je v ozki zvezi tudi nagel dvig Københavna kot trgovskega središča vseh dežel ob Baltičkem morju.

Končno še besedo o današnji usodi Danske, ki so jo Nemci v začetku aprila dobesedno čez noč, nepričakovano in brez odpora zasedli. Po vsem, kar sem povedal o tej res v vseh pogledih vzorni deželi in narodu, se bodo zdeli zadnji omenjeni politični dogodki komaj razumljivi. Toda stvar je mnogo preprostejša, kakor bi si na prvi pogled mislili. Predvsem so Danci majhen narod. Zadnjikrat so se vojskovali leta 1864 z dvema velesilama, Avstrijo in Prusijo, ter bili seveda spričo velikanske premoči z lahkoto premagani. Ker živé že cele rodove v najtesnejši duhovni povezanosti s svojimi bratskimi nordijskimi sosedi na severu, a na jugu mejé le na močno Nemčijo, na kako vojsko sploh niso več mislili. Vsa novodobna politična prerivanja evropskih velesil se Skandinavcev sploh niso dotikala in tudi Nemčija ni nikoli izražala kakršnih koli zahtev glede tako miroljubnega severa. Zato so se čutili vsi nordijski narodi politično popolnoma varne in so v tem prepričanju sploh opustili skoraj vsako oboroževanje.

Seveda pa tudi Danci niso imeli niti najmanjših zahtev proti komur koli. Versajska mirovna pogodba jim je brez kakih posebnih prizadevanj vrnila Schleswig, tako da je tekla državna meja približno po narodnostni meji. Dobili so pač nekaj tisoč Nemcev, katerim so dali seveda prav vse narodnostne svoboščine, a približno prav toliko Dancev je ostalo tudi še nadalje v Nemčiji, ker se državna meja, kakor še po mnogih drugih evropskih predelih, pač ni mogla potegniti drugače. Nemci so to stanje vedno lojalno priznavali, zato seveda nikomur niti na misel ni prihajalo, da bi moglo priti kdaj med obema državama do kakih nevarnih in pogubnih trenj.

Tako so bila vsa njihova prizadevanja osredotočena le na čim najvišji dvig lastne notranje duhovne in stvarne kulture.

KIPAR IVAN RENDIĆ

VIKTOR STESKA

Leta 1885 je umrla predilniškemu tovarnarju v Tržiču Glanzmannu hčerka Alice. Žalostni oče je naročil dalmatinskemu kiparju Ivanu Rendiću, naj napravi nagrobnik tako, da bo upodobljen angel, ki nese dete proti nebesom. Umetnik je to misel upodobil tako lepo, da spada ta nagrobnik med najlepše v naši domovini.

Ivan Rendić (1849–1952) je bil rojen v Imotskem blizu Splita v Dalmaciji; svojo mladost pa je preživel na otoku Braču, ki je največji dalmatinski otok blizu Splita. Oče je bil namreč na Braču podjetnik v marmornih kamnolomih.

V Rendićeve mladosti se je začela borba Hrvatov proti Italijanom, ki so si, čeprav v manjšini, lastili nadoblast nad Hrvati. Rendić je bil navdušen Hrvat in to priznaval tudi, ko je bival v Italiji in Trstu. Vedno je trdil: Sono Croata (Hrvat sem).

Svoj uk v kiparstvu je Rendić pričel v Italiji, in sicer v Benetkah. Njegov učitelj je bil Moscotta. Tedaj kiparstvo v Italiji ni bilo na višku, ker je prevladovalo slikarstvo. Duh tedanjega časa sploh, posebno pa v umetnosti, se je nagibal k realizmu; zato ni čudno, da se je tega duha navzel tudi Rendić prav tako kakor njegov mojster, pri katerem je Rendić delal pet let. Poleg mojstra mu je bil vzornik tudi kipar Dupre, čigar Cavourjev spomenik stoji v Turinu. Značilen za Rendića je njegov kip pesnika frančiškana Kačiča v Makarski.

V 24. letu se je Rendić nastanil v Trstu. Tu je napravil dekoracijske alegorične podobe pred tržaškim kolodvorom in potem vodnjak za Dubrovnik.

Dokler se je Rendić držal realizma, je dobro delal, ko pa je prestopil meje realizma, so njegova dela slabša, n. pr. grobnica Preradovića na Mirogoju ali spomenik istega generala in pesnika pred Umjetničkim paviljonom v Zagrebu. Kritiki so mu očitali, da dobro posnema naravo, da pa nima domišljije in individualnosti, zato tudi ne sposobnosti za monumentalnost.

Rendić je bil duhovit človek in znan šaljivec. Na starost se je naselil v Supetru na Braču in je tam tudi sklenil svoje življenje l. 1952. Pokopali so ga na supetarskem pokopališču. Njegovega groba zastonj iščeš, ker nima napisa. Grobnica njegovih sorodnikov je bila že polna, zato so ga zagrebli v drugo grobnico. Ko sem stal ob njegovem grobu, so mi prišle na misel Aškerčeve vrstice:

Tu torej gomila zdaj tvoja leži,
tu torej zdaj srce pokojno ti spi.

Umrli je brez imetja, dovolil pa si je šalo, da je v svoji oporoki zapisal svojim znancem milijonska volila.

Ceprav na njegovem grobu ni njegovega imena, pa govorijo na supetarskem pokopališču o njem njegova dela.

Za Franasovića Mihovila je napravil nagrobnik: žalostna Mati božja sedi; ob njenih nogah pa leži s križa sneto mrtvo truplo Zveličarjevo. Na levi strani drži angel nad njim krono. Spomenik je ulit iz bronu in zelo lep.

Drugi nagrobnik je l. 1909 izdelal za Marka Vuškovića. Na kamnitnem spomeniku je Kristusova s trnjem kronana glava z dolgimi, na obe strani padajočimi lasmi. Tudi ta podoba je iz bronu.

Tretji spomenik je grobnica, ki jo je naročil ondotni rojak, ameriški milijonar Petrinović. Ta grobnica je pritična kapela iz samega braškega marmorja s preprostim oltarjem. Petrinoviću pa se je ta sicer draga grobnica

zdelo le presiromašna, zato je dal kiparju Rosandiću delati mogočen mavzolej, ki je 18 m dolg in 11 m širok; njegov kupolasti vrh se zelo daleč vidi.

Ceprav je bil Rendić velik umetnik, se mu vendar ni vse posrečilo. Starčevićev spomenik v šestini ne bi bil prenapačen, ko bi ga ne motil podstavek. Svoje spomenike je Rendić rad krasil z narodnimi okraski, n. pr. s trakovi raznih domačih cvetic v mozaiku.

S tržaškim nagrobnikom si je postavil tudi na Slovenskem dostojen spomenik.

ŠE O ROVAŠIH

LEOPOLD STANEK

Dr. Josip Žontar je v 9. številki Mladike zanimivo poročal o lesenih rovaših ali roših kot najstarejših pravnih listinah, ki jih je dobiti še v Beli Krajini. V izpopolnitev dosedanjih ugotovitev bi rad nekaj povedal o njih iz gornjeradgonskega okoliša v Prlekiji.

Preprosta palica (kol) za računanje se najprej rabi pri trgatvi: na en rob se vrezujejo znaki (zareze) za število brent (püt), ki jih odnese na prečo. Vsaka deseta zarez se napravi okrog in okrog.

Tudi pri merjenju žita ob mlačvi se delajo podobne črte s kredo ali s svinčnikom, in sicer na mlatilnico, velnico ali kar na vrata. Črte so vedno preproste in vsaka deseta je drugačna, ker služi za odmero lastniku parne mlatilnice ali mlatilcem. Vse te zareze in črte torej kratko nadomeščajo pisanje števil.

Najbolj zanimivi in pravna listina v pravem pomenu besede so tako zvani »špani« (anspannen?), ki se uporabljajo še dandanes kot nekakšno plačilno sredstvo (ček?). To so štirioglate ploščice iz pločevine z vtisnjeno hišno številko in začetnimi črkami imena gospodarja, ki jih daje

Ivan Rendić: Nagrobni spomenik.

težakom za vsak delovni dan. To so primeri, če gospodar dela ne poravna s kakšnimi pridelki, z oranjem ali z vožnjami, pa ni vedno tekočega denarja pri hiši. »Špani« so lepo nabrani na vrvi ali žici in se dajejo za vsak »tabrh« (Tagwerk). Obračun se vrši na novega leta dan. Če je »tabrh« zgubil kako ploščico, je ob zaslužek enega delovnega dne, ki se sicer nikjer posebej ne zapisuje. Običaj te pravne listine se je ohranil do najnovejšega časa.

NEKDANJI NAŠ DENAR V SLOVENSKIH PREGOVORIH

IVAN ŠAŠELJ

Cekin

Bolje je z mladim praprot žeti, kakor s starim cekine šteti.

Dekle pridna in lepa za oko, odtehta cekinčkov sto; nemarna in lepa pa ni več vredna ko puhla repa.

Rumen ko cekin.

Za cekine, petice — ne slepijo lisice.

Dukat

Hodi, hodi, saj ti ni korak za dukat!

Vreden je zlata in dukata.

Goldinar in rajniš

Brez vinarja ni goldinarja.

Komur krajcarja ni mar, ne bo rajniša gospodar.

Groš

Kdor ima groš, ta je mož.

Kdor ima podalcem groš, ta je mož.

Ne kupuj za goldinar, kar moreš dobiti za groš.

Pet krav za en groš.

Pri grošu ni prijatelja ne brata.

Slab groš več ljudi pozna.

Zastonj veš Rim za en groš, če pa groša ni.

Zdaj pa imaš iz groša drobiž!

Krajcar

Kdor ne hrani krajcarjev, ne bo štel cekinov.

So si podobni kakor pokrajcarski pipci.

Sta si podobna ko dva krajcarja.

Za pridnega za vsakim grmom kos kruha, pod vsakim kamnom krajcar.

Petak

Zdaj imaš iz petaka drobiž!

Petica

Dohtar pravice — prijatelj petice.

Petica — mož.

Petica mož.

Star mož, staro vino, staro žito, stara petica in stara mera, to je kaj vredno.

Stara petica — stara resnica.

Za pridnega za vsakim grmom petica.

Repar*

Dokler imam repar svoj, vsak mi pravi: Bratec moj!

Pet reparjev petica.

* O reparjih sem pisal obširneje v Mladiki leta 1936, str. 191—193 v spisu: Nekaj razlag k nekaterim slovenskim narodnim pregovorom.

Rubelj

Ne drži sto rubljev, mari drži sto drugov.

Vinar

Boljši je vinar pravičen, ko zlat krivičen.

En krivičen vinar sto pravičnih ujé.

Kdor ni bogat, vinar ima rad.

Z vinarji se prihranijo goldinarji (ali: zlati).

Zlat

Kdor ne hrani par, ne šteje zlatov.

Konj za sto zlatov tudi crkne.

NOVE KNJIGE

Sveta Terezija Deteta Jezusa: POVEST DUŠE, kakor jo je spisala sama. Po francoskem izvirniku prevedel Karmel na Selu. Ljubljana 1940. — Med življenjepisi znamenitih osebnosti zavzemajo svetniški, ki so jih napisali oni sami, posebno odlično mesto. Razmeroma so redki, ker glavna svetniška lastnost, ponižnost, svetnikom ne dá, da bi storili kaj za svojo svetno slavo. Morajo imeti razlog duhovnega značaja, da zaradi višjih ciljev premagajo odpor zoper objavljenje. Tako je bilo sv. Avguštinu pri pisanju njegovih Izpovedi, kakor pravi Jakob Šolar v uvodu (na strani XIV) k Sovretovemu prevodu tega dela, »brez dvoma predvsem do tega, da proslavi božje usmiljenje, ki ga je doživljal na sebi in ga gledal v stvarstvu«. Podobno velja o sv. Tereziji Avilski, veliki španski svetnici in obnoviteljici karmeličanskega reda, ki je napisala svoj življenjepis po naročilu svojega spovednika. Tako hoče tudi sv. Terezija Deteta Jezusa v svoji, sedaj na slovensko prevedeni Povesti duše »opevati usmiljenje božje, katero bom slavila vso večnost«. Kakor je rekla, bo v knjigi, ki jo je napisala po naročilu svoje samostanske predstojnice, »več o tem, kako mislim o milostih, ki mi jih dobri Jezus naklanja, kakor pa o tem, kako je potekalo moje življenje«. Razumljivo je, da so svetniki, če so že pisali o svojem življenju, opisali to, kar jim je bilo najvažnejše, namreč svoj odnos do Boga in življenja z Bogom, vse drugo pa predvsem le v luči tega osrednjega življenjskega namena. — O sv. Tereziji Deteta Jezusa in o njeni knjigi »Histoire d'une Ame (Povest duše), ki je v milijonih izvodih razširjena po vsem svetu, je v kratki dobi 45 let od njene smrti (1897) slovstvo obilno naraslo. Teologi in laiki so se bavili z vprašanjem nenavadne poljudnosti in velikanskega vpliva te v dvojnem smislu »mlade« svetnice. Navesti hočemo le nekaj tega, kar so o njej sodili papeži, gotovo najbolj poklicani sodniki. Ob razglasitvi dekreta o junaških Terezijinih krepostih dne 14. avgusta 1921 je papež Benedikt XV. z vznesenimi besedami slavil vrline »duhovnega detinstva«, ki docela označujejo življenje sv. Terezije in ki je v njih »skrivnost svetništva«; pokazal je s svetopisemskimi izreki, kako je božji Učenik označil duhovno detinstvo kot nujen pogoj za dosego večnega življenja. Po papeževih besedah duhovno detinstvo ni nedozorelost, temveč le nasprotje oholega mnenja o lastni osebi, nasprotje domišljavosti, češ da moremo s človeškimi sredstvi doseči nadnaraven namen, nasprotje varljivega zanašanja na lastne moči ob nevarnosti in skušnjavi; na drugi strani pa to detinstvo vključuje živo vero v božje bivanje, dejansko priznanje njegove moči in njegovega usmiljenja ter zaupanja v božjo previdnost, ki nam daje milost, da se izognemo vsemu hudemu in dosežemo vse

dobro. Papež Pij XI. je 11. februarja 1925 razglasil dekret o potrditvi čudežev za prištetje sv. Terezije blaženim in v daljšem govoru omenil, da je »Bog sam, ki ga občudujemo v zares junaških krepostih tega čisto nebeškega bitja«. Isti papež je ob razglasitvi Terezije za svetnico 17. maja 1925 dejal, da se ne smemo čuditi, če se je v tej sveti redovnici izpolnila beseda Kristusova: Kdor se torej poniža kakor ta otrok, tisti je največji v nebeškem kraljestvu. (Mt 18, 4.) Nadaljeval je: »Božji dobroti je bilo torej vseč, da jo obdaru in obogati s povsem nadnaravnim darom modrosti. Duh resnice ji je odkril in jo učil to, kar navadno prikriva modrim in razumnim in kar odkriva ponižnim. Dosegla je zares takšno znanje o nadnaravnih stvareh, da je mogla začrtati drugim varno pot zveličanja.« Prelepi govor kardinala Pacellija, sedanjega papeža Pija XII., ki ga je imel 11. julija 1957 ob posvetitvi bazilike v Lisieuxu, je deloma preveden v slovenskem prevodu »Povesti duše« (str. 21–24). Kot zastopnik papeža pri tej slovesnosti je med drugim dejal: »Mala karmeličanka, pa še komaj mladenka, je še prej ko v pol stoletju dosegla dolge vrste učencev. Učeni moške postave so postali v njeni šoli spet otroci; najvišji pastir jo je povišal in jo vedno ponižno prosi pomoči; še v tem trenutku je na vseh koncih sveta milijon in milijon duš, na katerih notranje življenje je blagodejno vplivala knjižica: Povest duše.« — Poleg svojega glavnega verskega pomena pa ima Povest duše tudi svojo leposlovno vrednost. Umetninam, kot so Izpovedi sv. Avgušтина in lastni življenjepisi »Vida« — življenje) sv. Terezije Avilske, se sedaj dostojno približuje Povest duše sv. Terezije Deteta Jezusa; po razširjenosti in priljubljenosti pa utegne biti Povest duše celo na prvem mestu. Sv. Terezija ni bila samo umsko, temveč tudi umetniško zelo nadarjena kot slikarica, pesnica in pisateljica. Udeleževala se je največ kot pisateljica, ko je morala po naročilu svoje predstojnice opisati svoje življenje. Kakor njen kristalno čisti značaj je tudi njen slog čist in prozoren, tako da postanejo pod njenim peresom tudi težka vprašanja jasna in vsem dostopna. — Sedaj imamo to lepo, klasično delo prevedeno na slovenski jezik iz najnovejše francoske izdaje. Slovenski prevod je zvesta slika francoskega izvirnika, tudi kar zadeva izražanje tehničnih in globokih misli v preprosti, jasni in ljubeznivi obliki. Seveda je bilo le s svobodnim prevajanjem mogoče posneti pisateljske vrline sv. Terezije, zato pa tudi celotnega vtisa ne moti, če je prevod v posameznostih tu pa tam precej svoboden. V knjigi je še več kot Povest duše; dodane so najlepše pesmi sv. Terezije in izbor njenih pisem, v katerih se izraža mogoče še bolj kot v Povesti njena svetniška duša.

Dr. Leonid Pitamic.

KNJIGE SLOVENSKE MATICE ZA LETO 1940. — Matica je za leto 1940 izdala tri prav zajetne knjige, dve leposlovni in eno znanstveno, s čimer utrjuje vsebinski izbor svojih del v zadnjih letih. Jože Pahor je pod naslovom Matija Gorjan napisal »roman iz velikega upora slovenskih kmetov proti fevdalcem leta 1515«. Ob glavno osebo, študenta Gorjana, ki ga spočetka zvabi vase plemiški krog, pa se potem popolnoma spoji s kmečkim uporniškim gibanjem in mu je celo nekakšen voditelj, je razvrstil množico slovenskih in tujih ljudi iz kmečkega in plemiškega sloja, tako da imamo pred seboj skupnostno sliko množice v času preloma iz srednjega v novi vek. Zgodovinskih povesti o kmečkih uporih na Slovenskem v 16. stoletju imamo že precej, a poleg Pregljevih Tolminec, ki pa rišejo upor iz naslednjega stoletja, je to naš gotovo najboljši roman. Pisan je

zelo spretno in dovolj pravično na vse strani. Nekaj krajevne in časovne barve bi delo še izpopolnilo. Škoda, da ne bo prišla med široke slovenske množice, ker so izdaje Slovenske Matice omejene na sloj izobražencev. — Miška Kranjca Povest o dobrih ljudeh ni tako obširno delo (316 strani proti 403 stranem Pahorjevega romana), toda kljub temu delo napravlja na bralca vtis pregostobesednosti in enolične razvlečenosti. Zdi se, da je to idilično povest ali pravljico, kot jo včasih sam imenuje, napisal Kranjec v urah oddiha, ko je popolnoma pozabil na vso miselno težo in grmado problemov, ki so se mu kopičili v vseh dosedanjih delih. Tu je široko, lagodno kramlajoče povedal preprosto zgodbo, s katero je hotel izraziti svojo vero v dobrega človeka, v dobroto in ljubezen, na kateri sloni svet, kot pravi sam. S tem je Kranjec ustvaril v vrsti svojih problemskih in dokaj mračnih povesti in romanov neko novost, ki je celo njemu doslej nasprotno kritiko veselo presenetila. — Znanstvena knjiga Miroslava Goršeta (na 238 str.) je monografija dr. Valentina Zarnika (1837–1888), narodnega buditelja, pisatelja in politika v prvih treh najboljših razgibanjih desetletjih avstrijske ustavne dobe. Marsikaj v monografiji že poznamo iz različnih slovstveno in političnozgodovinskih del, le da je tu Zarnikova slika podana v celoti. Življenjepis je pisan lahko in preprosto, po znanstveni strani bi delu celo očital tu in tam lagodnost, ki nekaterih še spornih vprašanj ni rešilo, čeprav je bila tu prilika.

Viktor Smolej.

N A Š E S L I K E

NOVE JAKČEVE RISBE IZ JESENISKIH ŽELEZARN

V slovenski sodobni upodabljaljoči umetnosti le zelo poredkoma najdemo tudi motive iz življenja naših industrijskih delavcev, dasi more dojemljivo umetnikovo oko tudi v sicer treznih oblikah sodobne tehnike najti premnoge lepote. Zlasti je v plavžih in livarnah, kjer obdelujejo železo ob odprtem ognju, marsikaj zanimivega in privlačnega, bodisi po svoji barvni ali oblikovni mikavnosti.

Lansko jesen je prebil več mesecev slikar in grafik Božidar Jakac na plavžih in železarnah Kranjske industrijske družbe na Savi pri Jesenicah. Plod teh večmesečnih študij so zajetne mape osnutkov, risb, bežnih opazovanj in študij. Zanimalo ga je v teh industrijskih podjetjih prav vse: od fantastično čudnih zunanjih oblik poslopij, peči in naprav do razgibanega življenja v prostranih tovarniških delavnicah, kjer se zdi, da pritlikavci strežejo silnim pečem in mogočnim napravam, iz katerih bruhajo ognjeni zublji in lije žareče železo. Morda so Jakca še bolj zanimale barvne igre, kakor pa v črno-belem podani obrisi vsega, kar je videl v železarni.

V zbirki, ki jo objavljamo, smo skušali v kratkem podati ves potek dela od začetka do tedaj, ko je surovo ulito železo pripravljeno za obdelovanje. Tako nam kaže ena izmed risb, ki so vse izvršene s črno in rdečo kreda, zunanost visokega plavža, ki je v obratu. Močan sij razsvetljuje okolico, kjer so videti različni dimniki, prezračevalne naprave, mostovi, železniške proge, žerjavi in vse drugo, kar daje slikovitost podobnim obratovalnicam. Nato kaže spet risba prizor, kjer delavci pred gorečim plavžem ogledujejo,

kako napreduje topljenje rude. Peči same ni videti. Vendar pa kaže napeto pričakovanje delavcev, ki zro proti žarečemu kurišču, da bo kmalu prišel trenutek, ko bo treba prebosti steno plavža, da bo mogla tekoča razbeljena kovina izteči v pripravljena korita. Spet druga risba kaže, kako z ogromnimi posodami, obešenimi na žicah, prenašajo vdrugeč, v martinarni spet pretopljeno kovino, da jo nato izlivajo v pripravljene manjše posode. Radiranka prikazuje delo v martinarni, kjer čistijo priprave, kamor dospe v martinovih pečeh poplemeniteno železo. Zanimiv je tudi način, kako preskušajo pravkar pridobljeno kovino na mehničnem nakovalu glede trdnosti in odpornosti. — Da so pa umetnika mimo topilnih peči, strojev in raznih drugih plavžarskih naprav v prvi vrsti zanimali ljudje, ki jim strežejo, ni čudno. Saj je toliko resnične veličine in moči v izrazih in kretnjah teh ljudi, ki kroté ogenj in ravnaajo z razbeljeno gmoto, da jim mora biti pokorna. Za to izredno naporno in nevarno delo je treba res krepkih mišic, mirne narave in jasnega duha ter velike volje in vztrajnosti. Tako hranijo Jakčeve mape dolgo vrsto veleznanimih bežnih skic, ki predstavljajo pravo galerijo teh tihih junakov dela, ki so tako značilni za današnjo dobo.

Božidar Jakac je tudi s temi svojimi risbami iz industrijskega okolja pokazal svoj veliki talent in pronicavi risarski smisel. Z neznatnimi sredstvi ume nazorno podati podobo dogajanja, da predoči gledalcu živo in kar prijemljivo prizor. Zlasti risbe, kjer uporablja nasprotje sence in svetlobe, dosežejo izredno krepke učinke. Tudi edina radiranka, ki jo je doslej dovršil po teh zasnovah, kaže, da je snovno in tehnično enako krepko zajel predmet. V slovenski grafiki je to nedvomno eden prvih, gotovo pa eden najboljših listov iz industrijskega področja. Škoda, da ni Jakac dovršil večjega števila radirank in da ni imel prilike tudi iz drugih oddelkov jeseniških tovarn zbrati tako zanimivo in pisano zbirko motivov, kakor so ti od plavžev in iz martinarne.

Riko Debenjak: KMEČKA MADONA. Sredi septembra je Društvo slovenskih likovnih umetnikov odprlo v ljubljanskem Jakopičevem paviljonu razstavo slik in risb svojega člana Rika Debenjaka. Doslej mladi dvaintridesletni slikar v Sloveniji še ni razstavljal, pač pa se je udeležil razstav v Beogradu, Parizu in Haagu. O umetniku, ki leži zdaj hudo bolan v ljubljanski bolnici, bomo v kratkem pisali kaj več in objavili venec njegovih del. Danes prinašamo samo njegovo Kmečko Madono. S to sliko je Debenjak po svojih lastnih izpovedih hotel prikazati vernost trdoživnega slovenskega kmeta, ki dela na svoji skopi in siromašni zemlji. Kakor stari, stoletni hrast, ki ga je vihar že nalomil, pa le spet poganja, tako trdno stoji na teh bornih kraških tleh. Madoni, ki je z Jezuškom prišla h kmetu v vas, ponuja le-ta kruha in vina. Madona je že vzela v desnico kozarec z vinom, kmet ji z levico ponuja kos kruha, Jezušček pa sedi med kmetovima otrokoma in zajema iz latvice mleko. Slikar je hotel s to preprosto kompozicijo simbolično pokazati razmerje našega ljudstva, zlasti še goriškega, do vere in rodne zemlje. Debenjak je na desno v ozadju podobe naslikal svoj rojstni kraj, Kanal ob Soči. Podoba je izdelana v izrazito starinskem slogu starih mojstrov, tako da so na njej dobro razločni vplivi vestnih slikarjevih preučevanj klasičnih italijanskih in holandskih mojstrov, deloma pa je viden študij modernih francoskih impresionistov. — O Debenjakovem celotnem delu bomo več pisali prihodnjič.

K. D.

DOM IN DRUŽINA

KUHINJSKO PERILO

STEFANIJA HUMEK

Nabava perila je v teh dragih časih precejšen izdatek. Še dopolnjevanje zaloge upravičeno skrbi nekatere gospodinje. Največ izdamo seveda za posteljno perilo, pa tudi živотно, kuhinjsko in drugo je treba stalno dokupovati, da imamo vsega za potrebo. S pravilnim varčevanjem pa lahko precej prihranimo posebno pri kuhinjskem perilu, t. j. pri pomivalkah, brisalkah za posodo, brisačah, predpasnikih in kar je še drugega perila za kuhinjsko rabo.

Kuhinjsko perilo se zamaže navadno mnogo bolj kot druge vrste perila. Zato je treba pozneje pri pranju uporabljati vse sile in sredstva, da ga očedimo, kar mu seveda ni v prid. S pranjem ga počasi uničujemo. Toda pri uporabi kuhinjskega perila lahko pazimo in ga prav s tem precej dolgo ohranimo. Prav nič ni potrebno, da so razne brisalke in druge cunje konec tedna ali že po nekaj dneh kar črne in polne vseh mogočih madežev. Pravilno ravnaajo s tem perilom tam, kjer ni videti na njem, ko ga dajejo v perilo, nobene vidne nesnage in madežev. Poglejmo torej, kaj mora gospodinja vedeti in upoštevati pri uporabi tega perila.

Sestavine in izdelovanje

Kakor so naprodaj najrazličnejše tkanine za zastore, živотно in drugo perilo, tako se dobe tudi razne tkanine za perilo, ki ga rabimo v kuhinji. V starih časih so uporabljali za brisanje posode skoraj samo platno. Danes je platno predrago, zato izdelujejo tovarne kuhinjsko perilo iz drugih tvarin, največ iz bombaža, iz mešanice bombaža in platna in v zadnjem času celo iz mešanice umetne svile, bombaža in platna. Izdelki so vedno popolnejši, ker posebni zavodi stalno preskušajo vse potrebne lastnosti. Blago za kuhinjsko perilo, predvsem za brisalke, mora imeti tri važne lastnosti: hitro mora vpijati vodo, pri uporabi ne sme puščati vlaken in mora biti močno, da je kljub pogostemu pranju dosti trpežno.

Kako ga uporabljamo

Bakteriologi so kuhinjske pomivalke in brisalke že večkrat omenjali kot nosilke bakterij in to posebno v gospodinjstvih, kjer je navada, da cunjo pomivalko po končanem delu kar malo ožmo in mokro ter stisnjeno v kepo pusté v skledi ali koritu za pomivanje do prihodnje uporabe. To je zelo napak, a žal še marsikje v navadi. Po pomivanju je treba cunjo do čistega izprati in obesiti, da se posuši. Pomivalka mora biti zarobljena ter zaznamovana kakor drugo perilo, pa tudi v pranje mora redno z njim. To je važno iz zdravstvenih razlogov, ker le tako moremo govoriti o snagi pri pomivanju posode.

Med kuhanjem in pri delu po kosilu je treba na kuhinjske brisalke, brisače, predpasnike in drugo paziti, da jih po nepotrebnem ne zamažemo. Nič umazanega ne brišimo s cunjami, ampak očistimo s papirjem, ki ga takoj nato lahko vržemo v smeti. Drugod so v ta namen naprodaj cunje iz papirja, ki so velika pridobitev za gospodinjstvo. Pri nas jih še ne izdelujejo. Vendar namesto njih lahko uporabljamo drug mehkejši ali časopisni papir, kar pač imamo. Časopisni papir, narezan na manjše kose ali stisnjen v kepe, naj bo vedno čim bliže pri roki. Z njim vse, kar ni čisto,

pobrišemo, ne da bi se pri tem umazali, kuhinjske cunje pa ostanejo lahko še dolgo snažne.

Prav tako pazimo na brisače za roke. Čeprav se nam mudi, rok ne smemo obrisati, ako jih nismo do čistega umili. Brisača je za to, da roke osuši, ne pa da pobira nase umazanost. Gumijast predpasnik za grše delo varuje belega, ki ga opašemo za kuho. Dobijo se razne vrste, ki so prav dobre.

S papirjem očistimo vso jedilno in kuhinjsko posodo pred pomivanjem, z njim zdrgnemo črne mastne železne pekače, deske za sekljanje, ploščo na štedilniku in tako dalje. Vse, kar je grdega in s čimer bi kuhinjsko brisačo zamazali, pobrišemo, oziroma očistimo s papirjem. Pomnimo, da so brisalke samo za čisto posodo in orodje, za pomivalno korito ter za desko, kjer se posoda odteka.

Pomivanje in pomivalnik

Pa tudi s pravilnim pomivanjem posode hranimo perilo. To je važno tudi za zdravje, saj se z vilicami, žlicami, robovi skodelic in kozarcev prenašajo bolezni, med temi tudi prehlad. Posodo, ki smo jo zunaj in znotraj očistili s papirjem, umivajmo vedno v čim bolj vroči milnici, kolikor pač vzdržijo roke. Gospodinje se pomivanju posode v milnici, žal, kar ne morejo privaditi. Vendar je pomivanje v milnici samo v korist kuhinjskemu perilu, zdravju in splošni snagi v gospodinjstvu. Ako posodo potem še dobro splaknemo v vroči vodi, ne bo sledu o milu, posoda pa se hitro sama posuši, da je niti ni treba brisati.

Trajanje kuhinjskega perila je pa seveda veliko odvisno tudi od tega, kako imamo urejeno pomivalno napravo. Če je na razpolago dovolj vroče vode in je korito opremljeno z brizgo za vročo vodo, posodo hitro splaknemo do čistega s tem, da jo pobrizgamo z vročo vodo. Tako splaknjena posoda se hitro sama posuši. S tem prihrani gospodinja perilo in čas. Korito, ki ima dva dela, je pripravnejše. V prvi predel si napravimo milnico, v drugega pa mrežo za odtekanje, kjer posodo splakujemo. Iz tople milnice devamo posodo sproti v drugi predel, kjer jo končno z brizgo speremo do čistega. Seveda je še boljši in urnejši električni stroj za pomivanje, ki ga namestimo na priročnem kraju. Voda v električnem pomivalniku je namreč lahko dosti bolj vroča, ker ne pridemo z roko v dotiko.

Pranje

Navzlic pravilnemu ravnanju dobé pomivalke in brisalke v kuhinji rade zamolklo barvo in kakšen madež. Dobro je, ako jih čim večkrat menjamo in temeljito operemo, kakor drugo belo perilo. Vendar jih ne smemo prati skupaj s takim perilom, od katerega se trgajo vlakna, ker se ta rada primejo kuhinjskega perila, kar vidimo šele pozneje na posodi, ko jo umivamo ali brišemo.

Koristno je, če jih sem pa tja tudi belimo na soncu ali z umetnim klorovim belilom. Z beljenjem ne obelimo samo blaga, ampak tudi oživimo barve vzorca. Belina podlage jih namreč povzdigne, da so bolj vidne. Slabo oprane kuhinjske cunje pa niso samo neokusne in grde, ampak tudi izgube svojo prvotno mehko in ne vpijajo več tako dobro kakor čiste.

Na pazljivo ravnanje s kuhinjskim perilom naj gospodinja navadi tudi svoje pomočnice.

PLETENA JOPICA

ELIZA SKALICKÝ

Hladni jesenski dnevi nas spomnijo, da potrebujemo zopet tople obleke. Ko se noči daljšajo, dobimo tudi znova veselje do pletenja in kvačkanja. Napraviti si moramo toplo jopico z dolgimi ali kratkimi rokavi. Ker pa danes v volni nimamo veliko izbire glede na debelost in barve, lahko pletemo jopico z dvema nitma, če ne dobimo debele, ali damo volno prebarvati, če ne dobimo barve po okusu.

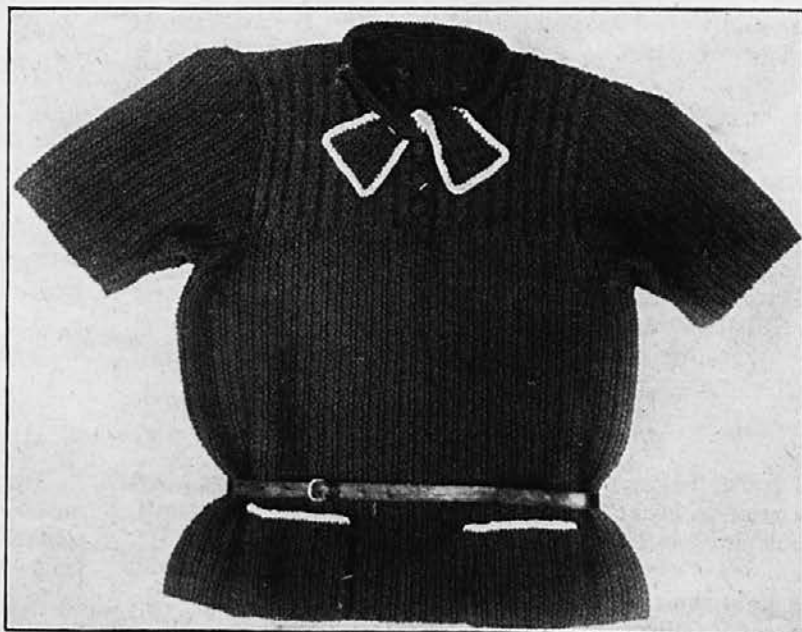
Jopica na naši sliki je iz temnomodre volne. Delana je iz srednje debele volne, in sicer z dvema nitma in z iglami številke 3.

Vzorec: v prvi vrsti delamo dve desni petlji in eno levo, zopet dve desni in eno levo in tako do konca. V drugi vrsti pa delamo leve, kjer vidimo desne, in obratno.

Vzorec pri prsih in na gornjem delu hrbta delamo tako: tri vrste (igle) dve desni, dve levi petlji, četrto vrsto (iglo) pa pletemo na hrbtni strani same desne petlje, da dobimo na licu leve.

Za zadnji del nasnujemo 95 petelj. Delamo osem vrst (igle) enakomerno, nato snemamo na obeh straneh šestkrat po eno petljo, vmes pa pletemo vedno šest vrst (igle). Nato zopet dojemamo na vsaki strani po eno petljo, in sicer štirikrat in tudi sedaj pletemo vmes vedno po šest vrst (igle). Nato nadaljujemo gladko tako dolgo, da meri ves del 36 cm. Za rokavni izrez zazankamo na obeh straneh po šest petelj hkrati. Nato nadaljujemo enakomerno z drugim vzorcem. Ko meri ves del 54 cm, zazankamo po pet petelj pri vsaki igli, vedno v začetku tako dolgo, da nam ostane še 30 petelj na igli; te pa vse hkrati zazankamo.

Za prednji del nasnujemo 104 petlje. Do pod pazduhe delamo tako kot pri zadnjem delu. Za rokavni izrez zazankamo na obeh straneh po osem petelj hkrati, nato pa še trikrat po dve petlji; tako imamo na vsaki strani po 14 petelj manj. Petlje razdelimo na polovico. Nadaljujemo najprej eno stran z drugim vzorcem enakomerno tako dolgo, da meri ves del 51 cm. Nato zazankamo za vratni izrez šest petelj hkrati; potem pa še štiri petlje, pri vsaki vrsti po eno.

Ko meri del 58 cm, vse petlje hkrati izdelamo. Nato napravimo še drugo polovico.

Za rokav nasnujemo 59 petelj. Pletemo deset vrst (igle) gladko, nato pri vsaki drugi igli dojemamo po eno petljo, in sicer 15krat. Ves del meri do okrogline približno 12 cm. Za spodnji rokav zazankamo na eni strani osem petelj hkrati; nato pletemo 4 do 5 cm enakomerno in potem začnemo snemati za okrogline. Pri vsaki vrsti v začetku igle snamemo dvakrat zaporedoma po eno petljo in dvakrat zaporedoma po dve petlji tako dolgo, da nam ostane še 12 do 15 petelj na igli; te pa vse hkrati zazankamo.

Za žepe nasnujemo po 24 petelj in delamo tako dolgo, da merijo 10 cm.

Za ovratnik nasnujemo 14 petelj. Pri vsaki tretji vrsti snemamo na obeh straneh po eno petljo, in sicer trikrat. Ko imamo osem petelj, pletemo enakomerno, da meri ves pasec 56 cm. Potem ravno tako dojemamo, kakor smo v začetku snemali.

Jopico obkvačkamo okoli vratne petlje, okoli rokavov in žepov z belo ali drugačno volno. Pri vratu prišijemo kvačkane gumbe in napravimo šivane zanke.

Kroj jopice je na poli v tej številki in je za velikost 100 cm zgornje širine.

DOBRA KUHARICA

VRANIČNA JUHA Z ZELENJAVO

Kuhaj v dveh litrih vode razno zelenjavo, vsake za majhno pest, n. pr. karfiž, korenje, ohrovt, stročji fižol, vse zrezano na rezance. Razgrej v kozi žlico masti, ji prideni žlico drobno zrezane čebule in 10 dkg izstrgane vranice, dobro zmešaj, da se vranica nekoliko popraži; potresi z žlico moke, premešaj in stresi vso zelenjavo z vodo vred k vranici, osoli in kuhaj vse skupaj še četrť ure.

ZAPEČEN KROMPIR S KISLO SMETANO

Kuhaj 1 kg opranega krompirja četrť ure. Nato ga odcedi, olup, zreži na velike kocke in kuhaj v slani vodi (daj toliko vode, da je pokrit). Kuhanega odcedi, stresi v dobro pomazano kozo, ga oblij s četrť litra kisle smetane in postavi v pečico, da se nekoliko zapeče. Postavi krompir s fižolovo solato na mizo.

STROČJI FIŽOL V OMAKI

Skuhaj v slani vodi 1 kg opranega in na poševne kosce zrezanega fižola. Razgrej v kozi tri žlice olja ali veliko žlico masti, prideni žlico moke in mešaj, da nekoliko zarumeni. Nato prideni strok strtega česna in žličico zelenega zrezanega peteršilja ter mešaj še pol minute. Prideni še žličico gorčice in žlico pretlačenega paradižnika. Omako s fižolovko toliko razredči, da je gostljata, in kuhaj med mešanjem deset minut. Nato prideni odcejeni fižol in postavi jed s krompirjevim pirejem na mizo.

PRAŽEN KROMPIR Z LISIČKAMI

Kuhaj 1 kg opranega krompirja četrť ure. Nato ga olup in zreži na kocke. Deni v kozo tri žlice olja ali žlico masti, krompir, ščep kumne, žlico zrezane čebule, žlico peteršilja, veliko pest zrezanih in poparjenih gob ter toliko tople vode, da je krompir pokrit. Nato ga praži do mehkega. Nazadnje ga polij z žlico raztopljenega surovega masla.

ZAPEČENI MAKARONI Z GOBAMI

Zmešaj 5 dkg surovega masla in en rumenjak, primešaj $\frac{1}{4}$ kg kuhanih in odcejenih makaronov, $\frac{1}{4}$ l praženih gob in sneg enega beljaka. Vse dobro premešaj in stresi v dobro pomazano, pred ognjem varno skledo, polij po vrhu dve žlici kisle smetane in speci.

PETERSILJ ZA ZIMO

Posuši zeleni peteršilj na soncu, ga seseklaj, potresi s soljo, deni v kozarec, zaveži in shrani.

SHRANJEVANJE KUMAR

Popolnoma zrele kumare olup, skrhlijaj in odstrani seme. Stresi jih v skledo in primešaj za vsak kilogram kumar eno seseklano čebulo, osoli in premešaj; tako jih pusti do drugega dne. Nato jih stresi na rešeto, da se odteko, jih še dobro ožmi ter stlači v glinast lonec ali škaf. Povrhu naloži zeljnate liste, desko in kamen. Uporablaj kakor sveže.

ZELENE PARADIŽNIKE

operi, osuši in prereži čez pol. Nato jih stehtaj in daj za 1 kg paradižnikov v kozo $\frac{1}{4}$ kg sladkorja in $\frac{1}{4}$ l vode; kuhaj 15 minut. Nato stresi v sladkorno vodo paradižnike in jih kuhaj deset minut. Počasi jih poberi ven, v ostalo vodo pa deni še $\frac{3}{4}$ kg sladkorja, dodaj limonovih in pomarančnih olupkov, košček vanilje in cimeta ter kuhaj 20 minut. Prideni paradižnike in pusti, da vro toliko časa, da postanejo prozorni, še tople stresi v kozarec in hladne zaveži.

MEZGA IZ MEŠANEGA SADJA

Stresi v lonec $\frac{1}{4}$ kg grozdnih jagod, šest breskev, šest hrušk, eno jabolko in eno nageljnovno žbico, pokrij in pusti, da se na ognjišču zmehča. Nato pretlači, stehtaj in kuhaj s polovico manj sladkorja med vednim mešanjem eno uro.

BRESKVE V SOLATI

Olupi deset breskev in jih zreži, prideni nekaj kapljic limonovega soka, žlico ruma in žlico sladkorja. Posebej skuhaj dve oprani jabolki, jih pretlači in zmešaj z breskvami ter postavi kot močnato jed z otroškimi ali janeževimi piškoti na mizo.

PEČEN PARADIŽNIK ZA SLADKORNO BOLNE

Obriši, zreži in pomoči paradižnik v raztepenem jajcu, nato ga povaljaj v drobtinah (graham kruha) ter speci na surovem maslu.

JABOLČNI NARASTEK Z ENOTNIM KRUHOM

V dobro pomazano pekačo stresi $\frac{3}{4}$ l drobtin od enotnega kruha. Vrhu drobtin naloži $\frac{1}{4}$ kg nakrhlijanih jabolok in jih potresi z žlico sladkorja. Dodaj spet $\frac{3}{4}$ l drobtin in $\frac{1}{4}$ kg jabolok, ki jih zopet potresi z žlico sladkorja. Razmotaj v loncu $\frac{1}{4}$ l mrzlega mleka in eno jajce, polij po jabolkih in speci.

ZAPEČENA KAŠA

Z vrelo vodo operi $\frac{1}{4}$ l kaše, jo stresi v lonec in prilij $\frac{3}{4}$ l vroče vode. Ko nekoliko povre, prideni nekaj zrn soli, žlico sladkorja, košček limonove lupine, žlico olja in $\frac{1}{4}$ l mleka. Ko je kaša gosto kuhana, jo stresi v dobro pomazano kozo in jo v pečici nekoliko zapeci. Postavi s kuhanim sadjem na mizo.

M. R.

ZABAVA IN ŠALA

EPIGRAMI

ROJEN KOMAR

RAZOČARANJE

Kako? Kako? Ojoj! Et tu, mi Brute?!
še tebe Pegazus s seboj je zvalil,
še ti si se sedaj takó spozabil,
da razprodajaš in ostriš si čute?

Potí so s trnjem na Parnas posute,
nogé na ostrem kršu boš izrabil;
namesto vencev slave boš nagrabil
težké si ure in grenké minute.

Kako lepó lahko bi žível záse,
kako bi vsi ljudje te spoštovali
in kritik bi visokonos ti v láse

ne skakal, če bi pesmi svoji mali
pošiljal le in ne krojil oglase,
kako bi verzi bolje se prodali!

TRGOVINA S PREVODI

Nekje je bral, da tisti dobro služi,
ki se s prevodi lepih knjig ukvarja;
ker zahotelo se mu je denarja,
se prestavljavcem tudi on pridruži.

In kakor sonce, ki odseva v luži,
podoba nam skaljéno le podarja,
tako nam ta, ki za denar ustvarja,
lepoti vse brstje in cvetje muži.

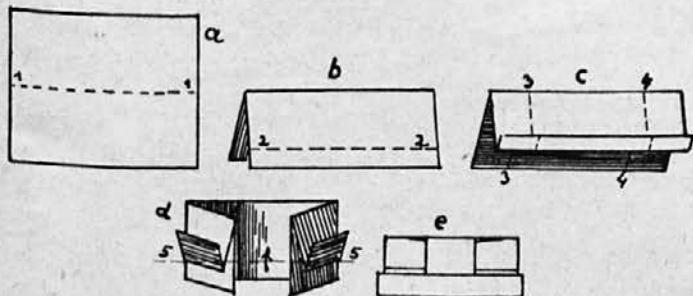
In rokodelčiču, ki brez poklica
se oprijel koristne je obrti,
smehljalj ponosne sreče sije z lica.

Kaj mar mu, da so slovničarji strti,
kaj mar, da se zastonj je trudil Breznik!
Saj ve, da on je včlikopoteznik!

SPRETNOSTI IZ PAPIRJA

SLIKARSKA ČEPICA

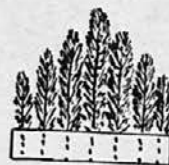
Vzemi pravokoten podolgovat kos papirja in ga po dolgem čez sredo pregani, kakor ti pokaže risba a). Risba b) pa ti pové, da moraš potem sprednji del po črti 2-2 za-

vihati navzgor. Širino tega robu si sam lahko izbereš. Kaj pa zdaj? Oba konca, desnega in levega, ki sta na naši risbi c) zaznamovana s 3 in 4, zavijamo nazaj po črticah 3-3 in 4-4. Če potem dobljeni zvitek obrnemo tako, da je doseđanja zadnja stran obrnjena proti nam, se nam pokaže nekaj takega, kot vidimo na risbi d). Zdaj pa samo še tisti košček, ki je na naši risbi pod črto 5-5, zavijamo navzgor, pa je slikarska čepica narejena. Seveda je lepo zložena in jo je treba spredaj razprostréti. Največ preglavic boš imel s tem, da boš naredil res prav veliko čepico, ki se bo tesno oprijemala glave, a z nekaj poskusi boš tudi to prav pogodil.

INDIJANSKA PERJANICA

Gotovo si jo že dolgo želiš. Kolikokrat ste se že igrali Indijance, pa niste mogli nikjer dobiti primernih pokrival. Zdaj ti bo želja uslišana in sam si boš lahko pomagal iz zadrege. Slikarsko čepico že znaš narediti, zato je ne bom

znova opisoval. Oglej si našo risbo, pa boš videl, da ni nič drugega treba, kot na spodnji sprednji rob slikarske čepice prilepiti ali na kak drug način dobro pritrditi vrsto dolgih ptičjih peres. Najlaže boš dobil petelinja, primerna so pa tudi pavja, nojeva, fazanja, puranja in druga.

SMEŠNICE

MAJHNA POMOTA

Potnik se je s strahom vrnil v spalni vagon, katerega je malo prej zapustil, ter dejal sprevodniku: »Ah, prosim, ste li našli zavoj bankovcev tam pod tisto blazino?«

Sprevodnik: »Sem. Pa prav lepa hvala, gospod.«

BELA BARVA POMENI VESELJE

Katehet je otrokom razlagal pomen bele barve. Bela barva pomeni veselje, zato si vsaka nevesta želi bele obleke na svoj poročni dan.

Neki paglavec pa se oglasi: »Zakaj pa so ženini v črno oblečeni?«

SLABA DRUŠČINA

V mestu je bil aretiran možakar, ker se ga je preveč navlekel in potem razgrajal. Na sodnikovo vprašanje, naj pove, kako je bilo, je odgovoril, da je zašel v slabo družino.

»Kako to?« ga vpraša sodnik.

»Vidiš, gospod, imel sem precejšno steklenico žganja pri sebi, ker pa so moji trije prijatelji, s katerimi sem šel v mesto, abstinentje, sem moral vse sam spiti!«

NAPAK RAZUMELA

»Gospodična, kaj pa pomeni tale smet v juhi?« se je gospod Kačič pritožil v gostilni.

»Kako naj neki jaz to vem, gospod! Mene so tu za postrežbo najeli, ne za prerokovanje!«

UGANKE IN MREŽE – KDO JIH RAZVEŽE

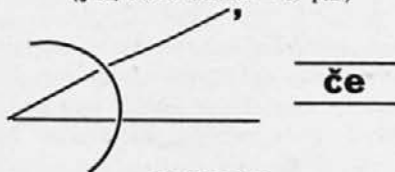
UGANKA

(Janko Moder, Dol. — 15 pik.)

S č častili so Slovani,
s h tekači so priznani,
z i dobimo gozdno ptico,
s k nam prerahlja gredico,
s p je skoraj zmeraj v sobi,
v v si urimo roké,
a brez tega je kos zemljé;
če hočeš vse, to najprej dóbi!

PODOBNICA

(J-ša, Rožna dolina. — 17 pik.)

ŠTEVILKE

(Tone, Ljubljana. — 27 pik.)

51 11 55 23 94
51
11 53 23
55
91 73 63 72 12
73
23 94 94
93
63 55 13 23 93

LETOŠNJE TURE

(Nace Cuderman, Tupaliče. — 25 pik.)

Vrh	Višina	Dne
Travnik	2378 m	5. III.
Škrbinjek	1339 m	7. IV.
Mravljinec	1783 m	5. VII.
Možaklja	1593 m	3. VII.
Ojstrica	2349 m	6. II.
Grintavec	2558 m	8. IV.
Ozebnik	1719 m	3. IV.
Snežnik	1289 m	3. I.
Mojstrovka	2332 m	7. I.
Kladivo	2095 m	1. IV.
Komarča	1340 m	2. V.
Jepa	1144 m	1. II.
Jezerski vrh	1218 m	3. IV.
Mrzlica	1119 m	1. IV.
Prisojnik	2547 m	6. VIII.
Mangart	2678 m	3. V.
Ljubelj	1366 m	7. IV.
Stol	2236 m	3. IV.
Martuljek	1273 m	7. IV.
Begunščica	2063 m	4. VI.

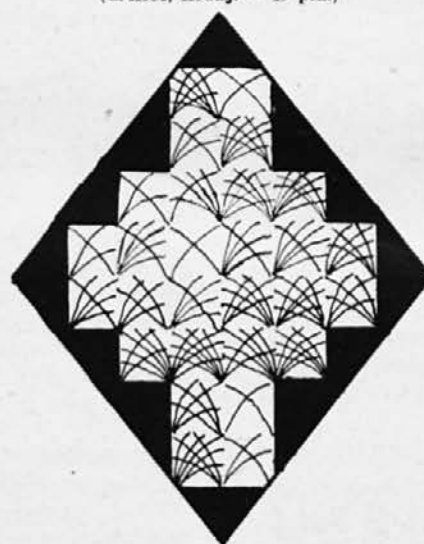
IZ DAVNIH DOB

(Castor & Pollux, Maribor. — 29 pik.)

DRAG KAMEN

(E. Kleč, Kranj. — 19 pik.)

POSETNIKA

(Hostar, Vrhnika. — 11 pik.)

HONOU ZARNEV

POLA

Kaj je bil ta gospod?

DAVKI

(Dun, Ljubljana. — 23 pik.)

Ime	din
Arko Ivan	5
Brabec Marjan	156
Finžgar Rudolf	87
Kelemina Leopold	70
Kern Jožef	100
Kovač Andrej	86
Osana Vilko	73
Povše Milan	540
Pucihar Peter	60
Rupnik Anton	703
Skuhala Alojzij	60
Zarnik France	51
Zargi Ferdinand	307

STEBER

(Rajko, Medno. — 21 pik.)

a	a	a	aaa	reakcija,
a	a	a	aaa	edini sin,
c	č	d	dee	gozdni sad,
e	e	e	eee	domača tovarna letal,
e	e	f	iii	poljski pridelek,
i	i	j	jjk	rudnik pri Hrastniku,
k	k	k	lll	srbsko moško ime,
l	m	n	nnn	špansko moško ime,
n	n	n	ooo	slavni fizik,
o	o	p	prp	bolgarski prosvetitelj,
r	r	r	rrr	pritrjevanje,
s	s	s	ttt	nemški general,
t	t	u	uuu	grška bajeslovna oseba,
v	v	z	zzz	matematično znamenje.

V prvi navpični vrsti dobiš ime in priimek sodobnega slovenskega pisatelja, v tretji pa njegovo najbolj znano delo.

BESEDNICA

(Eva, Ljubljana. — 15 pik.)

Kobarid, okular, Verdi, sukno, klobko, nakovalno, Stobi, nokturno, stilist, Ahab, otrok, melisa, Lenau, Holandsko, duri, lub, obolos.

Vzemi iz vsake besede po dve črki, da dobiš pregovor.

REŠITEV UGANK V SEPTEMBRSKI ŠTEVILKI

Deklica. Od lepote se ne da živeti, a vendar jo hoče vsak imeti.

1 14 15 4
12 7 6 9 Magični kvadrat.
8 11 10 5 Šiba novo mašo poje.
13 2 3 16

Oreh. Tonček je imel 7 orehov; 2 je pojedel sam, 4 njegov sosed in Janežek 1.

Šaljivka. Šola v Tribučah, kjer so samo tri buče (Tribuče).

Športna poročila. Rezultati povedo črke iz abecednega kvadrata. — Tekmovalci.

Črkovnica. Jemlji vsako drugo črko. — Obljubiti je moda, a izpolniti je škoda.

Konjiček. Ne bodi za poroka čez svoje moči; če si pa poročstvo sprejel, misli na povračilo!

Črkovna podobnica. Visoko pri Poljanah.

Razvalina. Jemlji skupine črk po višini stolpov in jih beri nazaj. — Tako mine slava sveta!

Uganka. Pad, ar; padar, Arpad.

Besedna uganka. Mir šele vzljubiš, ko vojsko spoznaš.

Posetnica. Prekupčevalec s konji.

Kitajščina. Ob abecedni kvadrat napiši: kitajščina. — Na vsem svetu se vse dobi.

Rešitve je treba poslati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Zastavljavci ugank naj pošiljajo tudi svoje rokopise na isti naslov.

TO IN ONO IZ ŽIVLJENJA IN O ŽIVLJENJU

SE O PROMETU

Pri nas ni tako razvit avtomobilski promet kot v Ameriki, zato pa imamo tudi manj človeških žrtev, medtem ko drugod s to postavko z zagotovostjo računajo, n. pr. pogrebni zavodi. Čeprav francoski slovar v šaljivem tonu imenuje pešca »največjo oviro cestnega prometa«, sem vendar kljub očitkom nazadnjaštva mnenja, da vsi posli, ki jih moreš in moraš izvršiti le z avtomobilskim dirkanjem (za nujnost so še na razpolago manj nevarna sredstva kot telefon, brzjav itd.), ne odtehtajo ene človeške žrtve.

To mnenje naj bo odgovor na članek v nekem listu, da se pri nas »pravi« avtomobilski promet ne more razviti, ker imamo preslabe ceste. Hvala Bogu, pravim, kajti današnjemu času na kljub trdim, da je človeško življenje le še največja dobrina!

Gornji pomislek se je rodil na prašni slovenski cesti, v megli prahu in ob pogledu na naše kmečke domove ob cesti, ob misli, koliko lepega je doživel včasih samotni romar in pešec, kar ostane drvečim očem skrito...

NARODNA ZAVEST

Nekoč se je nekdo nekeje zgledoval nad tujejezičnim nagrobnim napisom slovenske učiteljice. Kaj boste pa rekli o nekaterih ljubljanskih izobražencih in vzgojiteljih, ki s svojimi otroki govorijo samo v tujem jeziku, čeprav so po rodu čisti Slovenci? Kolikor ti otroci pridobijo na znanju tujega jezika, toliko izgube na oni zavesti, ki jo daje samo materin jezik. Kar vse preveč prozoren postaja tak pouk staršev, diši po oportunizmu: »za vsak primer«...

KAJ PRAVITE?

Sinu je umirala mati. Nekoč pobožno kmečko ženo je svobodomiselnost sin s svojim življenjem in s študijem tako predrugačil, da se je šele na smrtni postelji zavedala svoje krščanske dolžnosti. Vprašala je sina, če naj se da spovedati. Sin ji je odgovoril dobesedno: »Za vsak primer je bolje...« Torej čisto računarsko! Res je bil tisti gospod učitelj računstva...

DVE NOVI HRVATSKI KNJIGI

KRVAVA SLUŽBA. Ratne uspomene. Prvi dio. — U PAKLENOM TROKUTU. Ratne uspomene. Drugi dio. Napisal Petar Grgec. Naslovni slikar narisal V. Miroslavljević. Jeronimski knjigi 569 in 570. Izdane knjižnice dobrih romana, knjigi 85 in 86. Natisnila tiskarna Narodne prosvjete v Zagrebu 1940. Ilustracij 20 in 12. Strani 206 in 182. — Petar Grgec spada prav gotovo med najnovejšje in najvidnejše hrvaške katoliške kulturne delavce, ki so med svetovno vojno pripravljali prerod svoje domovine. Zdaj je začel izdajati svoje spomine iz vojske pod nekakšnim skupnim naslovom: Izgubljeni dnevi. Izšla sta prva dva zvezka, v katerih popisuje svoje življenje v letih 1915 in 1916 pri Svetem Florijanu v bližini Trsta in v podnožju Svete Gore pri Gorici. Pisec si je sproti sestavljal dnevnik o vojski in njenih strahotah, a ti spomini niso le povrhuja reportaža vojske, napisana iz trgovskih namenov, ampak so bolj osebni spomini izobraženca, idealista, katoličana, idealnega miroljuba, spretnega pisatelja in vnetega narodnjaka, ki je bil kljub svoji telesni odsotnosti sredi vsega dogajanja doma na Hrvaškem. Zato izvedemo iz teh spominov polno podrobnosti iz tedanjih hrvaških slovstvenih, kulturnih in narodnostnih prizadevanj, pa tudi slovenske težave nam delo ponekod prav dobro prikaže. Nas zlasti zanimajo vsi stiki, ki jih je imel pisatelj s Slovenci, o čemer bom še posebej poskusil napisati nekaj besed, in ga občudujemo, kako dobro pozna slovensko leposlovje, saj kar zapovrstjo navaja polno slovenskih pesnikov in pisateljev. Pri nas bodo te spomine posebno radi brali tisti, ki so s pisateljem vred opravljali krvavo službo v peklenem trikotu v soških rovih. Vendar bo preprostejšim mogoče knjiga prav zaradi svoje poglobljenosti in kulturne dokumentarnosti ponekod prepušta.

Janko Moder.

LISTNICA UREDNIŠTVA

J. Š. Moja sodba ni bila prenaplajena: sedanji ciklus »Ptujška gora« je mnogo boljši od zadnjega, kar domnevate celo Vi sami. Odlikuje Vas nadrobno in lepo opazovanje, s čimer ustvarjate tople razpoloženske slike. Nasvetoval bi Vam le še »non multum, sed multa«. Samo močna doživetja izdelajte v pesem, kajti tam bo studenec sam od sebe tekkel, kar same se bodo našle prave rime in nove metafore. Ne bo treba rime šele iskati in po njej usmerjati vsebino verzov. Močnejša doživetja pa seveda pridejo z dozorevanjem, telesnim in duševnim. — Od poslanih bom eno ali drugo priobčil. Pošljite še, kar boste imeli sami za dozorelo. Upam, da se ne varam: imate zmožnosti, da se razvijete v resničnega poeta.

UGANKARJEM MLADIKE

REŠILCI UGANK IZ SEPTEMBRSEKE ŠTEVILKE

Vse so rešili: Blaj Franc, Boštelec Anton, Bulovec Ivo, Cuderman Ignacij, Čop Ana, Dijaški zavod Kranj, Eržen Ivanka, Knjižarna Ilirija Kranj, Jeglič Stanko, Kalan Minka, Kleč Ela, Kocmur Pavla, Kovač Franc, Kržišnik Angela, Kržišnik Helena, Lovšin Vinko, Lukovšek Ivanka, Mihelič Franc, Mihelič Marko, Modrinjak France, Pavlin France, Pogačnik Marija, Rant Marija, Rotar Marija, Slapar Pavel, Sinkovec Franciška, Škrbe Stanko, Vovk Jože.

Aleš France (156), fr. Bole Pij (180), Černetič Stanko (116), Erjavec Amalija (180), Gams Alfonz (141), Gruden Ivanka (180), Jug Franjo (165), Kiferle Danica (157), Klobovs Anton (165), Kozar Lojze (150), Kovačič Franc (185), Kunstelj Franc (165), Lipoglavšek Slava (180), Provincijal franč. reda (180), Prosvetno društvo Krško (112), Rakovec Josip (180), Regali Ivanka (150), Samostan Stična (180), Silvester Martin (105), Turnšek Marinka (115), Videnšek Ana (141), P. Zakrajšek Kazimir (180), Zorec Alojzij (180).

Žemlja Julka (78), Nartnik Marija (50).

IZZREBANI SO BILI

Za prvo nagrado: Pavlin France, učitelj, Radovljica.

Za drugo nagrado: Bulovec Ivo, Radovljica; Gruden Ivanka, učiteljica, Stična.

Za tretjo nagrado: Mihelič Marko, duhovnik, Deželiceva ul. 74, Zagreb; Jeglič Stanko, profesor, zavod sv. Stanislava, Sent Vid nad Ljubljano; Erjavec Amalija, učiteljica, Stična.

TEKMOVANJE ZASTAVLJAVCEV

Janko Moder, Dol; France, Mošnje (7); E. Kleč, Kranj (6); Tone, Ljubljana; J-ša, Rožna dolina (5); Castor & Pollux, Maribor (2); Kozma, Ljubljana; Dolores, Prosenjakovci; Branimir, Ljubljana; V. L., Litija (1).

RAZPIS NAGRAD ZA OKTOBER

Za prvo nagrado: Mlinček za kavo v vrednosti 100 din.

Za drugo nagrado: Dve knjižni nagradi iz založbe Mohorjeve družbe v vrednosti po 50 dinarjev.

Za tretjo nagrado: Tri knjižne nagrade iz založbe Mohorjeve družbe v vrednosti po 20 dinarjev.

Prvo nagrado naj izžrebani vselej dvigne v podružnici Mohorjeve knjižarne v Ljubljani, za ostale naj si pa izžrebani ogledajo podrobna navodila v letošnji prvi številki Mladike.

POMENKI

G a m a, S k r o b n i c a: Tvoja zamisel posetnice je nova in bi bila kar uporabna, če bi bil le poklic malo bolj realen. Drugič poskusi še to in pošlji! Želim ti, da bi ti bil naš list, posebno pa še naš kotic, v tujem kraju v oporo in razvedrilo. Prav lepo pozdravljen!

J-ša, Rožna dolina: Polževka sicer ni več nova upodobitev abecede, a je še zmeraj privlačna in mikavna. Jasno je, da bo čim prej priobčena.

Tone, Ljubljana: Tudi pri tebi moram pohvaliti trud za izvirnostjo. To pot si popolnoma uspel. Še misli, poskušaj in pošlji, da bo naš kotic čim bolj pisan in poln!

● **Mestna**
 ● **hranilnica**
 ● **Ljubljanska**

je največji slovenski pupilarno-
 varni denarni zavod • Dovoljuje
 posojila na menice in vknjižbe
 Za vse vloge in obveze hranilnice
 jamči Mestna občina Ljubljanska

Narod ima siguren občutek za vse ono,
 kar je zdravilno. Ni le slučajno, da se
 ravno pri nas popije toliko bele kave.
 Naše gospodinjice jo vedò mojstrsko pri-
 praviti. Naravno, s »Kolinsko« to vedno
 dobro uspe.

Kolinska
 IZREDNO IZDATNA
 KVALITETNA CIKORIJA

T

ivornica za dušik d. d. Ruše

Telefon: Maribor-2248
 Brzovaj: Azot - Maribor

RUŠE PRI MARIBORU

izdeluje in dobavlja:

UMETNA GNOJILA: apneni dušik oljen in
 neoljen
 nitrofoskal-I z 8% dušika, 6% fosforne
 kisline, 8% kalija
 nitrofoskal-Z z 8% dušika, 12% fosforne
 kisline, od katere je 6% topljive v 2%
 citr. kisline in 8% kalija
 nitrofoskal-II s 4% dušika, 8% fosforne
 kisline, 8% kalija
 40% sečnina

KARBID za autogeno varenje in rezanje
 kovin

FEROKROM

FEROSILICIJ

ELEKTRO-KORUND

AMONIYAK

AMONIJAČNA VODA

HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE

CELJE • KOČEVJE • LJUBLJANA • MARIBOR

Obrestna mera za vloge znaša do 5%

Za vloge in obresti jamči Dravska banovina
 z vsem premoženjem in vso davčno močjo!